

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí v rámci
volného času
(předškolní věk)**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová
Autor práce: Jana Hlavatá
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: Šestý

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 24. 4. 2008

vlastnoruční podpis studentky – studenta

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Ireně Kovářové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Moje poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mi poskytovali podporu při studiu.

Obsah:

Úvod	7
1. Výchova a vzdělání	11
1.1 Výchovně vzdělávací cíle	12
1.2 Integrované učení hrou a činnostmi	13
1.3 Estetická výchova	15
1.3.1 Estetická výchova v životě dětí	15
1.3.2 Působení estetické a výtvarné výchovy	16
2. Tvořivost	17
2.1. Tvůrčí činnosti	18
2.2. Představivost a fantazie	20
2.2.1. Představivost	20
2.2.2. Fantazie	21
2.2.2.1. Fantazie dítěte.....	22
2.3. Metody rozvíjení tvořivosti	22
3. Dítě a volný čas	24
3.1. Zájmy dítěte	27
3.1.1. Výtvarná výchova.....	28
3.1.2. Hra jako respektovaná potřeba i metoda	29
3.1.3. Výtvarná hra.....	31
3.1.3.1. Hry s výtvarnými materiály	32
4. Motivace	33
4.1. Motivace ve výtvarném procesu	34
5. Prostředí	36
5.1. Podnětné prostředí	36
5.2. Klima třídy	37
5.3. Atmosféra	38
6. Předškolní období	39
6.1. Jaké jsou děti ve věku od jednoho do tří let?	39
6.2. Motorika (pohybové dovednosti)	41
6.3. Kognitivní vývoj	42
6.4. Řeč a myšlení	42
6.5. Proměny chování a citové prožívání.	44
6.5.1. Socializace	45
7. Osobnost dítěte	47
7.1. Rozdílný temperament	47
8. Pedagog	49
8.1. Osobnost pedagoga	49

8.1.1.	Vlastnosti pedagoga	50
8.2.	Výtvarný pedagog.....	51
8.3.	Vztah pedagoga k dítěti	53
8.3.1.	Vztah k výtvarnému umění	54
8.4.	Vedení činnosti.....	55
8.4.1.	Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku	56
8.4.2.	Pedagogické přístupy	57
8.5.	Plánování činností.....	57
8.6.	Projekt	58
8.7.	Hodnocení.....	59
9.	<i>Praktická část-vlastní projekt</i>	60
9.1.	Proč předškolní věk.....	61
10.	<i>Vzduch</i>	62
10.1.	Bublina.....	62
10.2.	Balónek	64
10.3.	Kuličky.....	65
11.	<i>Moře.....</i>	66
11.1.	Rybičky	67
11.2.	Mořské vlny	67
11.3.	Plachetnice.....	69
11.4.	Potápěč.....	70
11.5.	Ponorka	71
12.	<i>Nebe</i>	71
12.1.	Mraky	72
12.2.	Červánková víla	73
12.3.	Slunce.....	74
13.	<i>Louka.....</i>	75
13.1.	Motýl.....	75
13.2.	Beruška.....	76
13.3.	Včelka	77
13.4.	Čmelák	78
13.5.	Víla	78
13.6.	Pavouk.....	79
13.6.1.	Pavoučí obrázky	80
13.7.	Krtek.....	81
14.	<i>Ptáci</i>	82

14.1.	Ptácci.....	82
14.2.	Pták a žížala.....	83
14.3.	Vlaštovka	84
14.4.	Slepička.....	85
15.	<i>Dopravní prostředky</i>	86
15.1.	Letadlo	86
15.2.	Parašutista.....	86
15.3.	Balón.....	88
16.	<i>Stromy</i>	88
16.1.	Les.....	88
16.2.	Stromy	90
17.	<i>Podzim</i>	90
17.1.	Stromy na podzim	90
17.2.	Počasí.....	91
17.3.	Listí	92
18.	<i>Vítr</i>	93
18.1.	Král větrů	94
18.2.	Hračky pro vítr	96
19.	<i>Zima</i>	97
19.1.	Vítr a sníh	97
19.2.	Šaty.....	98
19.2.1.	Návrh šatů.....	99
19.2.2.	Zimní oblečení.....	99
19.3.	Bacil	100
	Závěr projektu	102
	Závěr.....	104
	ABSTRAKT	105
	ABSTRACT	106
	<i>Seznam literatury:</i>	107
	<i>Seznam Příloh</i>	112

„Lidská přirozenost je uzpůsobena tak, že smysl, rozum, vůle i všechny schopnosti hledají ustavičně přiměřenou stravu. Odpíráš-li ji, smutní, chybnou, vadnou, hynou. Jestliže ji prozíravě dodáváš, radují se, osvěžují se a stačí na všechno.“

Jan Amos Komenský: Vševzdělání

Úvod

Již děti kolem věku tří let, začínají detailněji vnímat svět kolem sebe a uvědomují si svou vlastní osobnost a díky jejich psychické vyspělosti se jim začínají utvářet vzpomínky. Také pronikají do stále širší společnosti. Od rodičů k babičkám, k jiným příbuzným, poté do mateřských center, volnočasových zařízení, školky, školy atd. Pro jejich správný vývoj a bezproblémový přechod a sžití se se společností, je důležitá podpora rodičů, zajištění pocitu bezpečí a jistoty. Pro tento věk je důležité, učit je přirozené aktivitě a tvořivosti, jež jim usnadní jejich budoucí život.

Vhodná výchova je ta, která je zaměřena na rozvoj dětské sebedůvěry, úcty k sobě samým, ke svému okolí. Rozvíjí schopnost být flexibilními, tvořivými a mnohostrannými. Tento tvořivý potenciál je možné záměrným působením ovlivnit, posílit a rozvinout. Výchova k tvořivosti je možná ve všech oblastech a ve všech věkových kategoriích. Její počátek by měl být již u malých dětí, které objevují svět kolem sebe s nespoutanou radostí a nadšením.

Volnočasová zařízení zaujímají významnou roli pro utváření osobnosti mladého člověka a jeho uplatnění ve společnosti. Dítě se v nich seznamuje s jinými dětmi, novou autoritou dospělého. Z reakcí okolí na jeho vlastní osobnost si začíná utvářet pohled sám na sebe. Mateřská centra jsou pro dítě prvním krokem k poznávání nového, mnohem většího prostředí. Volnočasová zařízení a

jejich aktivity by měly přispívat k pozitivní socializaci, výchově ke zdravému životnímu stylu a tím i k prevenci nebezpečí sociální deviace.

Jednou z přirozených cest učení je hra. Dítě ještě nerozlišuje mezi hrou a prací, veškeré nabývání dovedností znalostí a schopností bere jako hru. I výtvarná výchova je brána s velkým nadšením, zejména pro její možnost spontánně se vyjádřit. Výtvarná výchova učí dítě vnímat sebe samo, skrze sebe pozorovat okolní svět a rozumět mu. Dítě se musí učit vidět informace a jevy v souvislostech a aktivně poznávat svět. Prožitek a výsledek tvoření záleží na motivaci dětí, na vytvoření tvořivé atmosféry.

Nenásilnou formu se též dítě vede k vytrvalosti, soustředěnosti a rozvoji volných vlastností. Nesmíme však zapomenout, že děti jsou již samostatné individuality a osobnosti, proto je potřeba podporovat jejich samostatnost, pozitivní sebehodnocení, zodpovědnost, sebejistotu a sebevědomí. Přitom však musíme respektovat jejich individuální zvláštnosti a vlohy.

V předškolním věku se utváří vztah dítěte ke všem věcem a činnostem. Můžeme proto nenásilně ovlivnit jejich vztah k tvořivosti a k tvořivému myšlení, aby neměly strach se svobodně výtvarně vyjádřit. Za originální vyjádření je třeba děti chválit. Při výtvarných hrátkách by měla vládnout radostná a tvořivá atmosféra. Hlavním výchovným prostředkem je probouzení zájmu o zvolené téma, o svět, o souvislosti a vztahy, zájmu o výtvarné ztvárnění. Tvořivost je proces, kterým jedinec vyjadřuje svou základní podstatu, svou osobitost. Rozvoj tvořivosti vnímám jako nezbytnou součást k harmonickému rozvoji člověka.

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila téma „Rozvoj výtvarné tvořivosti dětí v rámci volného času.“ Cílem mé diplomové práce je zdůraznit důležitost výchovy k tvořivosti zejména v předškolním věku, v rámci volného času.

Má práce je rozdělena na dvě části. V první z nich – teoretické části, se snažím ozřejmit výchovou a vzděláním dětí předškolního věku, estetickou výchovou, rozvoj tvořivosti a fantazie. V dalších kapitolách se snažím vysvětlit významnost volného času, zájmy dítěte, hru i výtvarnou výchovu a její využití ve volném čase.

Dále se zabývám motivací dětí a podnětným prostředím. Všímám si zvláštností, dovedností a schopností dětí předškolního věku. Zmiňuji se také o osobnosti pedagoga, o výtvarném pedagogovi, jeho vztazích k dítěti a k umění, o jeho schopnosti vést činnost.

Na základě poznatků z teoretické části vyplynula praktická část – výtvarný projekt „O vzduchu.“ V dnešní době se velmi často v médiích diskutuje na téma vzduch a jeho znečišťování. Mimo jiné se hodně mluví i o přírodních katastrofách způsobených větrem. Tyto časté diskuse mě inspirovaly ke zvolení výtvarného námětu Vzduch.

Cílem projektu je získání vztahu dětí k výtvarným činnostem, smysluplné vyplnění volného času, podnětění aktivity, osobitosti a zvláštnosti vyjadřování, otevřenost, sebevyjádření, zbystrění smyslů a bohatšímu citovému vnímání a prožívání vnímání okolí a to prostřednictvím výtvarné hry. Cílem mého projektu je také představit a přiblížit dětem předškolního věku různé možnosti výtvarného zobrazení a využívání nejrůznějších výtvarných technik.

Mnou zvolené činnosti by měly poskytovat dostatek místa pro osobitý a tvořivý projev. Děti by měly získat nové zkušenosti a dovednosti s využitím netradičních materiálů, poznat rozmanitost technik, činností. Měly by přispět i k tomu, aby dítě rádo sahalo po výtvarné činnosti, jako po osobitém způsobu vyjádření věcí a vztahů, které jej obklopují. Jde mi především o rozvoj tvořivosti a fantazie, působení na citové prožívání, na vazbu s přírodou a uvědomění si vnitřních lidských hodnot, které dítě v prostředí postupně objevuje. Snažím se přiblížit dětem přírodu, zejména živel Vzduch a obohatit jejich život a vztah k přírodě, aby

se o ní začal více zajímat, vážit si jí a chránit jí, protože pokud vztah k přírodě naleznou, mohou pak v dospělosti něco pro její ochranu vědomě udělat.

Literatura, ze které jsem vycházela, byla z oboru pedagogiky, psychologie, výtvarné výchovy. Pro svoji praktickou část jsem využila literaturu dětskou.

1. Výchova a vzdělání

Vhodná výchova je ta, která je zaměřena na rozvoj dětské sebedůvěry, úcty k sobě samým, schopnosti být flexibilními, tvořivými a mnohostrannými. Nejpřirozenější výchova a vzdělávání je taková, kdy je dítě bráno jako osobnost. Výchova i vzdělání musí být vnímány jako celistvý proces, který zasahuje celou osobnost dítěte.

Dobrá výchova je všudypřítomná a koná se každý den, každou chvíli. Využívá přirozených sklonů dítěte. Měla by působit nepřímo a takovým způsobem, aby výchovné působení bylo jednotné. Na dítě bychom při výchově měli nahlížet jako na celistvou osobnost, dle jednotlivých etap jeho vývoje od narození až do dospělosti. Náš výchovný přístup by se měl snažit dítě pochopit a respektovat jeho individualitu a schopnosti.¹

Hlavním cílem výchovy a vzdělávání je příprava tvořivých, vynálezavých lidí, kteří by byli schopni dělat nové věci, nikoliv pouze opakovat to, co udělaly jiné generace. Dalším cílem výchovy a vzdělávání je formování myšlení, které má být kritické a schopné ověřování.²

K učení dochází tehdy, když děti hledají a dávají smysl světu, který je obklopuje. Nejpřirozenější učení, při kterém získává dítě nejcennější zkušenosti, je učení hrou, při ní může rozvíjet všechny své schopnosti, dovednosti a znalosti. Pro spontánní učení stačí dítěti poskytnout dostatek prostoru pro jeho spontánní aktivity. Každé má právo projevat se jako jedinečná osobnost, rozvíjet a učit se v rozsahu svých potřeb a postupovat svým tempem.

¹ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 174 – 175.

² Srov. PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 20.

Učení je interaktivním procesem mezi dětmi a dospělými, dětmi a prostředím. Během tohoto procesu se utvářejí a posilují jedinečné dovednosti a zájmy dítěte. Zásadním předpokladem pro efektivní učení a výchovu je považována pozitivní atmosféra, založená na porozumění, bezpodmínečném přijetí dítěte, uznání a empatickém naslouchání.³

Důraz by měl být kladen také na úctu k dítěti, respekt a důvěru, orientaci na jeho vnitřní aktivitu, tvořivé síly, vlastní prožitky a zkušenosti. V první řadě se musí cítit spokojené a v bezpečí a teprve pak se může zdravě rozvíjet a efektivně učit.

1.1 Výchovně vzdělávací cíle

Cílem každé výchovné činnosti je rozšířit dosavadní zkušenosti dětí pro jejich další rozvoj. Důležité je zabezpečit veškeré potřeby dětí k jejich spokojenosti. Výchovné a vzdělávací cíle se vzájemně doplňují. Působí na dítě komplexně a bývají rozděleny do několika kategorií, podle svého zaměření.

Jako základní jsou uváděny cíle *„se zaměřením na rozvoj motoriky – senzomotoriky, pohybové koordinace a různých pohybových a sportovní dovedností, cíle zaměřené na rozvoj myšlení a řeči – chápání pojmů, souvislostí a začleňování nových zkušeností a poznatků do vztahových systémů, rozvoj slovní zásoby, gramatické správnosti vyjadřování a prevence poruch výslovnosti. Cíle zaměřené na rozvoj osobnosti dítěte a jeho dovedností pro soužití s druhými – podpora vytváření pozitivního sebepojetí a vytváření pěkných vzájemných vztahů se spoluprací a porozuměním. Cíle zaměřené na rozvoj tvořivosti, seberealizace a vrozených dispozic esteticko-výchovná kultivace (výtvarná, hudební, hudebně*

³ Srov. GARDOŠOVÁ, J. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 11.

pohybová, dramatická). Cíle zaměřené na rozvoj celé škály dovedností použitelných v běžném životě.“⁴

1.2 Integrované učení hrou a činnostmi

Předškolní dítě se učí především na základě své interakce s okolím a svou vlastní prožitou zkušeností. Proto by všechny vzdělávací a výchovné činnosti měly být založeny na přímých zážitcích dítěte (protkanými silnými emocemi). Měly by vycházet ze samostatné dětské činnosti a individuální volby, z dětské zvědavosti a potřeby objevovat. Měly by využívat přirozený tok dětských myšlenek a spontánních nápadů, poskytovat dostatek prostoru pro spontánní aktivity a dětské plány a zajišťovat dětem dostatečnou možnost projevit se, bavit se a zaměstnávat se přirozeným dětským způsobem. Děti se učí o životě pro život.⁵

„Podstata integrovaného učení spočívá ve vyhledávání tématu, které je dětem blízké a jehož prostřednictvím děti dosahují vzdělávacích cílů formulovaných ve vzdělávacích standardech. Nezbytnou podmínkou je podnětné prostředí.“⁶

Každá zvolená aktivita by měla mít určitý pedagogický záměr. Činnosti mohou být rozděleny na činnosti řízené a spontánní. Řízené činnosti jsou takové, které jsou pedagogem vybírány záměrně, s určitým cílem a po celou dobu jsou organizovány. Kdežto spontánní aktivity vznikají náhodnou aktivitou dětí, bez pedagogického zásahu. Důležité je dodržovat poměr mezi spontánní hrou a záměrně navozenými aktivitami.

Řízené cílené činnosti vedou k prohloubení vzájemného poznání, toleranci a pomoci. Jejich cílem je práce se skupinou, její stmelení a získání pocitu

⁴ KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 101.

⁵ Srov. GARDOŠOVÁ, J., DUJKOVÁ, L. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 73 – 74.

⁶ Tamtéž, s. 73.

sounáležitosti s ní, sociální rozvoj, rozvoj jednotlivce a zlepšení atmosféry. Vše záleží na věku dětí. Čím jsou děti starší, tím větší jsou kladeny požadavky na pedagoga a jeho schopnosti. Pro řízené činnosti se používají nejrůznější pomůcky, které umožňují zdokonalování poznávacích funkcí dětí.⁷

Ať už během svých spontánních aktivit či během cílených řízených činností pedagogem, dítě získává nové dovednosti, schopnosti, znalosti a zkušenosti, které mu napomáhají k jeho rozvoji. Rozvíjí se také představy, fantazie.

*Dovednost je způsobilost člověka k provádění určité činnosti. Je podmíněna do jisté míry vrozenými předpoklady, ale dosahuje se jí učením a výcvikem (například dovednost je, když se dítě naučí zpívat píseň, zatímco schopnost znamená, že má dobře vyvinutý sluch).*⁸

*Schopnost je individuální potenciál člověka pro provádění určité činnosti v budoucnu. Je to možnost, podmíněná do jisté míry vrozenými předpoklady, která se může (ale nemusí) rozvinout podle toho, do jakého sociálního prostředí je jedinec začleněn, jak kvalitní výchovy a vzdělání se mu dostane, co on sám pro rozvoj svých schopností udělá. (Příklady schopností: úroveň intelektu, pohyblivost kloubů, rychlost reakce, kvalita sluchu a zraku).*⁹

Znalost – soubor zvnitřněných poznatků, které mohou mít povahu převážně teoretickou nebo převážně praktickou. Cílem integrovaného učení je umožňovat dětem vnímat skutečnosti v přirozených souvislostech, získávat reálný ohled na svět, který je obklopuje, a orientovat se v něm.¹⁰

⁷ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 104.

⁸ GARDOŠOVÁ, J., et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 74.

⁹ Tamtéž, s. 74.

¹⁰ Tamtéž, s. 74.

1.3 Estetická výchova

Estetickou výchovou rozumíme takové působení na city, vůli, rozumovou a mravní stránku dětské osobnosti, jejímž cílem je trvale ovlivnit vztahy k umělecké tvorbě, k estetickým podnětům. Napomáhá rozvinout estetickou činnost dětí, zlepšuje jejich výtvarný, hudební a slovesný projev, rozvíjí také tělesnou koordinaci a společenské chování. Přináší společenský a individuální život anebo styk s přírodou.¹¹

„Smysly jsou přirozenou bránou pro skutečné estetické zážitky. Umění učí lidi slyšet a vidět. V dětském zážitku z výtvarného uměleckého díla má velkou úlohu citová účast.“¹²

Z prostředků estetické výchovy má osobité místo obrazové dílo. Děti už od svého raného věku vyhledávají obrázky v knihách a těší se z nich. Každé střetnutí s obrazovým dílem dělá dětem radost. Měli bychom učit děti chápat námět obrazového díla, sledovat organizaci obrazové plochy prostoru (tzv. kompozice), barevnou i světelnou harmonii, soulad proporcí. Vlastní účinek obrazu začíná totiž tam, kde umělec využívá svoje výtvarně-výrazové prostředky na vyvolání estetických citů.¹³

1.3.1 Estetická výchova v životě dětí

Estetická výchova je důležitá pro všestranný rozvoj dítěte. Počátek této výchovy je v předškolním věku. Důležité je naučit děti vnímat okolí všemi smysly, začít pěstovat jejich vkus, vést je k chápání uměleckého díla, probouzet

¹¹ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarnéj výchovy v materském škole*, s. 7 – 8.

¹² Tamtéž, s. 11.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 18–19.

v nich cit pro krásu a půvab. Ne však izolovaně, ale v souvislosti s veškerým děním, životem a přírodou okolo.¹⁴

Estetická výchova dětí má tedy dvě podstatné složky: „receptivní (kdy jde o utváření vztahu k přírodě a k umělecké kráse, o výchovu vkusu) a aktivní (kdy se dítě samo projevuje v konkrétní činnosti). Obě složky estetické výchovy dětí se uplatňují ve správně usměrňované výtvarné výchově ve vzájemné souvislosti, jedna působí na druhou.“¹⁵

1.3.2 Působení estetické a výtvarné výchovy

U dětí předškolního věku ještě nemluvíme o estetické výchově v její plné šíři, ale mluvíme zatím jen o základních prvcích estetické výchovy. Jde především o rozvíjení poznání, řeči, o hudební a tělesnou výchovu. Z počátku učíme dítě pozorovat, všímat si věcí a vidět jejich odlišnosti a krásu. Zaměřujeme se na pozorování přírody, ve které se jim dostane určitého poučení. Úkolem je probudit zájem a navodit citový prožitek.¹⁶

¹⁴ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 107.

¹⁵ UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v materské škole*, s. 8.

¹⁶ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 109.

2. Tvořivost

Tvořivost je duševní schopnost, která je v dnešní době nepostradatelná ve všech oblastech našeho života. Umožňuje lidem vytvářet nové originální řešení, odpoutat se od starých zaběhnutých schémat myšlení.

Slovník spisovné češtiny charakterizuje sloveso tvořit jako „*záměrnou, cílevědomou činností dávat vznik, vytvářet, něco vyrábět, dopracovat se něčeho, působit vznik něčeho, utvářet, tvůrčí činnosti působit, být zdrojem, základem, součástí, být /čím/, existovat (v určitém tvaru), představovat něco, dělat, činit, realizovat*“.¹⁷

Tvořivost konkrétního člověka se projevuje ve třech základních oblastech:¹⁸

- „*v sebeutváření (ve změně sebe sama),*
- *v jeho jednáních a reakcích na běžné životní situace,*
- *v pracovní činnosti.*“

Tvořivost je „*schopnost poznávat předměty v nových vztazích a originálním způsobem, smysluplně je používat neobvyklým způsobem, vidět nové problémy tam, kde zdánlivě nejsou, odchylovat se od navyklých schémat myšlení a nepojímat nic jako pevné a vyvíjet z norem vyplývající ideje i proti odporu prostředí, jestliže se to vyplatí, nacházet něco nového, co představuje obohacení kultury a společnosti.*“¹⁹

Tvořivost a poznávání jsou důležité pro rozvíjení dětské tvárné mysli. Lze je rozvíjet pouze aktivní činností dětí, při kterých dítě experimentuje, zkouší

¹⁷ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, s. 461.

¹⁸ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 9.

¹⁹ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 107.

a ověřuje si své představy, získává nové zkušenosti a vše pak začleňuje k tomu, co již zná.²⁰

*„Tvořivost podporuje: vysoká inteligence, otevřenost novým zkušenostem, iniciativa ve vytváření řádu, pružnost v usuzování, potřeba seberealizace. Tvořivost tlumí: direktivní řízení, stereotypy, tendence ke konformitě.“*²¹

Výchova k tvořivosti se týká všech lidí. Nutný je proto diferencovaný přístup a respektování svéráznosti každého jedince, což klade na výchovu velké nároky. Důležité je podporovat a rozvíjet také předstupně tvořivosti, tj. aktivitu a samostatnost.²²

*„Místo pojmu tvořivost se v případě konkrétní problematiky užívá častěji termínu tvorba. Přitom tvorbou myslíme jak činnost (umělecká, vědecká tvorba), tak její výsledek.“*²³

Podle encyklopedického slovníku je tvorba *„činnost, produkující kvalitativně nové hodnoty, vyznačující se originalitou a společensko-historickou jedinečností. Pramení z podstaty lidského vědomí, předpokládá vytvoření vztahu mezi subjektem a objektem.“*²⁴

*„Kreativita je schopnost člověka vytvářet myšlenky jakéhokoli druhu, které jsou v podstatě nové, a těm, kteří je vytvořili, byly dříve neznámé.“*²⁵

2.1. Tvůrčí činnosti

²⁰ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 108.

²¹ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 14.

²² Srov. MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 9.

²³ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 17.

²⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁵ Tamtéž, s. 18.

Tvořivost člověka se projevuje v činnosti a v ní také vzniká. Projevuje se různě. Je důležitým prostředkem především v oblasti výtvarné výchovy. Pedagog by se neměl zaměřovat jen na výsledný produkt, ale měl by dbát na celý její proces.

Výchova tvořivých schopností počítá s tím, že potřebuje hledat nové spojení věcí a jejich vztahů. Výtvarná výchova, je účinným nástrojem výchovy k tvořivosti. Při každé tvorbě musí být ponechán dostatek místa pro individuální řešení a originální nápady.²⁶

Zkušenosti z tvořivých aktivit v sobě nesou podstatu tvořivého, originálního myšlení a řešení, které dále otevírá vědomé možnosti objevovat vlastní cestu při zpracování reálných informací z okolí, rozvíjení poznání, myšlení, paměti a vyjadřování – odborně nazývané kognitivní procesy.²⁷

J. Čáp vymezuje tvůrčí činnost „jako předpoklad pro řešení problému, který je jednotlivci neznámý, se kterým nemá zkušenosti, pro který nezná schéma řešení. Vymezuje tvůrčí činnost jako činnost, jejímž výsledkem je něco nového, a to buď z hlediska společnosti a jejího vývoje (např. objev, vynález, umělecké dílo), nebo z hlediska jednotlivce (např. žák dojde samostatně k poznatku, který byl již dříve formulován, a není tedy přímým přínosem pro rozvoj společnosti, avšak žákovu tvořivost pomáhá rozvíjet). Měřítka stupně obtížnosti je však individuální.“²⁸

²⁶ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 8.

²⁷ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 109.

²⁸ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 16.

2.2. Představivost a fantazie

S tvořivostí a tvůrčí činností souvisí fantazie, představivost. Představy a fantazie jsou nezbytné pro poznání skutečností, pro řešení různých úloh i pro tvůrčí činnost.

„Představa je reprodukováný obraz předmětu, založený na naší minulé zkušenosti.“²⁹

Ucelenost představ je dána poznáním dítěte a jeho pokusem obsáhnout celý okolní a svůj vnitřní svět. Pomocí přirozených dětských činností se představy zhmotňují. Dítě má subjektivní postoj k světu a ten má za následek subjektivní hodnocení znaků zobrazovaných představ. To, co se dítěti zdá být zajímavé, anebo s čím se samo dobře obeznámilo, najdeme i na kresbách. Ostatní vynechává, i když je to objektivně důležité. Rozumová činnost napomáhá k ucelenosti grafického obrazu a objektivního vzhledu věcí. Typické je dětské napodobování, jež bývá hnací silou osvojování zručnosti a návyků.³⁰

Osobitým znakem každé představy je její názornost. Představy jsou tedy názorné a značně zevšeobecněné psychické obrazy skutečnosti, které vznikly na základě jednoho anebo více vjemů totožných, obdobných, anebo i protikladných. Osobitým znakem představ je jejich ucelenost.³¹

2.2.1. Představivost

²⁹ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*, s. 232.

³⁰ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarnéj výchovy v materském škole*, s. 25.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 25.

*„Představivost je psychický proces, jehož produktem je tvoření obrazů na základě názorných představ. Představy jsou jednak obrazy produkující to, co člověk v dané podobě již vnímal, nebo jsou to obrazy něčeho relativně nového.“*³²

Představivost do určité míry závisí na vývojové úrovni dítěte. Až s rozvojem psychiky a myšlení se představivost začíná utvářet.

2.2.2. Fantazie

*„Fantazie je psychický proces, ve kterém se vytvářejí relativně nové představy. Jejím základem je zkušenost člověka, vjemy a jejich reprodukce. Tvůrčí povaha fantazie spočívá právě v této schopnosti kombinovat představy (vizuální, akustické, pohybové aj.) do nových útvarů.“*³³

Dotýká se nitra dítěte. Je osobitým vnitřním světem člověka, v němž se projevují jeho přání, touhy a neuspokojené potřeby. Jejím prostřednictvím mohou vznikat nové věci.

Fantazie a představivost jsou neodmyslitelnou součástí tvůrčí aktivity a nechybí v žádném tvořivém projevu. Fantazie se může v tvůrčím procesu uplatňovat jako hnací síla, může být však rovněž základem snění, odmítajícího skutečnost. Vytváří kontakt člověka s přírodním i společenským prostředím a může člověka podporovat v jeho aktivitě.³⁴

³² PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 124.

³³ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 121.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 123.

2.2.2.1. Fantazie dítěte

Fantazie napomáhá k harmonizaci osobnosti. Je nezbytná pro citovou a rozumovou rovnováhu. Dítě má potřebu alespoň občas přizpůsobovat realitu svým potřebám a interpretovat ji bez ohledu na objektivní skutečnost. Jean Piaget nazývá tento způsob asimilací. Díky tomu se pak snáze vyrovnává s tlakem reality, s nedostatky vlastního myšlení. Fantazie mívá relaxační a emocionálně příznivý účinek. Dětská fantazie se projevuje animismem, eventuelně antropomorfismem, a arteficialismem, což souvisí s egocentrismem u předškolních dětí.³⁵

Fantazie vnáší do našeho světa dynamiku a novou chuť do života. Existuje však velmi tenká hranice mezi fantazií a fantazírováním – vytvářením pouhých iluzí a ideálů.

2.3. Metody rozvíjení tvořivosti

Již bylo řečeno, že tvořivost je schopnost, kterou lze rozvíjet u každého člověka, bez ohledu na jeho věk, pracovní zařazení, stupeň dosaženého vzdělání. Tvořivě se rozvíjet může každý z nás.

Umožňuje jedinci seberealizace. S tvořivostí dětí souvisí i jejich zájmy. Ve volném čase o jejich zájmy pečujeme, vedeme je. Snažíme se děti vychovávat k mnohostrannosti, flexibilitě, přizpůsobivosti, osobitosti a podporujeme v nich tvůrčí potenciál. K rozvíjení tvořivosti může docházet pouze během důvěrného a pozitivního vztahu s pedagogem, a to tak, že pedagog dává podněty, inspiruje a nabízí možnosti a volby činnosti. Měl by umět nadchnout a oslovit je, vtáhnout je do procesu tvořivosti například pomocí zážitkové pedagogiky.

³⁵ Srov. VAGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, s. 106–107.

„Cesta k tvořivosti zahrnuje celou řadu činitelů a podmínek, které ve svém souhrnu poskytují příležitost a možnost, aby každý jedinec mohl usilovat o dosažení vrcholných úrovní své seberealizace v rámci svých předpokladů.“³⁶

Tvořivost by se měla rozvíjet za pomoci té nejspontánnější aktivity – hry. Výchova k tvořivosti by měla směřovat k tomu, aby jedinec měl odvahu být tvořivý a originální. Jednou z cest je učit děti správně komunikovat, vyjadřovat své pocity, potřeby. Tím se předejde mnoha sporům. Podpoří se empatie, děti se naučí respektu, urychlí se proces rozhodování a řešení problému. Dítě bude vyrovnanější a přátelštější.

Tomuto rozvoji napomáhá výtvarná výchova, která není jen pouhým vyplněním volného času, je určitou reakcí na stimuly. I výtvarné činnosti mohou mít pedagogické cíle, různé způsoby vedení, hodnocení a mohou přispívat k bohatšímu vnímání a citovému prožívání.

³⁶ MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*, s. 9.

3. Dítě a volný čas

„Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.“³⁷

Volný čas chápeme jako opak nutné práce, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat a přináší nám uspokojení a uvolnění. Do volného času se zahrnuje odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost atd.³⁸

Počátek veškerého volného času je v rodině. Rodina vytváří podmínky pro aktivní trávení volného času, formování osobnosti dítěte, jeho zájmů, rozvíjí mezilidské vztahy a klade základy hodnotové orientace. Realizace volného času v rodině závisí také na způsobu jejího života, na postojích a výchově rodičů a také na časových a hmotných předpokladech rodiny.³⁹

Rodina učí dítě s volným časem hospodařit a dobře jej využívat, aby co nejvíce přispíval ke správnému vývoji a k duševnímu i fyzickému zdraví. Předkládají dítěti volný čas jako hodnotu. Ukazují a seznamují ho s rozmanitostmi v trávení volného času

V předškolním období je dítě plné pohybu, her, dovádění. Rodiče začínají přemýšlet, jak nejlépe využít jeho volný čas a zda ho nemají přihlásit už do nějakého „profesionálního kroužku“, aby lépe a rychleji rozvíjelo své dovednosti. Jen málo dětí v předškolním věku má speciální talent. Pokud si to dítě přeje, může

³⁷ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 13.

³⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*, s. 15.

³⁹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 56–57.

začít navštěvovat kroužek. Mělo by to být vždy až po vzájemné domluvě rodiče s dítětem. Důležité je dítě nepřetěžovat a nezahlcovat ho. Musí mu zůstat dostatek času pro volnou hru. V úvahu musíme brát i to, že jeho zájmy nemají trvalý charakter, proto je předpokladem, že u ničeho dlouho nevydrží. U každé činnosti pouze objevuje své možnosti, co dovede a tím si utváří obraz o sobě.

Rodinám je pro děti nabízeno množství zájmových kroužků v různých institucích. Nejčastěji jsou využívány sportovní kroužky nebo prostě takové činnosti a kroužky, které rozvíjejí pohybové dovednosti, nebo esteticko výchovné dovednosti, jako například výtvarné, hudební, hudebně pohybové nebo jazykové kroužky. Dítě je více bráno a zapojováno do společnosti a je s ním i více počítáno jako s osamostatňujícím se jedincem, který se na určitou dobu dokáže odpoutat od rodičů a věnovat se různým aktivitám. Bude přebírat normy chování a bude se utvrzovat, že za všechny prohřešky následuje trest (sankce). Celý tento proces nápodoby, identifikace s různými vzory lidského jednání, začleňování se do společnosti, spolu s vyjadřováním potřeb a zájmů, orientace v rolích muže a ženy, akceptace různých autorit je procesem socializace.⁴⁰

Volnočasová zařízení jsou převážně specializována na žáky základních a středních škol. Činnosti se však začínají přizpůsobovat i dětem mladším. Pro děti od tří let připravují dopolední a jiné příležitostné činnosti, pro starší předškoláky i letní tábory. Od věku pěti let jsou konány nejrozličnější zájmové kroužky.⁴¹

Nabízené činnosti by měly být pestré, poutavé a dobrovolné. Míra ovlivnění pedagogem závisí na věku, psychické a sociální vyspělosti, vždy záleží na motivaci.

⁴⁰ KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 58–59.

⁴¹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 92.

Náplň volného času se mění s věkem dítěte. Předškolní dítě nerozlišuje mezi prací a hrou. Ve školním věku již může učení splývat s prací. K velkým změnám dochází v období puberty, kdy hledá svou identitu i zájmy, záliby.⁴²

V posledních letech pronikají volnočasové aktivity i do nabídek mateřských škol. Jsou to především činnosti tělovýchovné, výtvarné, hudební, zájmové kroužky vlastivědné či kroužky dovedných rukou, dramatického umění. Začínají vznikat mateřská centra a v nich projekty pro využití volného času či zájmová činnost pro děti a rodiče.⁴³

Mateřská centra, jsou výbornou příležitostí pro vzájemné setkávání maminek nebo tatínek s dětmi. Malé děti se zde velmi přirozeně, vždy za zády s rodiči, blíže seznamují s jinými než rodinnými podmínkami, mají si možnost vyzkoušet dorozumívání s ostatními dětmi při různých hrách a mají také příležitost je pozorovat a inspirovat se novými tvůrčími hrami. Přizpůsobují se též novému prostředí, novým podmínkám a pravidlům, na jejichž základě se bude učit regulovat své chování.

„Volný čas je nesmírná hodnota, ale nikoli sama o sobě a sama pro sebe, nýbrž jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat si jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně.“⁴⁴

„Hodnotou se stává člověku to, po čem touží, co si přeje, oč usiluje. Hodnotu poznáváme nejen rozumem, ale jsme k ní vázáni i citem a vůlí, o hodnotu se snažíme, zápasíme, namáháme se. Čím více jsme ochotni pro ni obětovat, čím více námahy a odříkání nás stojí, tím více si ji vážíme.“⁴⁵

⁴² Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, 39

⁴³ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 69.

⁴⁴ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 17.

⁴⁵ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 3.

Děti mají poměrně hodně volného času⁴⁶, proto bychom se všichni měli starat o to, aby ho měly kde smysluplně trávit. Z výchovného hlediska je vhodné pedagogické ovlivňování volného času u dětí i mládeže, budeme tím působit preventivně proti nejrozličnějším patologiím.

*„Historické zkušenosti i zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.“*⁴⁷

Dospělý by měl být především pomocníkem při vymýšlení her a zábavy. V případě potřeby, kdy dítě neví jak či s čím si hrát, by měl dát první impuls ke hře. Neměli bychom však dítě do ničeho nutit. Měli bychom respektovat individualitu každého dítěte, vnímat ho takové jaké je.⁴⁸

3.1. Zájmy dítěte

*„Zájmy jako zaměřené úmysly, jako koncentrace myšlenek osobnosti na určitý předmět nebo vybraný úsek, se rovněž odlišují od orientací přání, v nichž se potřeby původně manifestují.“*⁴⁹

Zájmy ve volném čase vypovídají o osobnosti člověka. Prolíná se zde kognitivní a emocionální sféra. Se zájmy souvisí i volnočasové potřeby – četnost, intenzita a kvalita činností ve volném čase.⁵⁰

⁴⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*, s. 15.

⁴⁷ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*, s. 16.

⁴⁸ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 49–50.

⁴⁹ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 36.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 36.

Velký vliv na zájmy dítěte má rodina, která ho učí smysluplně volný čas trávit. Nabízí mu nejrůznější způsoby trávení volného času, možnosti aktivit a uskutečňuje je s ním. V nemalé míře tím ovlivňuje i jeho hodnoty a vztahy k jakékoli aktivitě.

V předškolním věku se dítě začíná samo spontánně zájmově specializovat. Využívá k tomu podněty ze zájmové činnosti rodičů, nebo je již v tomto období natolik zaujato či inspirováno nějakou oblastí života. Nezlehčujme dětské zájmy. Zpravidla mají jen krátkodobý charakter. Dítě se pokouší vyzkoušet své dispozice a snaží se o důkladnější poznání určité činnosti. V době předškolního věku se děti od sebe začínají výrazně odlišovat. Rodiče se snaží hledat činnosti, aby urychlili a podpořili vývoj jejich dítěte, a proto chtějí dítě nějak specializovat, přihlásit jej do různých kroužků – sportovně, umělecky, intelektuálně zaměřených (nejčastěji na cizí jazyk). Je důležité dítě nepřetěžovat a ponechat mu dostatek prostoru pro hru v rodině a s vrstevníky.⁵¹

3.1.1. Výtvarná výchova

Výtvarná výchova je proces výchovného působení a výtvarného vzdělávání. Umožňuje dítěti vcítění se a uvědomění si vztahu k zobrazované věci či ději. Napomáhá mu pochopení vlastních reakcí a hlubšímu poznání sebe samo. Umožňuje také rozvíjet všechny jeho smysly, rozvíjí prožívání a vnímání podnětů, jež na něho působí. Díky výtvarnému vyjadřování dítě o věcech a vztazích přemýšlí, utváří si hodnoty a dojmy. Tím si vytváří individuální chápání světa.

Mezi přirozené zájmy dětí patří výtvarná výchova. Jsou nadšeni ze stopy, kterou mohou zanechat. Z jejího rytmu a dynamiky. Kresba bývá reakcí na určité stimuly. Všechny dětské výtvary jsou obrazem jejich představivosti, fantazie,

⁵¹ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 54 – 55.

myšlení a prožívání. Jejich výtvarné dílo vypovídá o jejich individuálním a osobitém chápání, porozumění světa okolo.

Vychovatel by se měl snažit děti chápat, poznat jejich osobnost. Poté může porozumět i jejich kresbě. Má mít na mysli jejich plánovitý rozvoj, vést dítě k výstižnějšímu a zároveň výtvarně plnějším a bohatšímu záznamu skutečnosti.⁵²

3.1.2. Hra jako respektovaná potřeba i metoda

Hra je základní dětskou aktivitou, při které dochází k seberealizaci dítěte.

„Každý z nás si někdy hraje; možná si to nepřiznáme, ale všichni v sobě máme možná už jen malý kousek hravosti, která nás provázela dětstvím.“⁵³

Hru lze chápat jako takový druh činnosti, který není bezprostředně závislý na potřebě poznání. Jejím cílem není splnění úkolu vyžadujícího určité už dříve získané dovednosti. Je to činnost s volným koncem, jenž se může v závislosti na zásahu nejrůznějších podnětů změnit, a tak ovlivnit a podnítit další proces hravé činnosti. Hra provází lidi po celý jejich život a nikdy nekončí. V závislosti na jejich věku se vyvíjí, mění, diferencuje a komplikuje.⁵⁴

„Vychází z vnitřního popudu a odráží podmínky, ve kterých se dítě nachází, je navíc originálně nastavena podle dispozic každého jedince a její forma se v čase a společnosti proměňuje.“⁵⁵

Hra, umožňuje rozvinout dětskou osobnost, bez čeho by estetický požitek ani nebyl možný. Hračka ožívá až za pomoci dětské představivosti a sama účinně

⁵² Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 24.

⁵³ KOŤÁTKOVÁ, S. Dítě se během hry zbavuje napětí. *Informatorium časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*, roč.15, č. 1., s. 8.

⁵⁴ Srov. UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*, s. 153.

⁵⁵ KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*, s. 14.

pomáhá rozvíjet tuto cennou duševní funkci. Smysly zrak a hmat jsou při styku s hračkou nejpřirozenějším způsobem jejího poznání. Velký význam má, když si děti mohou hračku samy vyrobit.⁵⁶

Hra je základní potřeba dětí. Již batole si začíná viditelně hrát (napodobovat činnosti dospělého). Po třetím roce začíná mít hra další, pro rozvoj dítěte významný přínos. Je pro ně možností realizovat se podle svých zkušeností, dovedností, představ a tvořivosti. Vlastním tempem, za přispění spontánního učení přicházejí na způsob fungování okolního světa. I starší dítě potřebuje přes hru pocítit uznání a ocenění své činnosti. Rovnováha ve výchově samozřejmě platí jak pro umožnění volné hry, tak i pro záměrné podněcování rozvoje poznání dítěte.⁵⁷

*Základní znaky hry, které se ve hře projevují: spontánnost, zaujetí, radost, tvořivost, fantazie, opakování, přijetí role.*⁵⁸

Pedagogická práce často používá hru jako metodu pro naplnění výchovně vzdělávacích cílů. Hry navozené a řízené pedagogem mohou mít význam motivační, ale i vlastní výchovný a vzdělávací. Musí v ní být však zohledněny vývojové potřeby dětí.⁵⁹

„Výběr jednotlivých her je většinou vázán na aktuální cíl pedagoga. Volbou určité hry často připravuje svoji další pedagogickou činnost. Cíl hry pak může mít:

- *motivační charakter – vhodnou volbou hry připravuje učitelka další pedagogickou činnost,*
- *relaxační charakter – slouží k uvolnění dětí,*
- *stimulační charakter – poslouží k zpozornění dětí,*

⁵⁶ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 22.

⁵⁷ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 105.

⁵⁸ KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*, s. 17.

⁵⁹ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 106.

- *pohybový charakter – slouží k tělesnému aktivizování apod.*“⁶⁰

Děti se během hry zbavují napětí. Znamená pro ně něco nezávazného, při čem se uvolní a užívají si. Hra dětem pomáhá vyrovnávat se s okolním světem. Spousta odborníků tvrdí, že hra je nám vrozená. Spontánní hra je základní náplní jejich času. Vytváří se spolu s dítětem. Podle Jeana Piageta úroveň hry souvisí s myšlením dítěte. Má svoje etapy a dítě si musí postupně projít všemi. Do dvou let převažuje hra senzomotorická, která se pak obohacuje o schopnost představit si realitu prostřednictvím různých symbolů. Pak jsou různé druhy her, které mají podle věku dítěte kvalitativně jinou podobu a bohatost Svět dětských her ovlivňují i moderní trendy.⁶¹

3.1.3. Výtvarná hra

*„Pokud jde o hru, je v piagetovském pojetí sama kresba dítěte „formou semiotické funkce“, která má ve vývojové řadě místo mezi symbolickou hrou a obrazovou představou. Symbolická hra i kresba mají to společné, že obě jsou provázeny funkční radostí a mají v sobě samých svůj cíl.“*⁶²

Každá výtvarná tvorba je brána dětmi jako hra. Podstatným znakem takovéto hry je spontánnost, která nese i potěšení z činnosti, vlastní princip hry je obsažen v celé lidské kultuře. I když dětská výtvarná činnost má charakter hry, jejím hlavním smyslem je radostné spotřebování smyslové energie a plné soustředění na vyvolávání představ, pozorování vnějšího světa, manipulace s výtvarnými prostředky, materiálem, barvou, nástrojem. Zde je počátek kreativity člověka.⁶³

⁶⁰ KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 106.

⁶¹ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Informatorium časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*, leden 2008, portál 1/2008 s.8

⁶² UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*, s. 153.

⁶³ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 21.

„Typickým znakem výtvarných her je možnost nejrůznějších druhů „řešení“ dané situace, při kterém se zobrazí zvláštní psychická a neuromotorická individualita dítěte. Nepostradatelná je atmosféra efektivního zájmu, vnitřní radosti. Autoreglativní principy, neuromotorická inhibice, sebekontrola všeho druhu nejsou ze hry vyloučeny (stejně jako mementy racionální, intencionální, kognitivní, napodobivé a jiné), všechny se však podrobují duchu hry, „zapojují se“ a nemají jednotlivě převládnout.“⁶⁴

Dítě si postupně utváří vztah k vyjadřovacím prostředkům a zdokonaluje se v jejich používání. Učí se kombinovat různé techniky a materiály.

3.1.3.1. Hry s výtvarnými materiály

Hry s materiály zahrnují takové činnosti, které jsou pro děti nové a zajímavé. Jsou to činnosti neomezených možností, kde nic není zakázáno. Dítě si samo navrhne, jak materiál použije. Spojování různých výtvarných technik děti baví a bývají při nich velmi tvořivé. Hry s výtvarnými materiály dávají dětem nové prostředky k rozmanitosti jejich tvorby, podporují rozvoj fantazie a kreativity.⁶⁵

Tyto hry jsou lákavé zejména proto, že umožňují dítěti neobyčejné poznání. Jsou to například nejrůznější korálky, knoflíky, přírodniny, razítka, látky.

Pro tvůrčí proces je potřeba, aby děti nejprve používanému materiálu a výtvarné technice porozuměly a inspirovaly se u dospělého. V dalších činnostech se pak bude odrážet jejich individualita a tvořivost. Potřeba jsou i netradiční náměty, nechání prostoru náhodě, používání abstrakce a zobrazování pocitů.

⁶⁴ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*, s. 153.

⁶⁵ RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 123–124.

4. Motivace

„Motivace znamená souhrn hybných činitelů v činnostech, k učení a v osobnosti. Hybnými činiteli jsou skutečnosti, které jedince podněcují, nebo naopak tlumí, aby něco konal nebo nekonal.“⁶⁶

Umění dobře motivovat je jednou ze zásadních dovedností pedagoga. Dobře promyšlený úvod k jakékoli činnosti vnáší dítě do prožitkové sféry. Úlohou úspěšné motivace je vlastně aktivovat jeho individuální psychiku, s přihlédnutím k věku dítěte, k jeho fyzické a duševní vyspělosti, k jeho prožívání. Poté lze vybrat, který druh působení je pro ně nejvhodnější, aby bylo ochotno přijímat naše podněty, motivaci a následně na ni nějakým způsobem reagovalo.

Na začátku motivace jsou pro předškolní věk dobré podněty, které vycházejí z prostředí a ze života kolem dítěte. Ty budou sloužit jako vzory k napodobení. Teprve později může dítě zaujímat vlastní postoj, navázat individuální vztah.

Motivace v sobě obsahuje velkou energii, která aktivuje člověka k jeho výkonu překonání překážek. Nadměrná motivace může být však vyčerpávající.⁶⁷

Počet produkovaných nápadů je vyšší a rozmanitější, je-li řešitel k produkci motivován a klima, v němž působí, je tvořivé. Vhodně motivovaný člověk dokáže plně aktivizovat mozek, mobilizovat vůli, překonat obtíže a vyřešit i ty nejobtížnější problémy. Tvořivé klima je výsledkem cílevědomého úsilí pedagoga. Přispívá k rozvoji tvořivosti jednotlivce i celého kolektivu.⁶⁸

⁶⁶ PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 44.

⁶⁷ Srov. KOŤÁKOVÁ, S. *Dítě v mateřské škole*, s. 124.

⁶⁸ Srov. PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*, s. 150.

4.1. Motivace ve výtvarném procesu

Při výtvarném procesu použijeme takovou motivaci, která provokuje dítě k výtvarné aktivitě, která mu umožní zachytit danou životní situaci určitými výtvarnými prostředky. Motivace přitom musí vycházet z etických, estetických i racionálních pohnutek. Ve výtvarném procesu to znamená: aktivizovat zkušenosti, vědomosti i nová poznání dítěte o životním prostředí; vhodnou motivací evokovat a vyvozovat zážitky dítěte k specifickému cíli, k výtvarnému projevu, který bude obsahovat vztah dítěte k prostředí jeho života.⁶⁹

V předškolním věku je dítě velmi přizpůsobivé a individuální, proto roste nebezpečí, že pokud nebude správně motivováno, převezme pouze direktivní nařízení učitele a z výtvarného procesu se vytratí dětská tvořivost. Ovlivní se tím atmosféra, ale i myšlení dítěte. Chce-li pedagog maximálně využít dětské individuality, musí znát dítě po jeho fyzické i psychické stránce. Prožitky dítěte jsou velmi komplexní a vysoce individualizovatelné, jsou to vlastně prožité události, uschované v paměti dítěte, motivací se je snažíme s dětského nitra dostat na povrch, aby mohly být výtvarně zobrazeny. Nejúčinnějšími prostředky stimulace a vtažení do tvořivého procesu jsou slova, gesta a mimika. Projev pedagoga musí být emočně zabarven a podnítit děti k výtvarným činnostem. Je samozřejmé, že slovní působení se musí různit podle věku dětí. Dále má být rozlišen podle námětů a druhu prožitků. Slovní uvedení nemá děti ani příliš rozveselit, ani rozesmutnit, ale především podnítit k výtvarným činům.⁷⁰

„Uvedení se bude lišit podle druhů zážitků:

zážitek z normálního dětského života vyžaduje kromě slovního působení pedagoga i aktivitu dětí. Pedagog v takovém to případě pouze evokuje atmosféru a děti samy vypovídají. Zážitek z krajní situace (silně emociálně nabitě) nepotřebuje velké slovní působení, stačí pouze podnět k uvolnění silného subjektivního pocitu.

⁶⁹ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 96.

⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 16–17.

Naopak zážitek „vnesený“ pedagogem vyžaduje předem připravené vyprávění s jasnými výtvarnými akcenty. Zážitek na základě literární předlohy vyžaduje promyšlenou úpravu textu vzhledem k věku dětí.“⁷¹

⁷¹ KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 17.

5. Prostředí

Prostředí, ve kterém pedagog s dětmi tvoří, by mělo být vhodně uzpůsobeno, aby mohl působit individuálně na děti, a aby mohla být utvořena tvůrčí příjemná atmosféra. Jinak dochází k velmi povrchní a nedostačující podpoře ze strany pedagoga. Nezáleží tedy nejen na hmotném prostředí, materiálním vybavení a prostoru, ale především na počtu dětí ve třídě. Ten pak ovlivní i výběr technik, aby bylo možné zajistit dostatek prostoru a materiálu. Zvláště u malých dětí je potřeba prostoru mnohem větší, protože se používají častěji papíry větších formátů.

„Často se pod pojmem prostředí chápe geografické prostředí, které lze definovat jako souhrn předmětů a jevů živé a neživé přírody. Prostředí lze tedy ztotožňovat s jeho prostorovými dimenzemi a pak je chápeme jako okolí.“⁷²

Pro vymezení pojmu prostředí je důležité odlišení prostředí vnějšího a vnitřního z hlediska osobnosti:

1. *„Vnitřním prostředím osobnosti rozumíme souhrn faktorů, k nimž patří dědičnost, aktuální zdravotní stav, psychická a fyzická kondice.*
2. *vnější prostředí zahrnuje vedle svých materiálních složek i souhrn sociálních vztahů (tzv. sociální prostředí).“⁷³*

5.1. Podnětné prostředí

Mezi podmínky, které příznivě ovlivňují kvalitu výchovy a vzdělávání, patří prostředí, ve kterém dítě žije, ve kterém je vychováváno. Takovéto prostředí má

⁷² KLAPILOVÁ, S., *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 34.

⁷³ Tamtéž, s. 34.

nemalý vliv na vývin dětského estetického vnímání. Dítě intuitivně vnímá atmosféru, ale nedokáže o ní ani smysluplně vypovídat, ani ji změnit. Dokáže na ni ale reagovat v pozitivním nebo negativním smyslu svého chování.⁷⁴

Prvotním lidským prostředím je samotná příroda, která člověka formuje. Cit pro přírodní krásu je třeba vychovávat jako smysl pro uměleckou krásu, ať už procházkami v přírodě, na zahradě, či při výzdobě místnosti. Jejich estetická hodnota se ještě zvýší, když se stanou vzpomínkou a pojí se se živou představou.⁷⁵

„Podnětné prostředí je takové prostředí, které uvede do bdělosti celý nervový systém, které jej podněcuje, uspokojuje zvědavost, je schopné zodpovědět mnoho otázek a zadat jejich ještě mnohem víc. Prostředí, které je plné možností, odráží život, překypuje tím, co není jenom natištěno na papíře. Styk s podnětným prostředím vyvolává v mozku elektrické nebo chemické stimuly, které ho podněcují k činnosti; výsledkem je růst nervových buněk i jejich výběžků (dendritů) a zvyšování počtu synapsí (propojení neuronů). Tento růst nervové tkáně a zvýšený počet propojení poskytují fyziologický základ lepšího fungování mozku – to vede k lepší schopnosti řešit problémy, což je podstatou inteligence. Děti se učí tím, že si hrají a pracují s různými předměty a materiály, které jsou k dispozici. Učí se také navzájem od sebe, nápodobou.“⁷⁶

5.2. Klima třídy

Kreativní klima je základem pro rozvoj kreativity. Klimatem je myšlena atmosféra vztahů v určitém prostředí. Souvisí i se stylem řízení a vytyčením skupinových cílů a hodnot, jež ovlivňují dosahování stanovených cílů.⁷⁷

⁷⁴ Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 108.

⁷⁵ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 12. – 13.

⁷⁶ GARDOŠOVÁ, et. al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 35.

⁷⁷ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 82.

Klima vytvářejí pedagogové, proto jsou důležité jejich osobnostní vlastnosti. Klima školy/třídy je vnímáno prostřednictvím pocitů, ať už pozitivních či negativních. Klima je vnímáno velmi subjektivně. Vyslovováním pocitů se cvičí dětské vyjadřování a umocňují se prožitky dětí, narůstá schopnost a ochota spolupracovat, a proto může být společně vytvářeno kvalitní třídní klima. Důležitá je i schopnost pedagoga provádět pedagogickou reflexi, která napomůže k profesní sebedůvěře a pomůže zkvalitnit práci podle potřeb jednotlivých dětí i skupiny.⁷⁸

5.3. Atmosféra

Je to určitá nálada, která panuje v daném okamžiku v určité skupině lidí. Je velice proměnlivá a závisí na spoustě podnětů. Má poměrně krátké časové trvání. Proměňuje se v závislosti na učiteli, použité organizační formě, předmětu a probírané látce.⁷⁹

⁷⁸ Srov. KOŤÁKOVÁ, S. *Dítě v mateřské škole*, s. 121–122.

⁷⁹ Srov. NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*, s. 40.

6. Předškolní období

Předškolní období zahrnuje vývoj dítěte od jeho tří do šesti let.

6.1. *Jaké jsou děti ve věku od jednoho do tří let?*

Děti ve věku od jednoho do tří let jsou svým způsobem jedinečné. Prožívají období, kdy se osamostatňují od rodičů (hlavně od matky) začínají intenzivně prosazovat svá přání. Procházejí mnoha změnami, a proto někdy bývají vzpurné nebo nejisté. Nutná je tedy trpělivost, přizpůsobivost dospělých a poskytnutí podpory a povzbuzení. Děti v tomto věku hledají nové zajímavé podněty, mají často strach z neznámých lidí, ale dokážou se přizpůsobit, postupně zdokonalují jemnou motoriku, někdy nesou velmi těžce odloučení od rodičů, mají rády zažité rituály. Chápu význam slova „moje“ a učí se chápat „to není moje“. Každé dítě ve věku od jednoho do tří let je osobnost a vyvíjí se jinak rychle. Při přípravě výtvarné činnosti musíme u každého dítěte brát v potaz temperament a stupeň dosažených dovedností. Při vybírání výtvarných činností vždy trochu vycházejte z nálady dětí. Co nepůjde dnes, může se podařit zítra. Při práci s malými dětmi musí být člověk přizpůsobivý a mít dostatek pochopení.⁸⁰

„Toto období je nepozoruhodnější etapou vývoje lidského jedince, spojuje vše, co bylo u dítěte vrozeno, s tím, co se výchovou a učením stane zlatým mostem k budoucí dospělé osobnosti. Je to doba, na kterou si již v dospělosti vzpomínáme, ke které se vracíme, která zanechává v naší paměti již mnohé stopy.“⁸¹

⁸⁰ Srov. KOHLOVÁ, M. F. *Výtvarné činnosti pro malé děti*, s. 99.

⁸¹ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 174.

Předškolní věk je obdobím plných změn. Má dva velké mezníky, jež jsou dány novým sociálním zařazením dítěte. Na samém počátku, mezi třetím a čtvrtým rokem, je to vstup do mateřské školy. Při vstupu do školky se projeví klady a záporny výchovného vedení v batolivém věku. Druhým mezníkem je po dovršení šestého roku nástup do základní školy.

Dítě objevuje prostor a jeho uspořádání pomocí svých smyslů. Objevuje materiály, tvary, své pohybové možnosti, řeč a svojí schopnost se vyjádřit. Objevuje sebe a druhé lidi. Rodí se z něj osobnost. Dědičné dispozice zakládají určitý typ osobnosti a vybavenost pro mnohvrstevnou oblast inteligence na jedné straně, ale neobejdou se ani bez přiměřené výchovy a podnětného lidského prostředí na straně druhé.⁸²

Každý pedagog pracující s takto malými dětmi by měl skutečně znát všechny vývojové stupně a jejich charakteristiky, aby pak mohl vhodně volit činnosti a rozvíjet osobnost dítěte. Pro přehlednost, co vše dítě v tomto věku dovede, se pokusím ve stručnosti charakterizovat, jak jdou za sebou vývojové skoky ve vývoji dítěte.

Pohybově je dítě již dobře vybaveno a jeho motorické dovednosti mu umožňují s dostatečnou přesností konat všechny základní pohyby, jak v ovládní prostoru, tak i v jemné manipulaci. Psychický vývoj dítěte významně pokročil, postupně se vyhraňují základní schopnosti, které jsou charakteristikou lidské osobnosti.⁸³

Daleko větší posun nastává v rozumových schopnostech dítěte, než v oblasti pohybové. Z dítěte se postupně stává osobnost a individualita.

⁸² Srov. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, s. 29.

⁸³ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 9.

6.2. **Motorika (pohybové dovednosti)**

Předškolní dítě má přirozenou touhu po pohybu. Pohybovou aktivitu můžeme proto využít jako přirozenou a nenásilnou metodu při osvojování všech důležitých návyků, pro lepší připravenost na budoucí školní docházku. Pohybová výchova je důležitá z hlediska tělesné i duševní hygieny, posiluje správný růst, vývoj svalů, kloubů i kostí a dobrou duševní pohodu dítěte. Pohybové dovednosti a obratnost dítěte dávají prostor pro intenzivní styk s okolím. Dětská obratnost působí na přirozené a zdravé sebevědomí dítěte. Tímto způsobem lze v dítěti nejnáze vypěstovat touhu a radost z pohybu. Musíme však postupovat od jednoduchých činností a po jejich zvládnutí postupovat ke složitějším.

„Harmonizace pohybů má také velký estetický přínos, neboť v dítěti pěstuje smysl pro krásu lidského těla, navozuje nenásilně potřebu správně pěstovat hygienické návyky, které jsou důležité i pro přípravnou fázi sexuální výchovy.“⁸⁴

V motorice dítěte v tomto období dochází k velkému zdokonalení. Spontánní bouřlivé aktivity směřují k harmonizaci pohyblivosti a lepší pohybové koordinaci. Dítě se stává hbitějším a zručnějším než v předešlém období batolete. Rádo „pracuje“ na pískovišti a s plastelínou, kde zjišťuje svou zručnost a procvičuje jemnou motoriku. K rozvoji dochází také v používání kostek, při nichž dítě cvičí cílené pohybové dovednosti a při kresbě, kde se projevuje vyspělejší senzomotorika. K pokroku dochází i v kresbě.⁸⁵

⁸⁴ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 177–178.

⁸⁵ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 9–10.

6.3. Kognitivní vývoj

„Zvídavost dítěte vede k diferencovanějšímu vnímání, jeho soustředění ukazuje na kvalitu pozornosti, rychlé učení dává tušit o schopnostech paměti, bystrost chování ukazuje na způsob myšlení, sdělování zážitků se projevuje v řeči.“⁸⁶

V předškolním období dochází také k velkému posunu v oblasti poznávání. Např. kolem čtyř let života dítěte se dostává jeho inteligence na vyšší úroveň – na úroveň názorného myšlení. Dělá si závěry o věcech na základě názoru, vnímání a představování a také ze svých dosavadních zkušeností.⁸⁷

„Dochází ke kvalitativní přeměně myšlení, kdy na základě rozvoje řeči a s růstem poznatků o světě přechází z názorného myšlení do uvažování v pojmech.“⁸⁸

6.4. Řeč a myšlení

Řeč dítěte se také zdokonaluje. Mizí počáteční patlavost. Ve třech letech dítě dokáže přednést jednoduchou básničku, zazpívat krátkou písničku, pojmenovat základní barvy. Rozšiřuje si poznatky o sobě samém, o jiných lidech i o světě. Kolem pátého roku začíná používat řeč k regulaci svého chování. Neopakuje již pokyn nahlas, zhodnotí si ho sám ve svém „vnitřním světě“, a podle toho se rozhodne, jak se zachová. V posledním roce předškolního období dokáže již dítě popsat jednoduché pokyny jako např. „Co musíš udělat (mít), když....?“ Začíná vnímat, že dospělí lidé si s druhými vykají nebo tykají.⁸⁹

⁸⁶ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 173.

⁸⁷ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 10. – 11.

⁸⁸ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 184. – 185.

⁸⁹ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 10.

Nárůst slovní zásoby u dítěte předškolního věku je úctyhodný.

„Aktivní slovník tříletého dítěte činní asi 800 – 1000 slov. Kolem čtvrtého roku má již dítě takovou slovní zásobu, která mu dovoluje plně se zapojit do běžné komunikace a to nejen v prostředí své rodiny, ale i v prostředí předškolního zařízení.“⁹⁰

Dítě by mělo již znát jméno své maminky, kde bydlí a mělo by mít základní znalosti o předmětech denní potřeby. Vyprávění pohádek a krátkých příběhů doplňuje podle své fantazie. V této době jsou mluvní vzory dospělých skutečnými modely mateřštiny jak ve formální složce, tak i v obsahu sdělení.⁹¹

„V šesti letech disponuje dítě přibližně 2500 – 3000 slovy. V této době by měla být výslovnost již vyzrálá. Během posledního předškolního roku se upevňují základní vyjadřovací návyky. Po formální stránce bývá vývoj řeči dítěte ukončen v sedmi letech. Vrcholnou fází vývoje dětské řeči je souvislá, gramaticky správná řeč, vyprovokovaná touhou po sdělování vlastních zážitků, které dítě vidělo, slyšelo a prožilo.“⁹²

V rodinném prostředí máme vždy lepší podmínky pro podpoření zvědavosti dítěte předškolního věku. Největší motivací pro osvojování nových slov je radost z možnosti domluvit se.

„Záleží na dítěti, kolik slovních, ale i neverbálních informací může do své mysli v určitém čase pojmout a uložit do paměti. Ty tvoří později základ pro kategorizaci předmětů. Aby dítě chápalo předmět a jeho zařazení ve třídě předmětů, musí si v určitém okamžiku vybavit všechny neaktuální zvláštnosti, uložené již dříve v paměti. To je možné je tehdy, jestliže v průběhu svého vývoje pojme do své paměti větší počet individuálně různorodých jednotlivostí téže

⁹⁰ ŠIKULOVÁ, R. *Kapitoly z předškolní pedagogiky II*, s. 36.

⁹¹ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 184.

⁹² ŠIKULOVÁ, R. *Kapitoly z předškolní pedagogiky II*, s. 37.

skupiny předmětů, které vnímá, rozlišuje, zaujímá k nim určitý vztah a současně se od nich distancuje – odpoutává. Tento proces odpoutávání se od momentálního jevu předmětu, abychom za určitých okolností zkonstruovali obecnou strukturu, se nazývá abstrahování.“⁹³

6.5. Proměny chování a citové prožívání.

Chování předškolního dítěte je jistě ponejvíce odrazem výchovy v rodině. V průběhu duševního vývoje se psychické funkce prolínají a spolupůsobí při utváření celku osobnosti dítěte.

Základním rysem chování předškolního dítěte je touha po samostatnosti v každé činnosti.

Pěstování sociálních návyků velice úzce souvisí s citovou výchovou. Způsob vyjadřování citů v rodině ovlivní dítě na celý jeho život. Citové složky osobnosti dítěte předškolního věku se projevují ve všech oblastech psychického dění, ovlivňují jeho vnímání, hru, osvojování sociálních návyků, způsob řečového vyjadřování. V předškolním období vrcholí také citové prožitky strachu – nejčastěji se děti bojí cizích lidí a zvířat. S prožitky strachu souvisejí i hravé představy a předstírání strachu. Dítě tak může experimentovat se svými emocemi, prozkoumávat je, zmenšovat strach, zvyšovat vlastní vzrušení, snažit se porozumět za pomoci názorného vyjádření pro ně záhadné události, osvěžovat si v paměti nejasnou vzpomínku, měnit ve fantazii události tak, aby byly pro ně příjemné, tím se snaží adaptovat se. Proto je důležité umožnit dítěti prožívat kladné citové zážitky, jako je například radost z úspěchu při hře, radost z poskytnutí pomoci druhé osobě, z obdarování.⁹⁴

⁹³ LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 184. – 185.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 174 – 176.

V chápání dobra a zla má velký výchovný význam pohádková hra v pohádkách a dětské poezii, vyprávění námětových příběhů s výchovným obsahem. Zde se dítě v přiměřeném estetickém ztvárnění setkává s potrestáním zla a odměňováním dobrých skutků. Konfrontuje tak své cítění pro správné jednání, rodina ho vychovává k morálnímu cítění.⁹⁵

6.5.1. Socializace

Socializace znamená začleňování se do společenství lidí, při kterém se osvojují formy a pravidla sociálního chování.⁹⁶

Langmeier člení tento socializační proces na 3 vývojové fáze:⁹⁷

1. *„Vývoj sociální reaktivity – tj. postup bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v blízkém i širším společenském okolí. Sociální reaktivita se projevuje v chování a komunikaci s rodiči i v navazování kontaktu s osobami širšího sociálního prostředí.*

2. *Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací souvisí se začleňováním dítěte do širšího sociálního prostředí, kdy si jedinec postupně osvojuje na základě vnímání příkazů, zákazů, pochval určité normy chování a hodnotové orientace, které přijímá za své a které uplatňuje ve svém budoucím chování.*

3. *osvojování sociálních rolí znamená, že se dítě postupně vpravuje do takových vzorců chování, které jsou od něho očekávány v rodině nebo*

⁹⁵ Srov. LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*, s. 177.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 186.

⁹⁷ Tamtéž, s. 186.

v širší společnosti (škola apod.). Jde o celistvé, navzájem související chování a činnosti. V rodinném soužití dítě vnímá postavení každého člena rodiny i jejich významové odlišení. Uplatnění role otce a matky má proto velký význam i ve výchově k rodičovství a je pro dítě vzorem, který ovlivní jeho chování v jeho vlastní budoucí rodině.“

Je dobré, když rodič najde mateřské centrum nebo vhodný zájmový kroužek, do kterého může dítě pravidelně docházet a pozná tam kolektiv dětí, který je pro něj v této době důležitý. Mělo by se naučit žít podle určitých pravidel, která jsou rozdílná od těch v rodinném prostředí, žít v kolektivu dětí, poznat svět vrstevníků, znát pravidla, práva a povinnosti žít s jinými dětmi. To mu pomůže v orientaci ve světě.

Kolektiv je pro dítě velmi vhodný a obohacuje ho. Naučí se nové znalosti, hry, dovednosti, fantazie, pohádky. Učí se také, že se někdy musí bránit a stát si za svým názorem, což ho jistě posiluje. Učí se mluvit s dospělou osobou, sbírá odvalu a odhodlání jí něco říci, jindy musí přijmout omezení nebo hranice, jak s ní mluvit.⁹⁸

„Existují 2 typy dětí – co se týká jejich styku se svými vrstevníky. Prvním typem jsou děti, které v předškolním období stále vyžadují přítomnost dalších dětí, bude zřejmě i ve svém dalším vývoji extrovert tzn., že z něj bude člověk společenský, činorodý, výřečný, schopný snadno komunikovat s ostatními lidmi, nebude mu činit problémy sociální adaptace a sebeprosazování. Druhým typem jsou naopak děti, které jiné děti ani moc nepotřebují, většinou jsou samotářské, vystačí si při hře samy. Jsou více bojácné, některé si nechají od ostatních i ubližovat a nijak se

⁹⁸ Srov. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*, s. 12 – 13.

nebrání. Je nutné jim trochu pomoci, aby dovedlo přijmout do svého světa i další děti. Důležité je dítě neizolovat.“⁹⁹

7. Osobnost dítěte

Osobnost dítěte, kterou pomáhá utvářet rodina i školská výchova, je při vstupu do mateřské školy velmi důležitá. Dítě má ucelený systém poznatků o svém okolí, o vztazích mezi lidmi a věcmi, vyzná se v základních spojitostech přírodního dění. Utvořilo si již citový vztah k předmětům, lidem a zvířatům. Je aktivní, reaguje na svoje okolí mnohými činnostmi, při kterých se seznamuje s předměty, ale i se zacházením s nimi podle svých představ a vůle. Začleňuje je do kontextu svého duševního života, dělá z nich nástroj svojí aktivity.¹⁰⁰

7.1. Rozdílný temperament

U dětí lze už od narození v mnoha situacích pozorovat rozdíly v temperamentu, které se projevují různým způsobem chování. Rozlišujeme 3 typy.

Prvním typem je dítě nenáročné, pro které je charakteristická vyrovnaná nálada, rychle si zvyká na rytmus dne. Snadno se přizpůsobuje. Je otevřené všemu novému. Na zklamání reaguje spíše klidně. Druhým typem je dítě pasivní, bývá také označováno jako plaché. Bývá zdrženlivé. Přivykání a přizpůsobování mu trvá delší dobu. Na zklamání reaguje klidněji. A posledním typem je dítě nedůtklivé, které má sklony ke špatné náladě a prudkým citovým reakcím. Špatně se přizpůsobuje změnám. Na nové situace reaguje protestním stažením se do pozadí. Je velmi aktivní, živé a jeho pozornost se dá snadno odvést jinam. Jsou-li

⁹⁹ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁰ UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 7.

tyto charakteristiky obzvláště výrazné, jsou tyto děti označovány jako hyperaktivní. Některé děti se však do žádné z těchto skupin zařadit nedají.¹⁰¹

Rodiče i učitelky musí rozdíly v temperamentu akceptovat. Musí se brát zřetel na individualitu dítěte. Při tom může pomoci orientace podle typů temperamentu, jež jsou obrazem normálních rozdílů v chování.¹⁰²

¹⁰¹ Srov. NIESEL, R., GRIEBEL, W. *Poprvé v mateřské škole*, s. 14.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 15.

8. Pedagog

„Předškolní pedagog bere v úvahu všechny přirozené souvislosti i vzájemné propojení všech oblastí, vzdělávacích cílů, prostředků, kompetencí i mnohotvárnost a dynamiku vazeb příčin a následků.“¹⁰³

Pedagog je chápán jako autorita, především však ve smyslu vyzrálé osobnosti, je dítěti spíše partnerem, pomocníkem a průvodcem na jeho cestě k poznávání, respektuje to, že každé dítě je jiné.¹⁰⁴

8.1. Osobnost pedagoga

Všechny pedagogické profese kladou značné nároky na osobnosti pedagogů. Na vychovatele jsou obzvláště kladeny specifické požadavky, protože pracuje s heterogenní skupinou, v různých typech zařízení.

Každá osobnost pedagoga by měla být vyzrálá a jasně vyhraněna. Tato vyhraněnost v sobě zahrnuje citové, rozumové, intuitivní, volní, etické i charakterové vlastnosti člověka.¹⁰⁵

Naše charakteristika osobnosti obsahuje tedy následující hlediska: *„schopnost a způsob prožívání různých skutečností života, tím myslíme jejich intenzitu a opravdovost, bohatost, zaujetí a v neposlední řadě též životní zájmy, senzibilita, kterou určuje velikost a schopnost citových vzruchů, rozlišení citů v jejich kvalitě a intenzitě (city opravdové či hrané, city pro něco a za něco). Výraz života se projevuje u pedagoga zejména v etické sféře. Máme na mysli například*

¹⁰³ GARDOŠOVÁ, J. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 73.

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž, s. 12.

¹⁰⁵ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 65.

sociální postoje, občanskou zodpovědnost, skromnost, míru sebevědomí, důvěřivost, podceňování sebe nebo druhých, labilnost názorů, kariérismus, jednání vypočítané na efekt a další.“¹⁰⁶

Čím je formována osobnost výtvarného pedagoga? Každá osobnost se utváří jinak vyhraněnými vlivy a mezi nimi rozhodující jsou životní zájmy, velikost prožitků, dojmů, pocitů a znalostí. Osobnost tvoří jediný celek, pokusme se však o rozlišení a postupnou analýzu některých hlavních skupin jeho vlastností.¹⁰⁷

8.1.1. Vlastnosti pedagoga

Profesní příprava je zaměřená velmi široce, specializace probíhá až v průběhu praxe.

Vlastnosti, které jsou pro vychovatele všeobecně žádoucí a vyplývají ze zvláštností výchovy ve volném čase:¹⁰⁸

- *„pochopení pro věkové zvláštnosti, zvláště při práci s věkově heterogenními skupinami,*
- *tvořivost, nápaditost, fantazie,*
- *aktivita, iniciativa, průbojnost*
- *přizpůsobivost proměnlivým podmínkám a situacím,*
- *hravost, radost ze hry,*
- *smysl pro humor,*
- *fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav,*
- *příjemný vzhled, úprava zevnějšku.“*

¹⁰⁶ KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 18.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁸ HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 66.

Mimo jiné sem patří ochota komunikovat. Schopnost mít rád děti a citově se angažovat. Být dětem oporou, naslouchat, zajímat se o to, co dítě říká, jak se ptá, jak bez zábran tvoří a komentuje život kolem sebe. Pomáhat jim přirozeně podle jejich potřeb.¹⁰⁹

Jen člověk samostatný a sebevědomý, který dokáže tvořivě myslet a jednat, který si dokáže vytvořit svou vlastní představu o světě, může tyto schopnosti dále předávat dětem. Přestože děti samy konstruují své vlastní porozumění a učení, dospělí musí stát v povzdálí a neustále usnadňovat, podporovat a zprostředkovávat nové podněty. Pedagog poskytuje nástroje, pomůcky, podporu, pochvalu, povzbuzení, vedení a zájem. Snaží se vytvořit co nejpodněnější prostředí. Díky své znalosti vývoje dítěte, volí přiměřený, vhodně strukturovaný soubor přiměřených činností a materiálů, jejichž prostřednictvím bude moci rozvíjet své schopnosti – bude se efektivně učit, aniž by bylo stresováno.¹¹⁰

8.2. Výtvarný pedagog

Pedagog chce porozumět kresbě a jejím prostřednictvím poznat jejich osobnost. Snaží se o plánovitý rozvoj, vést dítě k výstižnějším a zároveň výtvarně plnějším a bohatším záznamu skutečnosti.¹¹¹

Nemusí mít zvláštní schopnosti pro vlastní výtvarnou práci, ale měl by znát, co nejvíce fakt z teorie dětského výtvarného projevu měl by umět odhadnout správnou míru svého pedagogického působení, měl by neustále sledovat teoreticky i prakticky vývoj výtvarné pedagogiky. Měl by poznat a umět využít své individuální možnosti v uskutečňování nových myšlenek ve výtvarné práci s dětmi.

¹⁰⁹ Srov. KOŤÁKOVÁ, S. *Dítě v mateřské škole*, s. 120.

¹¹⁰ Srov. GARDOŠOVÁ, J. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 12.

¹¹¹ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v mateřské škole*, s. 24.

Pro výtvarného pedagoga jsou významné jeho životní zkušenosti a zájmy, velikost prožitků, velikost dojmů a pocitů. Bohatost života pedagoga vyvolá také bohatost námětů, které s dětmi bude kreslit nebo malovat. Z něho pak vyplývají všechny přístupy k vedení dítěte.¹¹²

Pedagog by měl v dětech podporovat originalitu, nikoli je omezovat. Jinak může dojít až k frustraci a nechuti se výtvarně vyjadřovat. Dává možnost pracovat ve skupině a střídat se, učí děti starat se o svěřený materiál a vede je k samostatnosti. Podporuje rozvoj inteligenčních schopností, neboť rozlišuje slovní zásobu, pomáhá chápat příčinu a následek, učí vnímat barvu a tvar, rozpoznávat vlastní jméno, když si spolu s učitelkou podepisuje svůj výkres. Učí děti plánovat si činnosti a déle se soustředit.¹¹³

Záleží na pedagogovi, pro co se rozhodne: zda bude sledovat rozvoj fantazie, nebo se více zaměří k vyjádření vizuální podoby světa. Při skutečně tvořivé výtvarné práci se obě složky obvykle vzájemně prolínají a doplňují.¹¹⁴

Nepřímá podpora pedagoga spočívá v tom, že se ptáme, co dítě nakreslilo. I když je dítě stále ještě v zajetí a okouzlení ze stopy pohybu při vytvoření čáry, začínáme dítě zvykat na krátký, souvislý výklad (několik vět). Pedagog by měl rozlišit (nebo alespoň vytušit), kdy jde o autentický dětský výrok a kdy jen o převzetí obsahu od jiných dětí nebo od dospělých. U dítěte dochází k seberealizaci a vzniká jejich osobnost.¹¹⁵

Pedagogovi patří vedoucí úloha. Promýšlí obsah, způsob, metodu a techniku výtvarných činností, nabízí vhodný materiál v závislosti na zvoleném tématu. Během činnosti vysvětluje, radí a vede závěrečné hodnocení. Činnosti volí tak, aby rozvoj výtvarných schopností postupoval rovnoměrně a aby neustrnul. Rozšiřuje

¹¹² Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 65.

¹¹³ Srov. GARDOŠOVÁ, J. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*, s. 38.

¹¹⁴ Srov. SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*, s. 45.

¹¹⁵ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 12.

jejich znalosti a dovednosti a upevňuje je, aby byly co možná nejvíce osobitými a rozmanitými.¹¹⁶

Výtvarný pedagog má být metodikem, vychovatelem, psychologem, experimentátorem, výtvarníkem, ba i básníkem. Má mít dobrý vztah k dítěti, má mít správné morální vlastnosti, organizační schopnost, má znát specifiku dětského života, má být rádcem, přítelem, někdy také hercem. Každý má jiné pořadí těchto vlastností dle svých hodnot.¹¹⁷

„Pedagog má důležitý úkol převést pozvolna výtvarnou hru v první uvědomělou činnost, ke které se děti musí ukáznit a soustředit.“¹¹⁸

Jde o povzbuzení, usměrňování a vedení dětského prožitku i dětské touhy vyjádřit se tvarem nebo barvou. Tím, jak dítě při výtvarné práci ovlivňujeme, rozhodujeme vlastně, zda bude moci své pocity otevřeně sdělovat jiným. Tomu musí naše působení co nejvíce prospívat a co nejméně škodit. Cílem by nikdy nemělo být učit děti jen pouhým výtvarným dovednostem a pěstovat jen správné návyky.¹¹⁹

8.3. Vztah pedagoga k dítěti

Vztah mezi pedagogem a dítětem je jeden z nejdůležitějších aspektů úspěšnosti při výchově a vzdělávání dětí.

Vztah vychovávající – vychovávaný je méně formální než při vyučování. Stejně však musí být dány určité hranice, které by dítě nemělo překračovat.

¹¹⁶ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 22–23.

¹¹⁷ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 33.

¹¹⁸ RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 23.

¹¹⁹ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 29.

Odpověď za kvalitu vztahu má vychovatel. Osobní vztahy jsou velmi pestré, důležité je najít hranice mezi přátelskostí a formálností. Převažovat by však měli pozitivní, partnerské vztahy, vzájemná spolupráce, respekt, diskuse.¹²⁰

Vztah mezi pedagogem a dítětem by měl být takový, aby se u dítěte násobily emoční podněty a vztahy k okolí. Může se však mezi nimi utvořit bariéra, daná autoritou a věkovým rozdílem. Pedagog nesmí řídit dítě ve všem, to ochuzuje a ochromuje výtvarný proces. Nejlepší výsledky vznikají tam, kde je dítě udržováno ve stálé aktivitě a tvůrčím napětí.¹²¹

8.3.1. Vztah k výtvarnému umění

Velmi důležitý je vztah pedagoga k výtvarnému umění, jak aktivní, tak receptivní. Vycházíme přitom z otázky, zda v životě pedagoga existuje: potřeba umění (pasivita či aktivita v přijímání umění, hloubka vcítění do výtvarného díla, určitý výtvarný názor) aktivní výtvarná činnost, a jaká je její úroveň.¹²²

Rozhodující pro práci pedagoga je jeho etický postoj k výtvarné práci s dětmi.

„Ruka pedagoga by neměla dítěti nikdy navlékat pouhou oprátku rozumu, neboť jednostranně rozvinutý rozum je nepřitelem umění. Člověk, který je ovládán jen holým rozumem, ztrácí přirozený cit, jeho instinkt se otupuje a malátní, inspirativní studnice se uzavírá a vysychá do chudosti, srdce jen trpně poslouchá a ztrácí vzlet.“¹²³

¹²⁰ Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 67–69.

¹²¹ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 13.

¹²² Srov. Tamtéž, s. 17.

¹²³ Tamtéž, s. 30.

Představa o tom, jak se bude vyvíjet a jak dopadne proces výtvarné práce, není nikdy jednoznačná, při vedení výtvarného procesu neexistují přesná pravidla.

Každá nová podoba výtvarného tvůrčího procesu vyžaduje nová rozhodnutí. Pedagog musí být stále ve střehu, musí stále korigovat své předpoklady a odhazovat to, co proces brzdí. Pedagog tedy musí mít schopnost vcítit se do jedinečnosti chvíle, která odráží jeho pedagogické schopnosti, zahrnuje v sobě citové, rozumové, intuitivní, volní, etické a charakterové vlastnosti výtvarného pedagoga.¹²⁴

8.4. Vedení činnosti

První čarání dítěte je spontánní akt, z čehož vyplývá také náš pedagogický přístup. Je podstatné, aby výtvarný čin přišel v pravý čas. Prvotní čáranky je vhodné provádět kolektivně. Hlavně nenutit dítě do výtvarné činnosti.

Pedagog výtvarnou činnost vede jen radou, směřuje pouze k umožnění činnosti a vytvoření vhodných podmínek pro tvorbu. Do práce dětí nezasahuje a tematické zpracování přenechává dětem. Při výběru tématu musí vědět, co se mají děti dozvědět, získat a jaký chce, aby byl výsledek. Své výtvarné působení zaměřuje na stránku obsahovou a technickou.¹²⁵

Výtvarný pedagog řídí proces zčásti vědomě, zčásti intuitivně (ze zdrojů svých minulých zkušeností). Stanovená představa cíle je chvílemi zcela jasná a zase se ztrácí. Nikde nejsou žádná přesně předem stanovená pravidla. V procesu práce vznikají stále nové a nové problémy a každá nová podoba procesu budí nová rozhodnutí. Pedagog

¹²⁴ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 18.

¹²⁵ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 23.

musí být stále ve střehu, korigovat své záměry a odhadovat, co v daném okamžiku je brzdou dětské práce.¹²⁶

Pro výtvarnou činnost je důležité a nutné mít dobrou atmosféru a dobrou motivaci. Při uvádění výtvarného procesu nerozhodují jen slova, ale také gesta, mimika obličeje a jeho výraz. Učitelka, která chce docílit s dětmi co nejvíc, předčasně do jejich práce nezasahuje, aby měly dostatek času a možnost uskutečnit a rozvinout svou vlastní představu, uvést své myšlení do výtvarné podoby. V průběhu činnosti zájem klesá, teprve tehdy nastupuje na řadu přiměřená rada. U jednotlivých dětí je tempo výtvarného projevu nestejně. Tato nerovnoměrná pracovní rychlost může narušovat soustředění a kázeň.¹²⁷

8.4.1. Didaktické zásady ve výtvarné výchově v předškolním věku

Ve výtvarné výchově, když se metodicky správně usměřuje, odráží se všechny platné didaktické zásady. Především je to zásada přiměřenosti poznatků a zručnosti vzhledem k věku dětí. Výtvarná práce dětí psychologicky podmiňuje stupeň vnímání a schopnost vyvolávat živé představy. Dítě se umí soustředit a vnímat jen krátký čas a neumí sledovat víc podnětů naráz. Proto se tu kresba podle přímého názoru (podle modelu) nemůže uplatnit. Jak je dána úloha, při které mají děti zobrazit jevy, předměty a osoby podle představy, bude vždy účelné vyjasnit některé znaky zobrazovaného jevu rozhovorem, či ukázkou.¹²⁸

Velká názornost škodí: narušuje jistotu a jednoznačnost dětské fantazie. Další zásada je aktivnost, která stimuluje a udržuje dětskou aktivitu. Děti si při malbě na téma vybavují živé představy, citově a rozumově se zaměřují na zvládnutí daného

¹²⁶ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 52.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 71.

¹²⁸ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v materském škole*, s. 44.

tématu a silou vůle překonávají těžkosti psychologického či technického charakteru. Výtvarná výchova má vnést do předškolní výchovy s hudbou a slovesnou výchovou prvek tvořivosti. Dítě se zúčastňuje na určování cílů svojí práce a vlastní cestou dospívá k osobitým výsledkům¹²⁹

8.4.2. Pedagogické přístupy

Pedagogické přístupy se musí v tomto období již značně diferencovat. Mají respektovat různé typy dětských osobností. Úkolem pedagoga je všimnout si nekreativních dětí a povzbudit je k samostatnosti. Děti, které jsou senzitivnější, necháme pracovat samostatně. Výtvarný proces musí být pedagogem motivován, uvedení do volného tématu: dítě si volí obsah kresleného samo a pedagog pouze umožňuje a provokuje výtvarnou činnost. Je to jakýsi druh vybídnutí, uvedení zážitkem, který buď obnovujeme, nebo navozujeme.¹³⁰

8.5. Plánování činností

Ve výtvarné výchově obvykle pracujeme formou dílčích lekcí. Jedná se o jednotlivé, izolované práce, které na sebe většinou přímo nenavazují. Výtvarná zaměstnání, která následují po sobě, však lze spojit do výchovných projektů. V takovém případě se jedná o promyšlené seřazení lekcí, které mají společný obsah. Musíme si uvědomit, že určitý problém dětí mohou zpracovávat velmi různým způsobem po delší dobu. Je dobré vést děti k cíli různými cestami s možností obměn. Přípravu je třeba dobře zvážit a stanovit cíl, zvolit obsah a téma, které se pak zkoumá ze všech stran.¹³¹

¹²⁹ Srov. UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v materském škole*, s. 46.

¹³⁰ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 13.

¹³¹ Srov. SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. s. 78–9.

Plánování je proces, ve kterém připravujeme nejrůznější aktivity pro dětské činnosti s ohledem na věk, zájmy schopnosti dovednosti, znalost, zkušenosti a přání skupiny dětí. Plánování klade nároky i na zkušenosti a tvořivost pedagoga. Pedagog tvoří buď krátkodobé či dlouhodobé plány, či připravuje projekty. Při jakémkoli plánování je důležité respektovat potřeby dětí, přirozeně rozvíjet jejich dovednosti, schopnosti, chuť k učení, poskytuje nové informace v nejrůznějších souvislostech, umožnit individuální vývoj dítěte. Jdeme různými cestami k jedinému cíli. Na vše necháváme dostatek času a prostoru pro individuální tempo dětí.

Dobrý plán propojuje to, co chceme děti naučit, s tím, co děti poznávají ve skutečném životě a co je zajímá. Dobrý plán staví na tom, co děti znají, umějí a co rády dělají. Plán má být celistvý a smysluplný. Nemá obsahovat samoučelné izolované trénování jednotlivých dovedností. Vždy proto volíme pro učení hru a komplexní činnosti, nikoli jednotlivé aktivity, které spolu nesouvisejí. Správný plán poskytuje dětem možnost i k prozkoumání vlastních pocitů a prožitků, i pro děláni chyb a dopouštění se omylů, dává jim příležitost i k řešení konfliktů, umožňuje volbu, čeho se chtějí zúčastnit.¹³²

8.6. Projekt

Projekt nám umožňuje překonat povrchní vztah ke světu a pomáhá uchopit podstatu zobrazované věci do hloubky různým způsobem a na základě silných, neobvyklých zážitků

Musí být pro děti přitažlivý (námět si mohou třeba po domluvě zvolit sami). Měl by vycházet z činností, ve kterých již mají určité zkušenosti. Lépe se pak s nimi pracuje a rozvíjí se komplexně celá osobnost. Měl by být složen z různých vzdělávacích oblastí, které stimulují různé způsoby myšlení, zapamatování,

¹³² Srov. GARDOŠOVÁ, J. et al. *Vzdělávací program Začít spolu*. s. 63.

hledání postupů práce, vyzkoušení různých způsobů volby a řešení (možnost vyzkoušet pokus – omyl), obsahovat tvořivost i zážitky, individuální aktivitu i skupinovou kooperaci.¹³³

Projekt se snaží nabízet různá tajemství, problémy, pokládat otázky, jejichž řešení a odpovědi se s dětmi hledají. Celý proces projektu směřuje k vytvoření konkrétního výstupu, produktu, který vzniká ve spolupráci všech a děti se na něm podílejí jednak svými individuálními výtvoři (tvořivostí, aktivitou), a navíc mu společně dávají konečnou konkrétní podobu.¹³⁴

8.7. Hodnocení

Po ukončení práce je vhodné, aby se pedagog vyjádřil k jejímu průběhu, aby pochválil nejdříve kolektiv, vyslovil případné výhrady, a nakonec se obrátil k jednotlivým výtvarným projevům dětí. Poté můžeme uspořádat výstavu. Na dětský projev se nedíváme jako na přepis skutečnosti, ale hodnotíme novost a neotřelost osobité výpovědi dítěte. Je nutné posuzovat každé dítě individuálně, vnímat je jako jedinečnou osobnost. Respektujeme zvláštnosti dětské kresby. Pochvalou výtvarné činnosti přináší učitelka dítěti libý pocit, nesmí to však přehánět, neboť pak dítě může ztratit o takovouto činnost zájem.

¹³³Srov. KOŤÁKOVÁ, S. *Dítě v mateřské škole*, s. 142.

¹³⁴Srov. Tamtéž, s. 143.

9. Praktická část-vlastní projekt

Jako druhou část mé diplomové práce budu zpracovávat projekt o Vzduchu, jeden ze čtyř živlů. Vybrala jsem si tento živel, protože vzduch je důležitou součástí našeho života. Cílem tohoto projektu jak již jsem psala v úvodu je představit a přiblížit dětem předškolního věku různé možnosti výtvarného zobrazení, obohatit jejich vnímání a prožívání a také umožnit poznání tohoto živlu. Jde mi především o rozvoj tvořivosti a fantazie, působení na citové prožívání, na vazbu s přírodou a uvědomění si vnitřních lidských hodnot, které dítě v prostředí postupně objevuje. Pro dobrou motivaci nepoužívám jen reálný svět a náměty, ale snažím se i zapojit svět fantazie.

Další cíl projektu je ukázat tvořivost, otevřít jim cestu k chápání tajemství přírody. Přivést je k výtvarné výchově, prostřednictvím výtvarných technik a prací s různým materiálem. Projekt využívá prvky citové, estetické, pohybové, literární i dramatické. Podněcuje v dětech aktivitu a tvořivost ve formě hry. Učí samostatnosti, učí vnímat plochu, prostor, barvy, pocity, abstrakce.

„Toufar Byl přesvědčen, že každý, kdo dítěti umožní výtvarně tvořit, dává mu tím významný a vzácný vklad do života.“¹³⁵

Díky výtvarným projektům se dítě může učit smyslu pro spolupráci a úctě k druhému. Upevňují se tím i důležité povahové vlastnosti — vytrvalost, odpovědnost a důslednost.

Městské děti nemají takový přístup k přírodě jako děti z venkova. A jsou do určité míry ochuzeny o všechny zážitky, které jim příroda může nachystat. Příroda jim může obohatit život, a napomoci k získání nových zkušeností, vědomostí, dovedností,

¹³⁵ KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 103.

a k rozvoji empatie, smyslové vnímání a fantazii. Nechci pouze učit, chci, aby si děti všechno prožily, poznaly svět hlouběji díky výtvarných činností a rozvíjely se z nich harmonické osobnosti, dosáhly seberealizace a sebevyjádření. Výchovné působení bude i zde účinnější, budeme-li sledovat vztahové vazby k věcem, k přírodě.

Stěžejní metody pedagogické práce jsou např. individuální a skupinová práce, volné a didaktické hry, metody vedoucí ke kooperaci mezi dětmi, metody osobnostního a sociálního rozvoje, metody dramatické výchovy, metody prohlubující schopnosti výtvarně, hudebně, pohybově se vyjádřit.

9.1. Proč předškolní věk

V tomto věku jsou děti nejpřístupnější ke všem činnostem, takže by bylo dobré je seznámit s životním prostředím a směřovat je k jeho ochraně. Vztah člověka ke společenským podnětům i k podnětům prostředí vychází tedy ze získaných zkušeností. Vyvíjí se tělesně, duševně a především dochází k harmonizaci a individualizaci celé osobnosti, což tvoří základ pro další život. Dítě je plné fantazie chutí do hry, chce získat co možná nejvíce informací o svém světě aby mohly utvářet svou osobnost. Pomocí hry a aktivního tvoření dojde k přirozenému seberozvoji osobnosti dítěte. Důležité je učit spolupráci, komunikaci, zlepšení grafomotoriky, soustředění a emocionality.

Určité části projektu jsou vhodné jak do mateřských či ekologických center, nebo mateřských škol. Některé tematické celky bude ale možná třeba trochu poupravit pro konkrétní věkovou skupinu. Časové rozvržení je 60 min. Je to čas, během kterého jsem se snažila střídat činnosti, kvůli udržení pozornosti. Výtvarné činnosti jsem vybírala dle jejich věku a individuálních schopností. Některé projekty jsem zpracovávala i několik týdnů. Pracovala jsem s dětmi v rámci odpoledních volných činností v mateřské škole v Českých Budějovicích a s různými skupinkami dětí, které jsem hlídala během doby, kdy jejich maminky absolvovaly počítačové kurzy

z Attaveny. (Zde byla věková skladba mnohem rozmanitější, tudíž práce mnohem více náročná). Skupinky jsem nemívala větší než osm dětí, abych se jim mohla individuálně věnovat.

10. Vzduch

Cíl: Děti by se měly dozvědět, co je to vzduch, proč je v našem životě tak důležitý, jak vypadá, jestli ho můžeme slyšet a vidět, co nám umožňuje, jak moc ovlivňuje počasí, co vše může vzduchem létat.

Povídání o vzduchu, s ukázkami

Pokus: mávání rukou, vějířem, foukání na různé části těla, do proužků nastřihaného krepového papíru. Otvírání okna, povídání o průvanu.

Pomůcky: kelímky, brčka, voda, nafukovací balonky

Postup: Rozdat kelímky s vodou a brčka. Nechat děti foukat brčkem do kelímku s vodou, aby mohly vzduch vidět. Aby vzduch slyšely, nafoukneme nafukovací balonek a postupně ho upouštíme, poté pustíme, aby kousek letěl.

10.1. Bublina

Povídání jak bublina vzniká. Když se děti v umývárně myjí, ukážeme jim, jak vytvořit bublinu. (Namydlit ruce, spojit je dlaněmi k sobě a zkusit do nich fouknout, zda se bublina utvoří.)

Děti mohou chodit po herně a ukázat, jaké umí foukat bubliny. Foukají si střídavě do pravé a levé dlaně. A když vidím, jak vám to jde, co kdybychom si zahráli hru Na bublinu?

Hra na bublinu:¹³⁶

Říkanka: *Veliká novina, přiletěla bublina.
Bublinu si nafukujeme, přitom pěkně vykračujeme.
Dívejte se děti, jak bublina letí, letí, letí, letí, otáčí se, prásk!*

Postup: Děti si stoupnou těsně vedle sebe a drží se za ruce. Vytvoří co nejmenší kruh a stojí čelem do kruhu. Na první část říkanky v jejím rytmu nejdříve kruh zvětšují chůzí vzad. Pak chodí po jeho obvodu. Na slova „letí“ se děti pustí a otáčejí kolem své osy. Na slovo „prásk“ pak udělají vzpor dřepmo.

Obměna: Děti mohou vytvářet několik bublin podle pokynů (čtveřice, chlapci a dívky, podle barvy oblečení apod.), po dobu říkanky jsou ve středu kruhu dvě děti, představují špendlíky, na slova „letí“ se děti otáčejí tak dlouho, dokud se jich špendlíky nedotknou, pak teprve mohou provést vzpor dřepmo.

Výtvarná činnost: Bublina

Cíl: koordinace pohybů, správné dýchání, zachycení pohybu malbou bublifukem

Pomůcky: misky, voda, dětský šampon, různě barevné tempery, žinylkové drátky ohnuté do tvaru oček.

Postup: Do misek nalijeme vodu, přidáme šampon a jednu barvičku. Tím si vytvoříme barevný bublifuk. Položíme velký list papíru na stůl (či pověsíme venku na plot) žinylkové drátky namáčí do tekutiny a foukají bubliny přímo proti papíru.

¹³⁶ MAZAL, F. CHLOPKOVÁ, J. *Pohybové pohádky předškoláků*, s. 95.

10.2. Balónek

Hra s nafukovacími balónky, pokusit se udržet balónek co nejdéle ve vzduchu.

Výtvarná činnost: Balónková bitva¹³⁷

Cíl: grafomotorické cvičení na přesnost, cílem je sestřelit všechny balónky

Pomůcky: papír s předkreslenou předlohou balónků, pastelka

Postup: Na okraji papíru je namalována ruka, na protilehlé straně balónky. Úkolem dítěte je od namalované ruky vést rovné čáry, k jednotlivým balónkům. Až se čára balónku dotkne, dítě splnilo svůj úkol – sestřelilo balónek.

Co vše umí míček

Pohybová aktivita: cvičení s míčem

Pomůcky: míče

Postup: házení a chytání míčů různých velikostí, vyhazování nad hlavu a opětovné chytání, (záleží na věku a šikovnosti dětí), pinkání do míčů různými částmi těla, jejich kutálení. Kutálení míčů mezi dvojicemi v sedě (třeba i dvou najednou), Děti utvoří několik zástupů a postaví se do stoje rozkročného. Poté se podávají či kutálejí míč pod nohama, nad hlavami. Půjde-li jim to mohou soutěžit. Poté mohou utvořit kruh a posadit se – začnou si podávat malý míček a poté si přidá míček velký, který se snaží malého dohonit.

Výtvarná činnost: Balón

Cíl: naučení se malování kruhu, rozvoj motoriky při stříhání a malování barvami a tuší

Pomůcky: čtvrtka, nůžky, tempery, kelímky s vodou, štětce, tuš, špejle

¹³⁷HANŠPACHOVÁ, J. *Nápady pro maminky*, s. 75

Postup: Děti necháme nakreslit tuší míč a poté jej vymalovat. U menší dětí použijeme šablonu, kterou si obkreslí a posléze dle své fantazie vybarví. Až obrázky uschnou, mohou děti přistoupit k vystřihnutí.

10.3. Kuličky

Hra: Kuličky

Vyprávění o hře Kuličky. No, a protože my nejsme venku, abychom si mohli udělat pořádný důlek, postačí nám ubrousek. Teď si všichni stoupneme do řady a pokusíme se cvrknout kuličku na ubrousek.

Výtvarná činnost: příprava cíle na hru

Cíl: seznámení se s pohybem věci, míchání barev, rozvoj jemné motoriky, koordinace pohybů

Pomůcky: plato od vajíček, tempéry, štětce, kalíšky, voda

Postup: Plato od vajíček pomalujeme barvami tak, aby z něho vznikl terč.

Hra: Děti se rozestaví do řady za sebe, za startovní čáru a pokoušejí se trefit se to středu cíle (plata od vajíček). Děti se snaží hodit svou kuličku co nejpřesněji do středu čtverce.

Když jsme si tak pěkně vyzkoušeli, jak se s kuličkami hází, co kdybychom i zkusili, jak se s nimi bude kreslit?

Výtvarná činnost: Kuličky

Cíl: rozvoj motoriky, poznání co zanechává jakou stopu, malba kuličkami

Pomůcky: mělká krabice, papír, řidší temperové barvy, kuličky

Postup: Do krabice dáme bílý papír, na něj kápneme barvu a vložíme kuličku. Manipulací s krabicí se kulička uvede do pohybu a maluje. Postupně můžeme

přidávat různě velké kuličky a sledovat, jakou zanechávají stopu. Obměna: Můžeme malovat místo štětcem kuličkou.

11. Moře

Cíl: Seznámení se s mořem, životem pod hladinou, způsoby, jak se člověk může dostat pod hladinu, co umí vítr s vodou, co nám umožňuje se pohybovat na moři a pod vodou. Reflexe pocitů, vnímání barev.

Povídání o moři. O jeho barvách. Jaké je? Jak chutná, co všechno se v něm skrývá, kdo v něm žije, co tam roste. Jak mořská se mořská voda pohybuje. Prohlížení obrázků s mořskou tematikou, snažit se vyvolat vzpomínky na dovolenou u moře.

Obrázková kniha *Moře a oceány*¹³⁸

Četba básně: Na pláži¹³⁹ viz. textová příloha II.

Výtvarná činnost: Život na moři – skupinová práce

Cíl: spolupráce, rozvoj jemné motoriky při trhání papíru a lepení, podpora spolupráce, ukázání dynamiky vln

Pomůcky: barevné papíry, balící papír, lepidlo

Postup: Děti vytrhávají malé kousky barevných papíru a lepí je na balící papír. Společnými silami vytvářejí obraz moře.

¹³⁸ Využití knihy: CRUMMENERL, R. *Moře a oceány*.

¹³⁹ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s. 182.

11.1. Rybičky

Pohybová aktivita: Rybičky

A v každém moři plave spousta rybek v hejnech, aby zmátli své nepřátele. Zkusíme se tedy proměnit na rybky? Všechny jsou úplně stejné a opakují pohyby vedoucí ryby. Hejno pluje, náhle se zastaví, pak plují dál, rychle změni směr.

Výtvarná činnost: Mořská rybička

Cíl: nahlédnout do podmořského světa, učit se vnímat barevnost a rozmanitost tvarů jednotlivých živočichů, odhalit život pod mořem, kteří živočichové se musí vynořit, aby se nadýchli, rozvoj střihání a kreslení

Pomůcky: čtvrtky, nůžky, pastelky, šablony rybiček

Postup: Děti si obkreslí rybičky a samy si je vybarví a poté vystříhnou.

Výtvarná činnost: Mořská želva.

Cíl: grafomotorické cvičení, rozvoj jemné motoriky

Pomůcky: rozkopírovaný obrázek želvy

Postup: Děti dokreslují její krunýř.

11.2. Mořské vlny

Povídání o vlnách, jak vznikají, jak se chovají, co mohou způsobit

Pohybová aktivita: Zahrajeme si na moře. Rozpaženýma rukama kolem sebe rozprostřeme rovnou, čistou hladinu. Potom se hladina začíná čepit, vlnit. Prstíčky jemně kmitají, drobné vlnky běží jedna za druhou. Pohyby vody jsou čím dál výraznější, přidáme větší vlny a nakonec pořádnou vichřici, při které s vlnami velkými jako dům letíme nahoru a propadáme se zpět do hlubin. To je panečku bouře! Víme, jak moře šumí, hučí, ale teď jednoduše řve. Tuto činnost můžeme provádět i s velkým šátkem, kdy šátek chytí všichni za jeho okraje a pokouší se s ním pomalu

hýbat, až na něm vznikají čím dál tím větší vlnky. (Můžeme na šátek přidat lehké balonky, aby děti viděly jejich účinek.)

*Četba básně: Vlny a vlnky*¹⁴⁰ viz. Textová příloha č. II.

Výtvarná rozcvička: Vlny

Cíl: rozvoj pohybových dovedností, naučit se vyjadřovat linii

Pomůcky: čtvrtky, kelímek, voda, štětce, bílá voskovka, modrá a bílá temperová barva, špejle, tuš

Postup: Děti kreslí pohyb vody, od drobounkých vlnek až po bouři v silném větru. Kreslíme bílou voskovkou vlnky, poté je přetřeme modrou barvou. Nebo nabarvíme čtvrtku na modro a poté dokreslujeme vlnky buď tuší, nebo bílou temperou.

Pohybová hra: Vlnka honí vlnku

Protože z malinkatých vln vznikají ty větší, zkusíme si takovou pořádnou vlnu také udělat.

Postup: Jedno dítě je vybráno jako malinká vlna. Ostatní děti jsou klidná vodní hladina a jsou rozptýleni po celé místnosti. Jakmile se dítě – malá vlnka rozběhne – začne chytat ostatní děti. Může běžet pouze dopředu a do stran, vracet se nesmí. Chycené děti se chytanou za ruce a chytají další a další až nám vznikne jedna velká vlna.

Povídat dětem jak pěna vzniká narážením vln.

Ukázka: nalít vodu do průhledné plastové láhve – ukázat, jak se asi přibližně chovají vlny na moři

Výtvarná činnost: Mořská pěna¹⁴¹

Cíl: zjištění, co pěnu způsobuje, správné dýchání

¹⁴⁰ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 21.

¹⁴¹ Do brček je vhodné udělat ve vrchní části otvor, aby se dětem voda nedostala do úst.

Pomůcky: plech na pečení, voda, dětský šampón, bílá tempera, brčka, papír, kelímky, štětce, modrá tempera, modrý barevný papír

Postup: Pedagog rozmíchá v mělké větší nádobě vodu s bílou temperou a přidá trochu dětského šampónu. Rozdá dětem brčka. Ty pak musejí do vody brčky foukat, až vzniknou na povrchu bublinky. Poté každé dítě vezme modrý barevný papír (či bílý papír, který nabarví modrou temperou a nechá chvilku zaschnout) a přiloží jej na bublinky vytvořené na vodní hladině. Po chvíli papír odejme a nechá uschnout.

11.3. Plachetnice

Povídání o lodích, k čemu slouží, jak vypadají, jaké druhy znají, díky čemu plují, co vše by na takové lodi mělo být.

Hra: Na lodičky

Cíl: získání představy o tom, co plave a co ne

Pomůcky: nádobu s vodou a různé věci, které plavou po vodě nebo se potápějí

Postup: Naplňte nádobu vodou a postavte ji na ručník, aby se kolem nenacákala voda. Děti mohou pokládat na vodní hladinu jednotlivé předměty a pozorovat, zda se udrží na vodě, nebo se potopí. Poté můžeme pouštět lodičky ze skořápek od ořechů.

Četba básně: Plachetnice¹⁴² viz. Textová příloha II

Výtvarná činnost: Plachetnice

Cíl: rozvoj jemné motoriky, zobrazování prostoru, rozvoj jemné motoriky při skládání papíru, stříhání a lepení

Potřeby: barevný papír, bílý papír, špejle, lepidlo

Postup: Složení lodičky z obdélníkového papíru, dle instrukcí pedagoga. Poté se přilepí špejle a na ní ustřižený trojúhelník bílého papíru jako plachtu.

¹⁴² SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*, s. 110.

Poté může následovat hra s plachetnicemi či jejich připevnění na obrázek moře.
(Vyráběný předtím.)

11.4. Potápěč

Děti představte si, že se také můžeme na mořské dno podívat! Víte co na takovýto výlet budeme muset mít?

Povídání o tom, co vše potřebuji, abychom mohli být pod hladinou, o výstroji potápěče a co vše může vidět pod hladinou. Povídání, jak dlouho se vydrží bez vzduchu, děti zkouší zadržovat dech.

Pohybová hra: Na potápěče

Pomůcky: lavička či provaz

Postup: Děti – potápěči se postaví na lavičce – loď (možno vyhranít i provazem). Vybereme jedno dítě, které bude představovat žraloka. Bude stát na opačném konci místnosti než potápěči. Vyprávíme dětem, jak se potápěči potopí pod vodu a budou prozkoumávat podmořské dno a hledat poklad. Musí však dát pozor na žraloka, který spí. Na povel potápěči, moře je klidné, mohou seskočit z lavičky a předstírat potápění, plavání, plížení se po dně. Na povel „Pozor žralok“ se rychle vracejí během na loď. Žralok děti chytá.

Výtvarná činnost: Potápěči

Cíl: zachycení podvodního světa, seznámení s potřebnými věcmi pro potápění

Pomůcky: různé obrázkové knížky o potápění, čtvrtky, barevné pastely

Postup: Děti namalují potápěče barevnými křídami.

11.5. Ponorka

Dalším způsobem, jak prozkoumávat mořské dno a to mnohem hlouběji než potápěč, je plavba ponorkou. Jak asi taková ponorka vypadá, co všechno má uvnitř?

Výtvarná činnost: Ponorka

Cíl: zachycení barevnosti pod hladinou, seznámení s ponorkou, jejím vybavením, využitím

Pomůcky: čtvrtky, škrob, štětce, barevné křídly

Postup: celou čtvrtku natřeme tekutým škrobem a poté ještě do mokrého malujeme barevnými křídami.

12. Nebe

Cíl: Pozorování oblohy, co nám obloha prozrazuje, jak může vypadat, co na ní pluje, co vše na ní můžeme vidět. Rozvoj fantazie při tvorbě červánkové víly a při pozorování tvaru mraků. Reflexe pocitů, vnímání barev.

Obloha

Povídání o obloze. Obloha je taková střecha země, která je plná vzduchu, abychom zde mohli všichni žít. Jednou je čist'oune modrá, jindy šedě zkalená, někdy má lehounké bílé mraky a někdy těžké, tmavé a mokré. Občas jí říkáme nebe. Jakou barvu mívá obloha? Bývá růžová po ránu a hoří navečer, má barvu zlatou, fialovou atd. Obloha někdy bývá jako vymetená, není vidět ani mráček, jindy zase vypadá, jako když se mračí. Co tvoří takové mraky, jakou mají barvu, tvar. Sledujeme, jak plují na obloze díky větru, a hádáme, co nám připomínají. Co můžeme na obloze vidět? Co z ní padá?

12.1. Mraky

Pohybová hra: Mraky

Postup: Děti pobíhají po třídě, a vytváří různé skupinky, chytají se za ruce a zkouší vytvořit různé tvary mraků.

Četba básně: Mraky¹⁴³ viz Textová příloha III.

Co kdybychom si každý namaloval svou vlastní oblohu?

Výtvarná činnost: Malba oblohy

Cíl: seznámení se s oblohou, s různými odstíny modré, netradiční malování houbičkou

Pomůcky: kousky mycí houby, tempery, velký papír, kelímky, štětce, čtvrtky

Postup: Dětem dáme velký papír, aby se mohly pořádně rozmáchnout. Vysvětlíme jim, jak mohou pracovat houbička: vytváří dlouhé vlny, umí chuchvalce, pěkně se otiskuje a můžeme s ní i „zametat“ a necháme jim vytvořit jejich vlastní oblohu. Naopak štětec vytváří malinké tečky.

Výtvarná činnost: Mraky – skupinová práce

Cíl: seznámení se s mraky, jejich složením, seznámení s netradičním použitím papírového talíře

Pomůcky: papírový talíř, modrý krepový papír, čtvrtky, kelímky s vodou, štětce, lepidlo, nůžky

Postup: Děti rozdělíme do malých skupinek. Na čtvrtku nakreslí vodovými barvami mraky, které vybarví a po uschnutí vystřihnou. Obarví papírový talíř na žluto. Poté na krepový papír rozmístíme své výtvary.

¹⁴³ POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*, s. 122.

12.2. Červánková víla

Povídání o červáncích. Co to je, kde je můžeme vidět, jak vypadají. Pedagog bude vyprávět o červánkové víle, která každý večer, když jde sluníčko spát, pořádně čechrá mráčky, aby se sluníčku krásně spalo a ráno se na nás mohlo zase s oblohy usmát.

Výtvarná činnost: Červánková víla – skupinová práce

Cíl: rozvoj tvořivosti, získání zručnosti při lepení a stříhání, seznámení s technikou zapouštění inkoustu do mokrého

Pomůcky: velký arch balicího papíru, červený, modrý, oranžový, žlutý krepový papír, nůžky, lepidlo, černý fix, voda, štětce, barevná tuš, vata.

Postup: Pedagog předmaluje postavu červánkové víly. Děti rozdělíme do skupin po dvou až třech dětech. Děti namočí šatičky vodou a zapouští do ní různé barvy tuše. Poté domalují obličej, nastříhají proužky krepového papíru (u menších dětí krepový papír nastříhá pedagog) a děti ho nalepí jako vlasy. Nakonec můžeme přilepit kousky vaty, jako obláčky, které víla čechrá a nabarvit je.

A abychom této červánkové víle usnadnili práci s načechráváním obláčků, aby se Sluníčku dobře spinkalo, pomůžeme jí, a uděláme vějíř, kterým bude moci nafoukat různé mráčky do sluneční postýlky.

Výtvarná činnost: Vějíř pro Červánkovou vílu

Cíl: získání zručnosti při práci s papírem, rozpíjení sypkých barev

Pomůcky: papír, rozprašovač, potravinové barvy, kolíky

Postup: Na papír nasypeme potravinové barvy a postříkáme rozprašovačem. Necháme uschnout. Složíme harmoniku, která slepením vytvoří vějíř. Aby se dětem lépe držel, použijeme kolík.

12.3. Slunce

Povídání si o slunci. Proč ho potřebujeme, kde a kdy ho můžeme vidět, kam chodí spát, jak hřeje, pomáhá rostlinám růst, jak ovlivňuje vítr

Povídáme si, jak slunce ohřívá zem, ze které následně stoupá teplý vzduch vzhůru a tak vzniká vítr.

Zpěv písňě: Slunce už vysouší loužičky¹⁴⁴ viz. Textová příloha č. III

Výtvarná činnost: Životodárné Slunce

Cíl: seznámení se sluncem, jeho barvou, silou, potřebností, výtvarná technika vymývaná klovatina

Pomůcky: kelímky, voda, štětce, tempery, klovatina

Postup: Klovatinou nakreslíme slunce a poté ho temperovými barvami vybarvíme. Po vybarvení jdeme k umyvadlu a klovatinu vymyjeme. (Pracujeme rychle, aby klovatina neuschnila.)

Výtvarná činnost: Slunce

Cíl: seznámení se sluncem, jeho barvou, silou, k čemu ho potřebujeme, co vytváří, rozvoj zručnosti – vázání uzlíků

Pomůcky: různobarevná vlna, čtvrtka, nůžky, voskovky.

Postup: dětem dáme vystřížená a proděrovaná sluníčka po obvodu. Děti si je vybarví voskovkami a postupně navážou vlnu jako paprsky.

¹⁴⁴ KAHOUN, J. *Příběhy včelích medvídků*, s. 48.

13. Louka

Cíl: Vnímání barev, rozmanitost rostlin, živočichů a jejich život, pohyb při větru, poznání přírody, spolupráce. Co vše létá na louce.

Povídání o životě na louce, co vše na ní roste, kdo tam žije.

Četba básně: Na louce¹⁴⁵ viz. Textová příloha č. IV.

Četba básně: Vítr¹⁴⁶ viz. Textová příloha č. IV

Výtvarná činnost: Louka

Cíl: seznámení s prstovými barvami, rozvoj tvořivosti, vnímání barev

Pomůcky: papíry, prstové barvy

Postup: Volná malba.

13.1. Motýl

Nejdříve vyprávíme dítěti o tom, jak žijí motýli. Popíšeme jim fáze vývoje: housenka - kukla – motýl a přineseme obrázky.

Pohybová hra: Na motýlky

Cíl: reakce na hudbu, rozvoj pohybu, pozornosti

Potřeby: magnetofon, píseň chytla jsem na pasece motýlka, květiny na zem, šátky

Postup: Pustíme hudbu, dětem dáme šátek a necháme je pobíhat po místnosti. Šátky ladně, jako motýl mávají a pobíhají kolem květin, jež jsou rozmístěny na podlaze místnosti (dle počtu dětí). A necháme je běhat po místnosti na písničku: "chytla jsem na pasece motýlka." Poté zastavíme hudbu a děti se musí co nejrychleji postavit na květinčky.

¹⁴⁵ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s.182.

¹⁴⁶ POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*, s. 91.

Četba básně: Motýli¹⁴⁷ viz. Textová příloha IV

Výtvarná činnost: Motýl

Cíl: vnímat barvy, přírodu, práce s náhodou, obtiskování, rozvoj fantazie a představivosti

Pomůcky: papíry, pastelky, tempery, štětce, kelímky s vodou voda

Postup: Papír přeložíme na polovinu. Na jednu z nich nanese různé barevné skvrny. Přiložíme druhou polovinu a uhladíme. Ze vzniklých skvrn nám vznikají náhodné obrázky, které se můžeme pokusit interpretovat.

Výtvarná činnost: Motýl

Cíl: vnímat barvy, rozmanitosti barev, přírodu,

Pomůcky: papíry, pastelky, tempery, štětce, kelímky s vodou voda

Postup: Volná kresba, malba.

13.2. Beruška

Povídání o broucích o jejich životě, jaké druhy u nás žijí, které létají.

Četba básně: Beruška¹⁴⁸ viz. Textová příloha IV

Výtvarná činnost: Beruška

Cíl: seznámení se životem berušky, stavbou a barvou jejího těla, omalovánky

Pomůcky: čtvrtka, tempery, štětce, kelímky, voda

Postup: Pedagog přemaluje berušky a děti ji následně vybarvují.

¹⁴⁷ VEBEROVÁ, A. *Soubor textů k literární výchově v mateřské škole*, s. 48.

¹⁴⁸ FISCHEROVÁ- KVĚCHOVÁ, M. *Pro naše děti a mámy*, s. 47.

Četba básně: Slunéčka sedmítečné¹⁴⁹ viz. Textová příloha IV

Výtvarná činnost: Beruška

Cíl: netradiční použití ubrousku,

Pomůcky: čtvrtka, lepidlo, zelený krepový papír, ubrousky s motivem berušky

Postup: Děti si nastřihají proužky zeleného krepového papíru. Čtvrtku potrou lepidlem a přilepí na ni ubrousek s motivem berušky. (Pouze nejhořejší vrstvu s obrázkem.) Nakonec obrázek orámujeme proužky zeleného krepového papíru.

13.3. Včelka

Povídání o životě včeliček. Kde bydlí, čím se živí, jak jsou užitečné, na co si musíme dávat pozor. Jak se odlišují od vos, čmeláka a sršána.

Pohybová hra: Na včeličky¹⁵⁰

Říkanka: Včelka lítá po trávníčku,
sedá z kytky na kytičku.

Za chvíli však letí zpět dělat dětem, dobrý med.

Pomůcky: plošné barevné květy z papíru

Postup: Děti sedí na barevných květech rozmístěných po celé hrací ploše. Jedno dítě - včelka - běhá mezi sedícími dětmi s rukama v upažení poníž. Děti, kterých se včelka při svém letu dotkne rukou, vstanou a rovněž s rukama v upažení poníž běží ve skupině za ní. Po skončení říkanky se všechny běžící děti snaží co nejrychleji najít kytičku a posadit se na ni. Dítě, pro které již žádná kytička nezůstala volná, se stává včelkou a hra se opakuje.

Výtvarná činnost: Včelička

Cíl: kresba pastelkami,

Pomůcky: čtvrtka, pastelky

¹⁴⁹ SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*, s. 118.

¹⁵⁰ BOROVIČKA, B., TRPIŠOVSKÁ, D., SKOUMALOVÁ, S., SMEJKALOVÁ, V. *Cvičíme s malými dětmi*, s.

Postup: Volná kresba.

13.4. Čmelák

Četba pohádky: Včelí medvídci - Lítavá¹⁵¹ viz. Textová příloha IV

Výtvarná činnost: Čmelák

Cíl: netradiční využití roličky od papíru, trpělivost při lepení

Pomůcky: role od toaletního papíru, krepový papír (žlutý, hnědý), lepidlo, nůžky, žinylkový drát, fix, nůžky, papír

Postup: Nastříháme proužky z krepového papíru, roli od toaletního papíru potřeme lepidlem a přilepíme po celé ploše proužky žlutého a hnědého krepového papíru. Poté přilepíme tykadla a domalujeme fixem oči. Vystříhneme s papíru křídla a dolepíme. Nakonec pedagog připraví dírky na provlečení tykadel (žinylkového drátku) a přidělá čmelákovy šňůrku na pověšení.

13.5. Víla

Povídání o tom, jak si děti představují vílu, co asi taková víla dělá, jak vypadá, jak se pohybuje.

Četba pohádky: Jak učesali vílu¹⁵² viz. Textová příloha IV

Děti já tady mám také takovou jednu smutnou neučesanou vílu. Pomůžeme jí stejně jako Křemílek a Vochomůrka a učešeme jí vlásky? Navíc, aby měla radost a byla krásná jí můžeme ozdobit šatičky okvětními lístky.

Výtvarná činnost: Víla

Cíl: práce s přírodním materiálem, rozvoj fantazie a jemné motoriky při lepení, kresba hřebenem

Pomůcky: čtvrtka, fix, hřebeny, tempery, okvětní plátky, kytičky

¹⁵¹ KAHOUN, J. *Příběhy včelích medvídků*, s. 74-76.

¹⁵² ČTVRTEK, V. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*, s. 27-29.

Postup: Pedagog předkreslí vílu a vymačká z tuby proužky barvy. Děti si vezmou hřebeny a barevné vlasy se snaží učesat. Pak ozdobí víle šaty okvětními plátky, a květinami.

Po vytvoření obrázky můžeme zkusit tancovat lehounce jako víly.

13.6. Pavouk

Četba pohádky: Jak Rákosníček neudělal vítr¹⁵³ viz. Textová příloha IV

Ukázka obrázků pavučiny a pavouků, povídání o jejich životě, struktuře jejich těla. Povídání o malých pavoučcích, kteří si upředou pavučinku, která jim na podzim slouží jako padáček, do kterého když zafouká vítr, umožní jim přeletět velké vzdálenosti

Výtvarná činnost: Pavučina

Cíl: zdokonalení střihání, frotáž, seznámit s životem pavouka, netradiční malba provázkem, rozvoj koordinace pohybů a jemné motoriky

Pomůcky: provázek, lepidlo, nůžky, kelímek,

Postup: Děti si nastříhají provázky a namáčí je do kelímku s lepidlem (rozředěného trošičkou vody). Namočené provázky lepíme na čtvrtku do tvaru pavučiny.

Výtvarná činnost: Kouzelná pavučina

Cíl: kouzlení s pastely, objevování struktury, rozvoj hmatu

Pomůcky: obrázek pavučiny z předchozí činnosti, suchý pastel, papír

Postup: Na obrázek provázkové pavučiny přiloží děti čistý papír. Vezmou si pasteli a jejich rozmazáváním vytváří kouzelnou pavučinu.

Pohybová činnost: Na pavoučky

¹⁵³ KINCL, J. *Rákosníček a počasí*, s. 38-43.

Pedagog po třídě natáhne provázky (starší děti mohou pomáhat provázky upevnit), mezi kterými se pak děti opatrně pohybují (podlézají, přelézají) jako pavoučci.

Výtvarná činnost: Pavouček

Cíl: seznámení se s tělem pavouka, počtem nohou, práce s papírem, nůžkami a barvami

Pomůcky: barevný papír, žinylkové drátky, temperové barvy, štětce, kelímky s vodou, šablona těla pavouka, lepidlo

Postup: Děti si obkreslí tělo pavouka a vystříhnou. Domalují oči a kříž, a ze spodu nalepí nohy (žinylkové drátky). (Pro jejich lepší upevnění může pedagog přelepit papírovou lepící páskou.)

13.6.1. Pavoučí obrázky

Už jsme se dozvěděli spoustu zajímavých věcí ze života pavouka. A víte děti, že takovou pavouček si může udělat i obrázky? Zkusíme si je také udělat?

Výtvarná činnost: Pavoučí obrázek

Cíl: netradiční malování provázky, sledování, jakou zanechají stopu, rozvoj fantazie při jejich interpretaci

Pomůcky: čtvrtka, provázek, ředěné temperové barvy, telefonní seznam

Postup: provázek namočíme do jedné z naředěných barev. Poskládáme si jej na čtvrtku, překryjeme papírem a vložíme do telefonního seznamu. Ten pevně přidržujeme a dítě také provázek jak když pavouček souká nit.

Výtvarná činnost: Pavoučí obrázek

Pomůcky: hedvábný papír, lepidlo, voda, slabý provázek

Postup: provázek namočíme do disperzního lepidla naředěného vodou. Tento namočení provázek poté pokládáme do různých tvarů na polovinu připraveného hedvábný papíru. Poté přeložíme druhou polovinu papíru.

13.7. Krtek

Povídání o hornících, kteří kutají pod zemí, že čím hlouběji jsou, tím je méně vzduchu. Znáte nějaké zvířátko, které žije pod zemí? Seznámení se svět pod zemí kdo tam žije, proč se tam schovává, jak vypadá, jak se orientuje, co vytváří, k čemu je užitečný.

Četba básně: Krtek na návštěvě¹⁵⁴ viz. Textová příloha IV

Výtvarná činnost: Hledej cestu do postýlky

Cíl: grafomotorické cvičení

Postup: Děti hledají v bludišti chodeb tu správnou, aby se krteček dostal do postýlky.

Výtvarná činnost: Krtek

Cíl: rozvoj jemné motoriky při trhání a lepení papíru, seznámení se s životem pod zemí

Pomůcky: čtvrtka s předkreslenou krtinou, hnědý a zelený krepový papír, papírová postava krtečka, špejle, izolepa

Postup: Pedagog přeloží čtvrtku na polovinu a nakreslí na ni krtinu. (Tak, aby krtina sama stála.) Děti pomažou krtinu lepidlem, trhají malé kousky krepového papíru, dělají z nich kuličky a lepí je do krtiny. Až jsou hotovy z prací pedagog každému podá krtečka, pomůže ho přilepit na špejli, udělá nahoře na krtině otvor, aby si dítě mohlo krtečka do krtiny schovat.

¹⁵⁴ POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*. s. 107.

14. Ptáci

Cíl: Seznámit se s životem ptáků, jaké druhy u nás žijí, kteří u nás mohou zimovat, kteří jsou zpěvní, domestikovaní, čím jsou užiteční., co pro ně můžeme udělat, co dělají ostatní, kteří létat nemohou, čím se živí, kde bydlí,

14.1. Ptáčci

Pohybová činnost: Hra na ptáčky a kocoura

Pomůcky: Obruče

Jedno dítě je vybráno za kocoura, který bude chytat ptáčky. Ostatní děti jsou ptáčci. Aby se ptáček zachránil před kocourem, může zaletět na vysoký strom (stoupnout si do obruče – v každé obruči však mohou být pouze 2 děti). Koho kocour chytne, vymění si s ním role.

Výtvarná činnost: Ptáček

Cíl: rozvoj jemné motoriky při práci s papírem

Potřeba: barevný papír, pastelky

Postup: Děti skládají ptáčka dle instrukcí pedagoga.

Výtvarná činnost: Hnízda na stromě

Cíl: Grafomotorika, děti hledají cestu do ptačího hnízda

Hra: Všechno lítá co peří má

Všechno lítá co peří má. Hráči sedí v řadě čelem k vedoucímu hry a spolu s ním tleskají do rytmu jeho slov: „Všechno lítá, co peří má.“. Na konci vedoucí jmenuje, cokoliv ho napadne, a zvedá ruce nad hlavu. Pokud to, co říká, lítá, zvednou ruce i žáci, pokud ne, nezvedají. Kdo však přesto ruce zvedne, má trestný bod nebo plní úkol.

Výtvarná činnost: Ptáci

Cíl: prostorové zobrazení ptáka, seznámení se samotvrdnoucí hmotou

Pomůcky: samotvrdnoucí hmota, váleček, vykrajovátko ptáčka, peříčka, šňůrka na pověšení

Postup: Děti či pedagog vyválí válečkem hmotu, děti vykrajují ptáčky, kterým dodají peříčka. Dodělají oči a pedagog proděraví, aby se mohli zavěsit. Necháme uschnout, popřípadě můžeme po uschnutí dobarvit a pověsíme.

14.2. Pták a žížala

Povídání si o žížale, kde bydlí, čím se živí, čím je užitečná. (Můžeme přinést i názornou ukázkou – sklenici plnou různých vrstev půdy, písky, papírků, ve které pár dní žížala byla zavřená, aby děti viděly jak žížala kypří půdu.)

Četba básně: Žížala¹⁵⁵ viz. Textová příloha V

Hra: žížala¹⁵⁶

Postup: Budeme vypravovat dítěti nějaký příběh nebo pohádku o žížale. Vždy když dítě uslyší slovo žížala, lehne si rychle na zem. Hra vyžaduje maximální soustředění dítěte na to, co mu vypravujeme.

Četba básně: Žížalí pohádka¹⁵⁷

Výtvarná činnost: modelování žížaly

Cíl: zlepšení jemné motoriky

Potřeby: modelína

Postup: Děti vymodelují podle svých představ žížalu.

Povídání o životě ptáků, čím se živí.

¹⁵⁵ ČERNÍK, M. *Pohádkové chvílky dětem do postýlky*, s. 40.

¹⁵⁶ HANŠPACHOVÁ, J. *Nápady pro maminky*, s. 66.

¹⁵⁷ ČENÍK, M. *Pohádkové chvílky dětem do postýlky*, s. 21.

Pohybová hra: Kos a žížala

Pomůcky: skládanka ze čtverce papíru vyzdobená jako ptačí zobáček (hlava), pingpongové míčky, misky

Postup: Děti si nasadí papírový zobáček ptáčka na ruku (palec, ukazovák, prostředník prsteník), aby mohly ovládat zobáček. Zobáčkem chytanou pingpongový míček jako žížalu a snaží se ho přenést na stanovené místo. Když to dětem půjde, můžeme uspořádat závody.

Výtvarná činnost: Kos a žížala

Cíl: seznámení se s novou technikou, rozvoj fantazie

Pomůcky: čtvrtky, voskovky, štětce, tuš, kousky drátu s deštníků

Postup: Děti pomalují celoplošně čtvrtku voskovkami. Poté potřou celou plochu černou tuší a nechají uschnout. Po uschnutí si vezmou drátek a vyškrabují obrázek ptáka s žížalou.

14.3. Vlaštovka

Povídání o vlaštovce, jejím životě, o cestování do teplých krajů.

Četba básničky: Vlaštovky¹⁵⁸

Povídání kde bydlí, jaké si staví hnízdo, co jedí vlaštovky na drátech, proč odlétají do teplých krajin přes veliké moře a kdy. Říká se, že vlaštovky přinášejí na svých křídlech jaro a do lidských domovů štěstí.

Výtvarná činnost: Vlaštovky

Cíl: seznámit se se stěhovavými ptáky, jejich životem

Pomůcky: pastelky, čtvrtky

Postup: Volná kresba.

Četba pohádky: Já Baryk a vlašťovka¹⁵⁹ viz. Textová příloha V

¹⁵⁸ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 44.

Povídání o holubičce, že se nechá vycvičit, aby roznášela vzkazy.

Výtvarná činnost: Holubička

Cíl: rozvoj stříhání, práce s papírem, netradiční zdobení lepidlem se třpytkami

Pomůcky: šablona ptáčka, pastelky, lepidlo se třpytkami

Postup: Děti si obkreslí šablonu ptáčka a vybarví si ho pastelky. Poté si ustříhnout proužek papíru, ze kterého složí harmoniku. Pedagog pak prostříhne díрку na křídla a pomůže dítěti křídla nandat. Dítě pak dozdobí lepidlem se třpytkami.

14.4. Slepíčka

Četba básně: Večer¹⁶⁰ viz. Textová příloha V.

Výtvarná činnost: Slepíčka

Cíl: seznámení s životem slepice, její užitečností, práce s netradičním materiálem, skládanka

Pomůcky: nastříhané slepičky z plata od vajíček, nůžky, lepidlo, přestříhané zobáčky, oči, hřebínky, laloky z barevných papírů

Postup: Slepíčku nabarvíme bílou barvou a necháme chvíli zaschnout. Poté přilepíme ocas z nastříhaného bílého papíru, oči, zobáček a hřebínek.

Výtvarná činnost: Kropenatá slípka

Cíl: seznámení s životem slepice, jejím zbarvením

Pomůcky: šablona slepičky, tempery, korkový špunt, práce s nůžkami a papírem a barvami

¹⁵⁹ NEPIL, F. *Já Baryk*, s. 7 – 11.

¹⁶⁰ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 33.

Postup: Děti si obkreslí šablonu, vystříhnou a pak otiskují korkový špunt namočený do temperové barvy. Tím si vytvoří krásnou kropenatou slepičku.

15. Dopravní prostředky

Cíl: Povídání dopravních prostředků. Ukázka, jak se vyvíjely. Povídáme si o padácích, létajících balonech, letadlech, vrtulnících, větroních apod. Pedagog dětem ukáže obrázky těchto prostředků například z knihy *Létání a vzduchoplavba*.¹⁶¹

15.1. Letadlo

Četba básně: Letadlo¹⁶² viz. Textová příloha VI

Výtvarná činnost: Letadlo

Cíl: seznámení se s letadlem, k čemu slouží, kde přistává, co všechno umí, kdo jej řídí, kresba fixem

Pomůcky: čtvrtky, fixy

Postup: Volná kresba fixem.

15.2. Parašutista

Povídání si s dětmi o parašutismu, výbavě parašutisty. Jak padák vypadá, jak se řídí.

Četba básně: Padák¹⁶³ viz. Textová příloha VI

Pohybová hra: Na parašutistu

Potřeby: žíněnka

¹⁶¹ BRAUNBURG, R. FINGEN, A. *Létání a vzduchoplavba*,

¹⁶² OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s. 223.

¹⁶³ SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*, s. 96.

Postup: Zahrajeme si na letadlo, které stoupá vzhůru, poté postupně každé dítě vyleze na židličku, pod kterou je rozprostřena žíněnka a jako správný parašutista vyskočí.

Výtvarná činnost: Padáček

Cíl: seznámení se s parašutismem, potřebném vybavení, vyzkoušení si jak padák klesá, jak ho ovlivňuje vítr

Pomůcky: korkový špunt, igelitový pytlík, barevné fixy, vlna, zbytky látek, nůžky, izolepa, lepidlo, provázky.

Postup: Dítě si natře špunt bílou barvou a nechá ho zaschnout. Po zaschnutí na špunt nakreslíme barevnými fixy oči, nos, pusku, oblečení panáčka nebo panenky. Vlasy jim nalepíme z kousků vln, čepičku vytvoříme z látky a přilepíme. Ke každému rohu přilepíme provázek, dolní konce svážeme k sobě a připevníme k panáčkovi. Nakonec vyzkoušíme vyhodit do vzduchu, jestli poletí.

Pohybová hra venku: Záchrana parašutisty¹⁶⁴

Nejdříve chvíli dětem vyprávíme o záchraňování. Poté jim pedagog vypráví, že tryskovému letadlu selhal motor a že pilot se musel katapultovat dříve, než se jeho stroj zřítí. Naneštěstí se to vše odehrálo zrovna nad oceánem. Smyslem hry je zachránit pilota na padáku před pádem do vody. Děti budou pracovat ve dvojicích. Zdůrazněte jim význam spolupráce. Každé dvojici přidělte padáček a kbelík. Jedno dítě bude vyhazovat parašutistu do vzduchu, druhé se jej bude pokoušet chytit do kbelíku a tím ho zachránit.

Aktivita venku: Víte děti, která rostlinka má také takové bílé padáčky, taková chmýříčka, která unáší vítr po louce? Ano je to pampeliška. A teď si můžeme každý zkusit, jak musí foukat silný vítr, aby takové padáčky odnesl daleko odsud. Utrhněte si každý jednu pampelišku a zkuste do ní fouknout.

¹⁶⁴ SMITH, CH. *Třída plná pohody*, s. 217.

15.3. *Balón*

Povídání o jiné možnosti, jak se dostat do vzduchu, je sice pomalejší, ale o to více se můžeme kochat přírodou, jak ho ovlivní vítr, jak je možné, že letí.

Výtvarná činnost: Balón

Cíl: netradiční obrázek, seznámení se s balónem, jak se ovládá

Pomůcky: nafukovací míček, prstové barvy, provázek, nůžky, barevné papíry

Postup: Děti si nabarví část nafouknutého míčku a obtisknou ho na papír, přilepí nastříhané provázky, a z nastříhaných proužků barevného papíru sestaví a slepí koš.

16. Stromy

Cíl: Seznámení s vybranými jehličnatými i listnatými stromy, které opadávají, co je to les, alej, sad. Ukázka různých listů, plodů. Jak strom vypadá, co všechno má. Povídání o opadavých a neopadavých stromech, o užitkových. Jak se stromy mění během roku, jak si povídají s větrem a vyrábějí kyslík. Jak mohou stromy tvořit větrolam.

Kniha s obrázky ¹⁶⁵

16.1. *Les*

Četba básně: Lesní školka¹⁶⁶ viz. Textová příloha VII

Pohybová hra: Vítr v lese:

Postup: Rozestavíme židličky do kruhu, postavíme se kolem nich. Začneme zpívat písničku: "Já do lesa nepojedu" a v jejím rytmu chodíme dokola o kolo židliček. Po smluveném signálu pedagoga se děti snaží nejrychleji posadit na

¹⁶⁵ GILSENBACHOVÁ, H. *Stromy*.

¹⁶⁶ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 32.

židličky. Na koho židlička nezbude, stává se větrem, který místo pedagoga určuje, jak dlouho se stromy budou hýbat. Po udání signálu se stejně jako ostatní děti snaží posadit na židličku

Četba básně: Les¹⁶⁷ viz. Textová příloha VII

Výtvarná činnost: Les

Cíl: zdůraznění a vnímání přírody všemi smysly, rozmanitost přírody, seznámení se se správným chováním v lese.

Pomůcky: čtvrtky, temperové barvy, štětce, kelímky s vodou

Postup: volná malba

Povídáme si o lese, co tam všechno roste, kdo tam žije, jak si stromy ve větru povídají, co se děje začne-li foukat silný vítr, jakou škodu může napáchat.

Výtvarná činnost: Polomy v lese

Pomůcky: papír, propiska, pastelka

Postup: volná kresba

Četba básně: Hříbek¹⁶⁸ viz. Textová příloha VII

Výtvarná činnost: Co se skrývá v lesní trávě

Cíl: uvědomění si krásy lesa a jeho bohatství, skládání částí obrázku do celku, rozvoj představivosti a myšlení

Pomůcky: vystříhané části houby z barevného papíru, zelený papír

Postup: Dětem se dají vystříhané části, aby z nich něco sestavily.

¹⁶⁷ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s. 119.

¹⁶⁸ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 33.

16.2. Stromy

Povídání o stromech, z čeho se skládají, jak rostou, jak se jejich koruny proměňují během roku. Které stromy jsou pro nás užitečné, co nám dávají. Jak vzniká ovoce.

Výtvarná činnost: Stromy na jaře

Cíl: kultivujeme práci s barvou, seznámíme se s podobou stromů na jaře, jejich probouzení se k životu po dlouhé zimě

Pomůcky: tempery, štětce, kelímky s vodou, čtvrtky, černý papír

Postup: Děti nakreslí jakýkoli strom.

17. Podzim

Cíl: Poznatky o počasí, větru, činnostech typických pro podzim, co se stane s rostlinami, naučit se vnímat barvy, nálady.

17.1. Stromy na podzim

Pozorování stromů, skladby jejich koruny, opadávajících lístků.

Četba básně: Jablň¹⁶⁹ viz. Textová příloha VIII

Výtvarná činnost: Strom na podzim

Cíl: pozorování stavby koruny stromu, jeho kůry, poznávání listů

Pomůcky: čtvrtky, tempery, barevné inkousty, štětce, kelímky s vodou

Postup: Volná malba.

¹⁶⁹ ŠOTTNEROVÁ, D. Léto a podzim, s. 71

17.2. Počasí

Povídání o podzimním počasí

Četba básně: Malíři¹⁷⁰ viz. Textová příloha VIII

Výtvarná činnost: Barvy podzimu

Cíl: umět pozorovat počasí a barvy podzimu a poté je dle pocitů vyjádřit

Pomůcky: čtvrtky, klovatina, vodové barvy, štětce, kelímky s vodou

Postup: Děti natřou čtvrtku klovatinou a zapouštějí do ní vodové barvy.

Pohybová hra: Sbíráání barev

Pomůcky: různé druhy barevných věcí, místnost

Postup: Vedoucí hry zvolí nahlas barvu a úkolem dětí je nasbírat co nejvíce věcí dané barvy a donést je ke svému cíli.

Povídání o podzimním počasí, především

Četba básně: Píšťalky¹⁷¹ viz. Textová příloha VIII

Pohybová hra: Mlha

Postup: Jednomu dítěti zavážeme oči šátkem, protože přes hustou mlhu nemůže nic vidět. Ostatní děti budou stát kolem v kroužku. Jedno dítě z kroužku budu vydávat nějaký smluvený tón (třeba jak vítr duje) a úkolem dítěte se šátkem na oči je jít správným směrem za hlasem a najít ho.

Četba básně: Podzim¹⁷² viz textová příloha VIII

Výtvarná činnost: Strniště v mlze

Cíl: rozvoj vnímání nálady, empatie, poznání přírody na podzim

Pomůcky: temperové barvy, čtvrtka, štětce, kelímky s vodou, barevné papíry, dětská krupička

¹⁷⁰ ŠOTTNEROVÁ, D. *Léto a podzim*, s. 74.

¹⁷¹ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*.s. 50.

¹⁷² HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*. s. 27.

Postup: Děti namalují pole temperovými barvami. Necháme uschnout. Pak potřou místa obrázku lepidlem a nasypou na ně dětskou krupičku jako mlhu.

Vyprávění o tom, co se stane, když na podzim začne hustě pršet a do toho foukat silný vítr.

Pohybová aktivita: Podzimní počasí

Postup: Děti rozdělíme do dvou skupinek. Jedna skupinka bude vítr (musí se držet za ruce) a druhá skupinka budou představovat dešťové kapky. Vítr honí dešťové kapky. Je-li chycena dešťová kapka, přidává se k větru a hra pokračuje. Dokud nezbude jen jedna kapička.

Povídání si jak si taková kapička připadá, když jí honí vítr.

Výtvarná činnost: Sychravý podzim

Cíl: uvědomění si změn počasí, rozvoj jemné motoriky, práce s nezvyklým materiálem, vnímání podzimní nálady

Pomůcky: čtvrtky, temperové barvy, štětce, kelímky s vodou, lepidlo, barevné papíry, dětská krupička

Postup: Děti nakreslí strom. Začnou vytrhávat kousky barevných papírů a lepit je na strom jako listí. Poté kolem stromu natřou plochu lepidlem a posypou dětskou krupičkou. Nakonec krupičku přetřou barvou.

17.3. Listí

Pohybová činnost: Vítr a lístek

Postup: Děti utvoří kruh jako korunu stromu a znázorní lístečky na stromě. Jedno dítě je vybráno doprostřed kruh jako vítr. Vítr obíhá vně koruny stromů, dokud si nevybere jeden lísteček (jedno dítě z kruhu). Řekne jeho jméno a začíná honička. Obíhá se kolem kruhu. Dokud vítr lístek nedohoní.

Četba básně: Padá listí¹⁷³ viz. Textová příloha VIII

Výtvarná činnost: Babí léto

Cíl: sledovat rozmanitosti podzimu, jeho barvy, nálady, učit se vnímat

Pomůcky: čtvrtka, tuš, štětce, špejle, vodové barvy, kelímky s vodou

Postup: volná kresba

Četba básně: Lístek¹⁷⁴ viz. Textová příloha VIII

Výtvarná činnost: Listí

Cíl: uvědomění si různosti tvarů a barev listí, náhody při zapouštění barev, sledování struktury listů

Pomůcky: čtvrtka, šablony listů, vodové barvy, štětce, tempery, kelímky s vodou, listy, tuš, špejle

Postup: Děti natrou čtvrtku vodou a zapouští barvičky. (Kdo chce, může si obkreslit šablony listů a vystříhnout, nebo pouze do takto barevné plochy dokreslit listy). Po zaschnutí natírají listy temperami a obtiskují je. Nakonec mohou dokreslit tuší.

18. Vítr

Cíl: Naučit děti, jaký vítr je, jakým směrem fouká, jak to poznáme, co vše dokáže, jak mění počasí, jak nám pomáhá, jak se zvětšuje - vánek, větřík, víchr, vichřice. Může si s námi hrát i doma, otevřeme-li okno. Proč ho lidé potřebují, jak se proti němu chráníme.

Pokus: Vezmeme velký igelit, děti je chytanou za okraje a začneme s ním pomalinku hýbat. Postupně zesilujeme, až jsou z toho obrovské vlny. Vítr se houpe nahoru a dolů. Vítr běhá pod plachtou, poslouchá nás, a když máváme všichni

¹⁷³ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 27.

¹⁷⁴ KOPECKÁ, Z. *Veselé básničky*, s.57.

najednou, samou radostí neví, kam dřív. Postupně mohou děti pod igelitovou plachtou probíhat, aby si vyzkoušeli, jak umí vítr foukat a naříkat.

Povídání o větru, o jeho síle, směru, zvuku, který vydává. Jak se zjistí, odkud vítr fouká.

Hádanka: Vítr¹⁷⁵ viz. Textová příloha IX

Výtvarná činnost: Vítr

Cíl: zobrazení pohybu, pocitu

Pomůcky: papír, pastelky, prstové barvy, zubaté stěrky

Postup: Volná kresba, malba.

Pohybová hra: Větríci nezbedníci

Postup: Děti rychlostí svého pohybu nezornují – bezvětří, vánek, vítr, vichřice, tornádo.

18.1. Král větrů

Hra: Sedíme v kruhu a pedagog vytleská nějaký rytmus a děti se jej snaží opakovat, jako by se zvuk šířil jako ozvěna. Poté můžeme zkusit pomocí nějakého tónu či zvuku na určitá domluvená znamení zesilovat a zeslabovat hlas.

Výtvarná činnost: Král větrů

Cíl: získání zkušenosti, jaké zvuky může vítr vydávat, jak fouká

Pomůcky: lepidlo, krepové papíry, hedvábný papír, lahvička od francovky či od plastové lahve, lihové fixy

Postup: Na sklenici (či láhev) nakreslíme fixy obličej, přilepíme nastřihané proužky krepového papíru jako vlasy, oblečeme jej do hedvábného papíru. Poté děti vyzkouší, jak silného krále vyrobily tím, že se pokusí fouknout do hrdla

¹⁷⁵ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 31.

lahve. Ozve-li se jakýkoli zvuk, mají krále a mohou mu nasadit korunu (uzávěr). Mají-li všichni svého krále, můžeme uspořádat koncert králů.

A co si děti myslíte, kde asi takový větrný král žije. Pojd'te, zkusíme nakreslit jeho větrnou říši. Jaké barvičky by v jeho říši převládali, co by tam vše měl?

Výtvarná činnost: Větrná říše

Cíl: rozvoj fantazie, vznik struktury, náhodných efektů a rýh bílých míst

Pomůcky: čtvrtky, prstové barvy, igelitová fólie, papírová lepenka

Postup: Před každé dítě přilepí pedagog papírovou lepenkou igelitovou fólii. Děti po ní budou malovat prstovými barvami. Až budou spokojeni se svým výtvozem, vezmou bílý papír a přitisknou ho k fólii. Pedagog odlepí fólii ze stolu, přehne ji do spodu obrázku a upevní lepící páskou. Dítě si může ještě obrázek dotvořit tím, že si bude pohrávat s „varhánkování“ fólie.

A co myslíte jak by to tam asi „fičelo“. Můžeme si to zkusit.

Zvuková hra: Návštěva u krále větrů

Pomůcky: igelitové pytlíky

Postup: Sedneme si do kruhu, každý si vezme igelitový pytlík a zkusíme, jak může si zkusit, jak by to asi vypadalo ve Větrné říši, kdyby ke králi větrů přišla návštěva. Pedagog začne šustit igelitovým pytlíkem a postupně se k ní přidávají jednotlivé děti. Pedagog celou tuto aktivitu může doprovázet příběhem, jak přicházeli jednotlivé návštěvy na hostinu a jak hlahol sílil a sílil, až nebylo slyšet vlastního hlasu.

Výtvarná činnost: Větrná říše

Cíl: rozvoj fantazie, vznik struktury, náhodných efektů a rýh

Pomůcky: papír, vodové barvy, štětce, kelímky s vodou

Postup: Celý papír namočíme a zmuchláme. Potom znovu narovnáme, uhladíme a pomalujeme různými barvami.

Protože si vítr rád hraje, vyrobíme mu nějakou hračku.

18.2. Hračky pro vítr

Výtvarná činnost: Větrník

Cíl: rozvoj manuální zručnost

Pomůcky: barevný papír, špejle, korálky, drátek, nůžky

Postup: Děti si nastříhají papíry – čtverce, jež po úhlopříčkách nastříhnou poblíž středu papíru, pedagog udělá otvory v rozích čtverce. Děti provléknou korálek drátkem a poté vytvořenými otvory v papíru. Pedagog poté pomůže připevnit ke špejli.

Výtvarná činnost: Spirálka

Cíl: rozvoj nápaditosti, práce s windowcolor a její netradiční využití

Pomůcky: windowcolor, prázdné plastové láhve, nůžky

Postup: Děti si ozdobí plastovou láhev barvičkami. Nechámeji zaschnou, poté pedagog vystříhne spirálu, kterou zavěsí do prostoru.

Hračky zavěsíme tam, kde se k nim vítr snadno dostane. Na stromy, do okna. Vždycky poznáme, že přiletěl, tak že se hračky začnou hýbat, jak si s nimi bude větřík pohrávat.

Výtvarná činnost: Drak

Cíl: rozvoj stříhání, přesnosti obkreslování, vybarvování velké plochy

Pomůcky: papír, pastelky, šablona draka

Postup: Děti si obkreslí šablону draka a vybarví si ji.

Pohybová aktivita: Zahrajeme si na vítr a vyzkoušíme si, co všechno svým dechem (foukáním) udržíme ve vzduchu. (foukáme to balónku, papírových kapesníků, peříček, igelitových sáčků)

Výtvarná činnost: Co vítr dovede

Cíl: rozvoj správného dýchání, rozfoukání tuše

Pomůcky: tuš, brčka, čtvrtka

Postup: Děti si kápnou tuš na čtvrtku a brčkem ji rozfoukají. Poté hádáme, co skvrna představuje, popřípadě domalujeme.

19. Zima

Cíl: Seznámení se, co se stane, když začne padat sníh a do toho fouká silný vítr, proč je zima potřeba, co se přes zimu děje s rostlinami a zvířaty, jak se vhodně oblékat a proč. Kam se schovávají na zimu zvířátka a co dělají.

Ani v zimě vítr nezahálí, a pečlivě roznáší po celé krajině sníh. Takovou zimní peřinku. Někdy snížek jen tah zlehýnka poletuje, jindy padá tak, že není na krok vidět, je veliká chumelenice.

19.1. Vítř a sníh

Hádanka: Sníh¹⁷⁶ viz. Textová příloha X

Četba básně: Vánice a metelice¹⁷⁷ viz. Textová příloha X

Výtvarná činnost: chumelení

Cíl: rozvoj koordinace pohybů, obtiskování korkových špuntů, pečlivost

¹⁷⁶ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*.s. 81.

¹⁷⁷ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*.s. 59.

Pomůcky: papír (vhodný je černý), korkový špunt, temperové barvy, štětce, kelímky s vodou

Postup: Volná malba

19.2. Šaty

A když vyjde do kraje zimní vítr, nechce chodit na lehkou, aby se nenastydl, proto mu vytvoříme krásný plášť.

Výtvarná činnost: Plášť pro zimní vítr – společná práce

Cíl: Rozvoj fantazie, spolupráce, umění komunikovat, domluvit se, soustředění.

Pomůcky: Modrý krepový papír, barevné papíry, nůžky, lepidlo.

Postup: Pedagog vystříhne z krepového papíru šaty pro zimní vítr, a děti je společně zdobí, tak že lepí nastříhané proužky papíru jako sněhové vločky.

Pohybová hra: Věšení prádla

Pomůcky: šátky, stuhy, šňůra, kolíčky

Popis hry: Děti mají na určeném místě připraveny stuhy, šátky. Na povel učitelky je rozvěšují po různých předmětech v okolí či na připravenou šňůru. Na pokyn „Prší“ se snaží sebrat co nejvíce šátků, stuh apod.

Povídání o tom, co nosíme v různých obdobích, při jakém počasí, před čím nás oblečení chrání. Vysvětlíme dětem, jak šaty vznikají, než se dostanou do obchodu.

A když už jsme takhle pěkně oblékli vítr, co kdybychom si namalovali také šatičky pro sebe?

19.2.1. Návrh šatů

Výtvarná činnost: Návrh vlastních šatů

Cíl: Rozvíjíme nápaditost při tvorbě oblečení, poznávání různých textilních materiálů a práce s nimi, ukázka různých vzorů látek, povídání o světě módy. Vnímání detailu, podpora spolupráce. Seznámit proč šaty nosíme, před čím nás chrání, povídání o vhodnosti různého oblečení dle počasí

Pomůcky: tempery, štětce, kelímky s vodou, korkové zátky

Postup: Pedagog vystřihne ze čtvrtky různé tvary šatů. Děti si z nich vyberou, jaké se jim líbí a vyzdobí si je dle vlastní fantazie. (Starší si je mohou namalovat úplně samy.)

Povídání o tom, co rádi nosíme, proč se musíme v zimě, nebo když fouká vítr teple oblékat.

Pohybová hra: Rychlé oblékání

Pomůcky: Zimní věci (svetr, bunda, rukavice, čepice, šála)

Postup: děti rozdělíme do dvou družstev. Každému družstvu dáme stejný počet svršků, do kterých budou muset obléknout jedno zvolené dítě ze své skupiny bez jeho pomoci.

19.2.2. Zimní oblečení

Výtvarná činnost: Co nosíme v zimě

Cíl: Naučit se rozeznávat vhodné oblečení do zimy.

Pomůcky: kopie obrázků různých druhů oblečení, pastelky

Postup: Děti vybírají oblečení, které se nosí v zimě a vybarvují si jej pastelkami.

Výtvarná činnost: Zimní vesta – skupinová práce

Cíl: Poznávání textilu, získání zručnosti v práci s ním, vytváření vlastních vzorů, rozvoj fantazie, rozvoj jemné motoriky při stříhání a trpělivosti při lepení. Učení se spolupráci.

Potřeby: obrázky dětí se zimními svetry a vestami z módních časopisů, zbytky kožešin, látek, vln, nůžky, průsvitná izolepa, balící papír

Postup: Pedagog vystřihne v papírových pytlích otvor pro hlavu a dva otvory na ruce. Vestu rozložíme na zemi tak, abychom mohli rozstříkat barvu. Necháme barvy zaschnout. Mezitím si nastříháme z látek, záclon, kožešin a gázy kousky, které lepíme na vestu. Aby nám šla práce pěkně od ruky, můžeme poslouchat písničky. Na závěr můžeme uspořádat módní přehlídku, vybrat nejoriginálnější vestu.

Pohybová hra: Na vítr a klobouk

Postup: Vybereme dítě, které bude mít na hlavě klobouk. Ostatní děti budou věřící, kteří se budou dítě s kloboukem honit a snažit se klobouk z hlavy mu sundat, jako doopravdický vítr. Komu se to povede, stává se pánem s kloboukem.

Výtvarná činnost: Čepice a rukavice

Cíl: Poznávání textilu, získání zručnosti v práci s ním, vytváření vlastních vzorů, rozvoj fantazie, rozvoj jemné motoriky při stříhání a trpělivosti při lepení.

Pomůcky: čtvrtky, tužka, nůžky, lepidlo, odstřížky látek, vodové barvy, štětce, kelímky s vodou, vata, prstové barvy, pastelky

Postup: Děti si obkreslí a vystřihnou čepice a samy si je dle své fantazie ozdobí. Poté si obtisknou své ruce jako rukavice a též ozdobí.

19.3. Bacil

Povídání si o různých nemocech, jejich příznacích, příčinách, jak se člověk cítí, když je nemocný, co musí dělat a jak nemocem předcházet.

Výtvarná činnost: Bacil

Cíl: seznámení se, co to je, kde se může chytit, co se stane, když ho „chytíme“, rozvoj představivosti při jeho zobrazování

Pomůcky: papír, vodové barvy, štětce, kelímek s vodou, tuš, špejle

Postup: Volná kresba

Pohybová hra: Na bacila

Postup: Děti utvoří kruh bacilů. Jedno dítě chodí dokola okolo kruhu bacilů. Vybere si jednoho z kruhu a ťukne ho do zad. Dítě (bacil) musí vyběhnout a chytit dítě dříve, než zaběhne zpátky do kruhu.

Závěr projektu

Jak jsem již psala na počátku projektu, pracovala jsem s dětmi z mateřské školy v rámci jejich volného času a s dětmi, jež jsem hlídala. Díky výtvarnému projektu, jsem dostala příležitost vyzkoušet si nabyté znalosti a dovednosti v praxi. Práce proto byla velmi rozmanitá, čínorodá a velmi mne bavila. Pracovala jsem s velmi malou skupinovou a to z toho důvodu, abych mohla pracovat individuálně, dítěti ve správný moment pomoci a poradit. Tento individuální přístup byl zejména potřeba ve věkově smíšených skupinách. Obzvláště u dětí tříletých, které ještě nemají zkušenosti s výtvarnými činnostmi či skupinovou prací. Přesto jsem se nevyhnula některým nezdarům.

Při činnostech s tříletými dětmi se mi i několikrát stalo, že se nevyvedla pohybová hra, jež měla sloužit jako hra motivační. Také se mi v některých případech nezdařilo děti dostatečně namotivovat, či zkombinovat činnosti tak, aby je zvládly všechny děti bez mé pomoci. Jinak myslím, že se mi s dětmi pracovalo dobře.

Děti v tomto věku mají zájem o vše kolem sebe, takže si myslím, že jsem každé něčím zaujala. Ve školce se mi s dětmi pracovalo snadněji, protože byly zvyklé již na určité techniky. Několikrát se mi stalo, hlavně u méně známých technik, že tvořily a poznávaly, aniž se držely navozeného tématu.

Děti předškolního věku lze je velmi dobře namotivovat, bohužel však brzy jejich pozornost klesá, proto je důležité činnosti měnit a volit je tak, aby odpovídaly jejich zkušenostem s výtvarnou aktivitou. Zajímavé bylo i pozorovat rozdíly mezi dětmi ať už v přístupu k činnosti nebo k ochotě spolupracovat.

Výtvarné techniky jsem se snažila volit a přizpůsobit dle věku a schopností dětí, přesto jsem se snažila zvolit netradiční techniky, aby mohly poznávat práci s různými materiály a měly prostor experimentovat. Při výběru činností jsem

vycházela hlavně ze světa, který děti obklopuje, kterému by rády přišly „na kloub“, porozuměly mu. Každou tvořivost jsem podporovala a oceňovala. Děti ve většině případů pracovaly se zaujetím a velmi rády. Ihned si výtvořky s patřičnou hrdostí braly domů. Z tohoto důvodu jsem se snažila vybrat činnosti, které nevyžadují delší časový odstup k jejich dokončení.

Cílem výtvarného projektu bylo podporovat tvořivý proces, poznatky o přírodě, speciálně o vzduchu. Vše jsem se snažila zprostředkovat hravou formou a to ať říkankami, básničkami a vyprávěním ze světa reality či fantazie.

Projekt měl za cíl získání vztahu k výtvarným činnostem smysluplné vyplnění volného času, podněcení aktivity, osobitostí, zvláštnost vyjadřování, rozvoj smyslů, otevřenost, sebevyjádření a to vše v rámci volného času. Zbystření smyslů a vnímání okolí kolem sebe a to prostřednictvím výtvarné hry. Ač se může zdát, že jsem leckde vybočila ze zadaného tématu, myslím si, že to nevadí, neboť u předškolních dětí je potřeba vytvářet souvislosti, které jim pak umožní kvalitnější život. Jelikož učení se využívat svůj volný čas smysluplně a rozvíjet tvořivost je proces velmi dlouhodobý, myslím si, že jsem svým výtvarným projektem alespoň z části přispěla k jeho rozvíjení.

Závěr

Jedním z hlavních cílů mé diplomové práce byl rozvoj tvořivosti, vnímání, fantazie v rámci volného času, dětí v předškolním věku. Je to nikdy nekončící proces. Zvláště u dětí je tvořivost velmi důležitá pro rozvoj osobnosti, seberealizace. Při výtvarných pracích by měl být kladen důraz na pozitivní, tvořivou atmosféru. Pokud pedagog poskytne dostatek podnětů, prostoru a podpory, vzniká velmi intenzivní prožívání a spontánní tvůrčí výtvarná hra. Každá činnost, klade velké nároky na dítě, zejména na jeho soustředění i učitele, zejména jeho schopnost navození motivace a organizaci práce.

Zájmové činnosti ve volném čase poskytují prostor pro harmonický rozvoj osobnosti. I během výtvarných činností dochází k výchově a vzdělávání, ale pracuje se s přirozeným zájmem dítěte o poznání. Již od dětství je dobré učit dítě plně a smysluplně využívat volný čas. Působí to preventivně a vede to k harmonickému rozvoji, obohacení života dítěte. Dítě si utváří hodnoty, náhled na svět a rozšiřují se mu obzory jak smysluplně trávit volný čas.

Má diplomová práce měla napomoci dětem zorientovat se v přírodě a nalézt pozitivní vztah k výtvarným činnostem. Mnou zvolené činnosti by měly poskytovat dostatek místa pro osobitý a tvořivý projev. Výtvarný projekt, ve kterém děti získávají a poznávají rozmanitost technik, materiálů a činností, získávají nové zkušenosti. Nabídla jsem jim spoustu možností, takže doufám, že jsem pootevřela dětskou bránu spontaneity a tvořivosti.

ABSTRAKT

Klíčová slova: dítě, výchova, vzdělání, výtvarná tvořivost, volný čas, volnočasová výchova, zájmové činnosti, motivace, hra, výtvarná hra, předškolní věk

Předškolní věk je velmi důležitým obdobím pro získávání základních dovedností, poznatků, návyků a zkušeností. Utváří se i základy životního stylu a trávení volného času. Cílem mé diplomové práce je poukázat na důležitost výchovy k rozvoji tvořivosti dětí předškolního věku v rámci volného času. Specializuji se především na rozvoj výtvarné tvořivosti.

Má práce je rozdělena na dvě části. Na část teoretickou, ve které se zaměřuji na výchovu a vzdělání dětí předškolního věku. Přibližuji estetickou výchovu, rozvoj tvořivosti, fantazie a představivosti dítěte. Snažím se proniknout do světa jejich volného času, zájmů a výtvarné hry. Neopomenula jsem zmínit ani motivaci a neméně důležité prostředí, v kterém se činnost provádí. Dále popisuji obecné zákonitosti vývoje dítěte, jeho socializaci a temperament. Zmiňuji se i o osobnosti pedagoga, o jeho vztahu k dítěti, výtvarnému umění a způsobu vedení činnosti.

Stěžejní je pak druhá, praktická část, ve které všechny získané poznatky uplatňuji v praxi, ve výtvarném projektu O Vzduchu. Projekt by měl přispět k rozvíjení vztahu k přírodě a k bohatšímu citovému vnímání a prožívání. V projektu se snažím využívat prvky estetické, pohybové, literární i dramatické výchovy. V závěru uvádím své poznatky při realizaci projektu.

ABSTRACT

The key words: child, upbringing, education, art creativity, leisure time, leisure time education, hobbies, motivation, game, visual game, pre-school age

Pre-school age is a very important period for all children because at this time they gain most of their basic skills, knowledge, habits and experience. The fundamentals of their lifestyle and free time spending is made up in this period too. In my thesis I would like to highlight the big importance of leisure time education as the essential means of an art creativity development for pre-school children. In this work I specialize in an art creativity development in particular.

My work is divided into two parts – the theoretical and the practical one. In the theoretical part I aim generally at the education and upbringing of pre-school children. Here I deal with children's development of the aesthetic education, creativity and fantasy. I try to penetrate more into the world of children's free time, interests and visual games. I also remembered to mention the children's motivation and the necessity of a suitable setting for doing their free time activities. Further I give description on general rules of children's development, their socialization and temperament. I shortly deal with the pedagogues' characters, their relationships to children and visual art and the way of their teaching as well.

The core of my thesis is the second - practical part, in which all findings are demonstrated in the creative project *About the air (O Vzduchu)*. The project should contribute to children's development of positive approach to the nature and countryside and to more prosperous emotional apprehension and experience. I try to use the features of an aesthetic, motoric, literary and dramatic education in all my project. In the thesis conclusion I state all results discovered in the course of the project implementation.

Seznam literatury:

- BACUS, A. *Vaše dítě do věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.
- BAUDIŠOVÁ, A., JENGER-DUFAYETOVÁ, Y. *Hry a cvičení pro dramatickou výchovu v mateřské a základní škole. Rozvoj vyjadřování a komunikace dětí*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-178-9.
- CLAYCOMBOVÁ, P. *Školka plná zábavy. Kalendář tvořivých her pro předškolní děti*. Praha:Portál, 1996. ISBN 80-7178-069-3.
- CRUMMENERL. R. *Moře a oceány* Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-477-5
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- ČERNÍK, M. *Pohádkové chvílky dětem do postýlky*. Praha: EUROMEDIA GROUP, 2007. ISBN 978-80-242-1944-8.
- ČTVRTEK, V. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky* Praha: Albatros, 1986 ISBN neuvedeno.
- DEISSLER, H. *Každodenní problémy v mateřské škole. Výchova dětí od 3 do 8 let*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-010-3.
- FILCÍK, G., ČERNÍK, M. *Malovaný svět a já ho chci uvidět*. Banská Bystrica: EUROMEDIA GROUP k. s., 2005. ISBN 80-242-1445-8.
- FISCHER, V. *Hrátky z dětské zahrádky. Říkadla, malůvky, cvičení, hádanky*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1412-4.
- FISCHEROVÁ-KVĚCHOVÁ, M. *Pro naše děti a mámy*. Litomyšl, Paseka, 2006. ISBN 80-7185-811-0.
- GARDOŠOVÁ, J., DUJKOVÁ, L. et al. *Vzdělávací program Začít spolu. Metodický průvodce pro předškolní vzdělávání*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-815-5.
- GEBHARTOVÁ, V. *Literatura pro děti*. 2. vyd. Praha: SPN, 1989. ISBN neuvedeno.

- HANŠPACHOVÁ, J. *Hry pro maminky s dětmi. Zábavné činnosti s dětmi do 3 let*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-166-5.
- HANŠPACHOVÁ, J. *Nápady pro maminky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-335-8.
- HERMOVÁ, S. *Psychomotorické hry. 92 her zaměřených na motorický rozvoj dětí v mateřské škole*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-018-9.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HRUBÍN, F., TRNKA, J. *Špalíček veršů a pohádek*. 5. vyd. Praha: Albatros, 1983. ISBN nevedeno.
- HUIZINGA, J. *Homo Ludens. O původu kultury ve hře*. Praha: Mladá fronta, 1971. ISBN nevedeno.
- KAHOUN, J. *Příběhy včelích medvídků*. 2. vyd. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01580-3.
- KINCL, J. *Rákosníček a počasí*. 2. vyd. Praha: Albatros, 2003. ISBN 80-00-01160-3
- KLAPILOVÁ, S., *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. ISBN 80-7067-669-8.
- KLUDAS, A. *Lodě.*, Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-494-5.
- KOHLVÁ, M. F. *Výtvarné činnosti pro malé děti*. 1.vyd., Praha. Portál 2004. ISBN 80-7178-891.0.
- KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0852-3.
- KULHÁNKOVÁ, A. *Nejlepší nápady pro děti*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1333-0.
- LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: AVICENUM, 1986. ISBN 08-084-86.
- LOOSEOVÁ, A. PIEKERTO VÁ, N. DIENEROVÁ, G. *Grafomotorika pro děti předškolního věku. Cvičení pro děti od 4 do 8 let*. Praha: Portál, 2001. ISBN

80-7178-540-7.

MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: MU PF, 1998. ISBN 80-210-1880-1.

MAZAL, F., CHLOPKOVÁ, J. *Pohybové pohádky předškoláků*. Olomouc: HANEX, 1994. ISBN 80-85783-04-05.

MIŠURCOVÁ, V., SEVEROVÁ, M. *Děti, hry a umění*. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-18-18-8.

MONTESSORI, M. *Objevování dítěte*. Praha: SPS, 2001. ISBN 80-86-189-0-5.

MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha: SPS, 2001. ISBN 80-86-189-0-7.

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2.vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-1289-3.

NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0738-1.

NIESEL R., GRIEBEL, W. *Poprvé v mateřské škole. Rádcí pro rodiče a vychovatele*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-989-5.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole. Kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. et al. *Pedagogika volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.

PETROVÁ, A. *Tvořivost v teorii a v praxi*. 1. vyd. Příbram: Vodnář, 1999. ISBN 80-86226-05-0.

POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1708-9.

PUSEWANGOVÁ, E. *150 her k utváření osobnosti. Pro děti od 3 do 8 let*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-50-X

PUSEWANGOVÁ, E. *130 didaktických her. Pro skupiny dětí od 3 do 8 let*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-49-6.

RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. 3. vyd. Praha: SPN, 1963. ISBN nevedeno.

- ROSEOVÁ, A., WEISSOVÁ, L. *Rozvíjíme sebedůvěru dětí. Hry a cvičení pro děti do 6 let.* Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-176-2.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.* Praha: ACADEMIA, 2007. ISBN 978-80-200-1446-7.
- SMITH, CH. *Třída plná pohody. 162 her zaměřených na výchovu ke spolupráci a citlivému jednání.* Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-097-9.
- SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase.* Brno: MU PF, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku.* 1.vyd. Havlíčkův Brod, Tobiáš 1998. ISBN 80 85808-47-1.
- SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi.* 5. vyd. Praha: ArchArt 2004. ISBN 80-86638-04-9.
- ŠIKULOVÁ, R. *Kapitoly z předškolní pedagogiky II.* 1.vyd.Ústí nad Labem: Univerzita J. Turkyňe, 2006. s. 36. ISBN 80-7044-825-3.
- ŠOTTNEROVÁ, D. *Léto a podzim. Zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry.* Olomouc: Rubico, 2006. ISBN 80-7346-066-1.
- ŠPAČKOVÁ, R. *111 námětů pro tvořivou hru dětí. Sborník činností pro mateřské školy.* Praha: portál, 1998. ISBN 80-7178-222-X.
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období.* Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.
- UHŘÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky. Přírodovědné tvoří pro malé děti a jejich maminky.* Brno: Rezekvítek, 2002. ISBN 80-86626-02-4.
- UŽDIL, J. *Metodika výtvarné výchovy v materské škole.* 4.vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo,1978. ISBN nevedeno.
- UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou.* Praha: SNP, 1988. ISBN nevedeno
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E., *Výtvarná výchova v předškolním věku.* 3.vyd. Praha: SPN. 1983. ISBN nevedeno.
- VAGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času.* 2.vyd. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

VEBEROVÁ, E. *Soubor textů k literární výchově v mateřské škole*. 2. vydání. Praha: SPN, 1982. ISBN neuvedeno.

Časopisy a jiné zdroje

KOŤÁTKOVÁ, S. Dítě se během hry zbavuje napětí. *Informatorium časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*, roč. 15.č. 1.

KOŤÁTKOVÁ, S. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě. O pravdivosti v dětském výtvarném projevu. Sborník statí z pozůstalosti A. Toufara*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. ISBN neuvedeno.

Seznam Příloh

Textová příloha I. k projektu Vzduch
Textová příloha II. k projektu Moře
Textová příloha III. k projektu Nebe
Textová příloha IV. k projektu Na Louce
Textová příloha V. k projektu Ptáci
Textová příloha VI. k projektu Dopravní prostředky
Textová příloha VII. k projektu Stromy
Textová příloha VIII. k projektu Podzim
Textová příloha IX. k projektu Vítr
Textová příloha X. k projektu Zima

Fotografická příloha XI. k projektu Vzduch
Fotografická příloha XII. k projektu Moře
Fotografická příloha XIII. k projektu Nebe
Fotografická příloha XIV. k projektu Na Louce
Fotografická příloha XV. k projektu Ptáci
Fotografická příloha XVI. k projektu Dopravní prostředky
Fotografická příloha XVII. k projektu Stromy
Fotografická příloha XVIII. k projektu Podzim
Fotografická příloha XIX. k projektu Vítr
Fotografická příloha XX. k projektu Zima

Textová příloha I. k projektu Vzduch

Veliká novina, přiletěla bublina.

Bublinu si nafukujeme, přitom pěkně vykračujeme.

*Dívejte se děti, jak bublina letí, letí, letí, letí, otáčí se, prásk!*¹⁷⁸

Textová příloha II. k projektu Moře

Vlnky a vlny

Vlnky a vlny
okolo tebe,
Rybník je plný
Modrého z nebe.¹⁷⁹

Plachetnice

Oblouček a rovná čára –
hned je tady loďka malá.
Pak dáme do lodičky
dva stožáry – dvě tyčky.
Na stožárech plachty vlají,
příznivý vítr chytají.
Plachetnice tiše pluje,
na vlnách se pohupuje.

Na Pláži

Jiří Žáček

Vítr oře moře
z dálky do dálky,
vyorává
mořské korálky.

Ráno najdeš

¹⁷⁸ MAZAL, F. CHLOPKOVÁ, J. *Pohybové pohádky předškoláků*, s. 95.

¹⁷⁹ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 21.

lastury a mušle v písku.
V mušli zpívá moře.
Můžeš si ty písně
opsat do notýsku.

Dej si mušli k uchu, Slyšíš?
Jsou to písně rybí:
V mušli šumí moře,
ale slova chybí.¹⁸⁰

Textová příloha III. k projektu Nebe

Dva černí berani
venku se prohání.
Jeden do sebe růžkem strčí –
hned z nich voda proudem crčí. /mraky/¹⁸¹

Mraky

Rovně nebo do zatačky
plují v nebi různé mráčky.
Jeden malý obláček
vypadá jak koláček.
Druhý je jak čepice,
třetí jako slepice.
Čtvrtý je jak krabička,
pátý stará babička.
Ta se během okamžení
rozplyne a už tu není!¹⁸²

Slunce už vysouší loužičky

Slunce už vysouší loužičky,
nebudou studené nožičky,
slunce má k sušení vloh,
osuší mé dlouhé nohy.
Žádný vítr, žádné blesky,
To je hezky, to je hezky.

¹⁸⁰ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s.182.

¹⁸¹ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*.s. 79.

¹⁸² POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*, s. 122.

Teplý vánek houpe tě,
to je hezky na světě.
Slunce už vysouší obilí
i moje nožičky kobylí.
vzbudíme strýčka i tetu,
aby se chystali k letu.
Žádný vítr žádné blesky,
to je hezky, to je hezky,
Teplý vánek houpe tě,
to je hezky na světě.¹⁸³

Textová příloha IV. k projektu Louka

Na louce

Jan Noha

Když jsme přišli
na louku,
vítr v modrém klobouku
zavál,
zavál.
Zajíček se rychle zdvihl,
mezi stíny jen se mihl
a ocáskem posoleným
zdaleka nám mával.¹⁸⁴

Vítr

Vítr v koutě nejdřív chvíli
krmí se ať rychle sílí.
A když potom silně fouká,
rozvlní se celá louka.¹⁸⁵

Motýli

Karel Václav Rais

Motýli, motýli
bílí a zlatí,

¹⁸³ KAHOUN, J. *Příběhy včelích medvídků*, s. 48.

¹⁸⁴ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s. 182.

¹⁸⁵ POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*, s. 91.

přiletí, zaletí,
v slunci se ztratí.
Motýli, motýli
to živé kvítí,
pestrí se na keři,
na trávě svítí.
Po louce za nimi
nožka má běží,
po bílé pěšině,
po trávě svěží.¹⁸⁶

Beruška

Beruško, beruško,
leť do nebes,
pověz mi, vyjde-li
sluníčko dnes?¹⁸⁷

Slunéčko sedmítečné

Kulaté sluníčko
rozdělíme maličko
a přidáme čepičku,
dvě anténky na špičku.
Tři nožičky napravo,
tři nožičky nalevo.
Ještě tečky na záda,
aby byla paráda.
Leť, slunéčko sedmítečné –
asi budeš užitečné.¹⁸⁸

Včelka lítá po trávníčku,
sedá z kytky na kytičku.
Za chvíli však letí zpět dělat dětem, dobrý med.¹⁸⁹

Lítavá

“Dívejte se, něco vám ukážu,” řekl Brumda Čmeldovi a Čmelince. Dal si ruce za záda, ohnul se jako pila a pajdá: „Takhle chodí teta z Hudlic.“

¹⁸⁶ VERBEROVÁ, E. *Soubor textů k literární výchově v mateřské škole*, s. 48.

¹⁸⁷ FISCHEROVÁ – KVĚCHOVÁ, M. *Pro naše děti a mámy*, s. 47.

¹⁸⁸ SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*, s. 110.

¹⁸⁹ BOROVIČKOVÁ, B., TRPIŠOVSKÁ, D., SKOUMALOVÁ, S., SMEJKALOVÁ, V. *Cvičíme s malými dětmi*, s.

„ty chodíš zase takhle, ty teto,“ smál se Čmela a začal skákat vrabčím skokem.
 „Já vám taky něco ukážu, „ šeptla Čmelinka. „schválně, jestli uhádnete, kdo takhle lítá.“ Vyskočila a letěla hopkavě nad mezí.
 „To byl určitě konipásek,“ povídá Čmelda.
 „Kdepak“
 „Modrásek,“ řekl Brumda.
 „Kdepak“
 „Rogalo,“ zkouší to Čmela.
 „Kdepak“.
 „My se dáme poddat, „ řekli kluci
 „ Pošťák Huňáček,“ smála se Čmelinka. „protože nemůže unést břicho.“
 „To je pravda, přisvědčil Brumda, „a víte co? Pojdte si udělat lítací den.“
 „Jak se to dělá?“ ptala se Čmelinka.
 „Normálně, jako když lítají letadla. Vývrtky, přemety, padání, točení, kroužení a tak. Já vám to předvedu a pak to můžete zkusit po mně.“ Brumda zabzučel a vylétl do výšky. Nahoře se točil dokolečka, letěl nohama vzhůru, padal k zemi a zase to vybral nahoru. Potom někde přistál na jahodě klapače.
 „Teď to můžete zkusit vy“.
 „Jdu první,“ řekl Čmela a vylétl do výšky. Točil se dokolečka, chvíli letěl nohama nahoru, ale pak se mu zatočila hlava. Žuchl do mateřídoušky a zůstal nehybně ležet.
 „Čmeldo, vstávej! Čmelíku, otevři oči. Co je s tebou?“ volali Brumda s Čmelinkou. Ale Čmelda nic. Ležel a ani nemrkl. Čmelinka se rozplakala a Brumda začal křičet:
 „Pomóóóc! Pomóóóc!“
 Volání zaslechl cvrček a hned k nim běžel:
 „Co se stalo?“
 Čmela spadl a nehýbá se,“ plakala Čmelinka.
 „Třeba má jen vyražený dech,“ řekl cvrček a opatrně začal s Čmeldou hýbat. Najednou čmeláček otevřel oči, nadýchl se a povídá:
 „To byla rán, co? Zatočila se mi hlava, spadl jsem na zem a zůstal jsem ležet bezdechu.“
 „Hlavně že to dopadlo takhle,“ řekl cvrček.
 „Právě,“ škytala Čmelinka. A Čmelda měl radost, že pro něj plakala.¹⁹⁰

Jak učesali vílu

JEDNOU ŠLI KŘEMÍLEK S VOCHOMŮRKOU PO PASECE. NAJEDNOU
 Uslyšeli tenké žalování na sedm hlásků.
 „Je to tamhle v ostružinách,“ povídá Křemílek.
 Rozběhli se tam a našli v ostružině sedm větříků, zapletených do pichlavých proutků.
 „Vy jste to vyvedli!“ řekli Křemílek s Vochomůrkou a začali větříky vymo-

¹⁹⁰ KAHOUN, J. *Příběhy včelích medvídků*, s. 74-76.

távat.

Když to všechno rozpletli, odfučeli větřící přes paseku. Ten sedmý se ale vrátil,

Ulomil z ostružiny větvičku, podal ji Křemílkovi s Vochomůrkou a špitl:

„Až vám bude ouvej, ulomte z té větvičky sedm pichláků.“

Křemílek s Vochomůrkou chvíli postáli a říkali si:

„To jsou jen takové sedmivětrné řeči.“

Druhý den navečer šli zas pasekou. A u ostružin stojí víla. Celá je pěkná, ale vlasy má rozdrchané, jako by přes den spala v roštích.

„Za chvíli vyjde měsíc, a to já musím být učesaná.“ Vzdychá víla.

„A proč?“ zeptal se Křemílek.

„Abych mohla měsíčkovi zatancovat,“ řekla víla.

„Tak mu zatancuj neučesaná,“ poradil jí Vochomůrka.

Víla se lekla, až klopýtla palečkem o závoj.

„To já nesmím. To by z lesa vyběhla tma a já bych v ní zabloudila až do konce.“

„Tak se učeš,“ poradil jí Křemílek.

když já jsem ztratila hřeben a zrcátko,“ špitla víla.

A vtom za horou zavolal stříbrný hlas:

„Pospěš si, už držím v ruce klíč!“

„To je měsíček!“ lekla se víla. „A já jsem pořád ještě neučesaná.“

Křemílek s Vochomůrkou řekli víle, aby tam na ně počkala, a vypravili se hledat hřeben a zrcátko.

Hledali hřeben, a našli jen suchou větvičku. Hledali zrcátko, a našli jen lístek z osiky. Vrátili se na paseku k víle a ona si vlími prstíčky pomaloučku češe rozčuchané vlasy, jenže to není k ničemu.

„Nesete mi hřeben a zrcátko?“ zavolala víla.

„Neneseme,“ řekl Křemílek.

A vtom za horou zavolal stříbrný hlas:

„Pospěš si, už musím strčit klíč do zámku!“

A bylo slyšet, jak klíč chrastí v nebeském zámku.

Víla řekla:

„Už vyjde měsíček.“

Nad horou se otevřela nebeská vrátka a vyšel z nich měsíc. Podíval se stříbrně Dolů a dost smutně řekl:

„Zas jedna neučesaná.“

Jen měsíc dopověděl, udělal někdo dva tiché krůčky. To tam vyběhla z lesa.

Jde k neučesané víle, klopýtá o bílé kameny, je pořád větší.

„To je z toho, že jsme pro vílu nenašli hřeben a zrcátko,“ řekl Křemílek.

A tma už se točí víle okolo kotníků. Jenže v poslední vteřince Vochomůrka Olámal z ostružinového proutku sedm pichláků.

V tu chvíli tam přiletělo sedm větříků. A co prý je.

„Tuhle učešte vílu,“ povídá Vochomůrka. „Ale všecky vlásky pěkně za ouška.“

Větřící se zachumelili, pak se do toho dali jemnými prstíčky – a už to je. Víla tam stojí učesaná do měsíčního bálu.

Tma si jen něco pošeptala a utekla zpátky do lesa.

Větrníci sáhli do sedmi kapes pro sedm píšťalek a byla tam pěkná muzika. Víla si podkasala závoj a tancovala pro měsíček.¹⁹¹

Jak Rákosníček neudělal vítr

Takové září pamatoval v Brčálníku málokdo. Zatímco jindy nad rybníkem foukalo každý den jako na větrné hůrce, letos se tam nezatočil ani nejslabší větríček. Však také rosnička Anička hlásila: „Dnešní předpověď počasí se opírá o zjištění, že se široko daleko nehne ani lísteček. Proto předpokládáme bezvětří až do té doby, než se obloha rozhoří červánky.“

„To je dobře,“ liboval si Rákosníček, „alespoň mně nenafoká do uší.“

„Vy máte starost o své uši,“ ozvalo se najednou za ním, „ale co já, nešťastník. Sotva si pořídím z pavučiny babího léta létací balon, tak nezafouká a nezafouká.“

„Kterýpak ty vlastně jsi?“ divil se skřítek a zvědavě si prohlížel nečekaného návštěvníka.

„Ó promiňte. Běžník pocestný jméno mé. Pavouček a větroplavec povoláním prosím.“

„Tak to máš, větroplavče, náramné štěstí, že jsem tady já, známý kutil a vynálezce,“ vytahoval se skřítek a stavěl se přitom na špičky, aby vypadal větší.

„Tedy sám Rákosníček,“ vydechl s úctou pavouček. „A vy že byste dokázal zařídit, aby tu foukalo?“

„Co foukalo,“ napařoval se dál skřítek. „Tady bude fučet, až bude hučet!“ tohle všechno poslouchala rosnička Anička a nevěřila svým uším.

„To mám tak ráda, když se někdo chvástá, že předělá počasí,“ povídali si spíš jen tak pro sebe, jenže Rákosníček to zaslechl.

„Co by kdo předělával,“ odsekl povýšeně, „já totiž počasí udělám! A přímo vlastnoručně. To budeš teprve koukat, co já všechno dovedu!“

Pak zmizel v rákosí a za nějakou chvíli se odtamtud ozývalo klep klep, šmik a vrz vrz. Do vzduchu létaly hoblíny i piliny, ale najednou všechno to rámusení přestalo. Pak už skřítek představil svůj nejnovější vynález – šlapací větrník. Měl třináct lopatek na hřídeli a Rákosníček si říkal, že tohle větrné kolo by mohlo pořádně rozhybat počasí. I když však šlapal jako o závod, žádný pořádný vítr z toho nebyl, spíš jen takový nanicovatý průvan.

„Nějak se to nedaří, že“ strchoval se pavouček.

„Ale to byla jenom taková zkouška“ uhýbal před pravdivou odpovědí skřítek. „Teď se do toho pustím větší silou.“

„Chtělo by to šlapat delší dobu,“ ozval se z rákosí žabák Bonifác.

„Na to ale jeden sotva stačí,“ namítal žabák Melichar.

„Ovšem tři už by stačit měli,“ rozumoval žabák Augustin pěkně nahlas.

A protože měli Rákosníčka rádi, šli mu s tím šlapáním pomáhat. Střídali se jeden s druhým i třetím a šlapali takovou silou, že jednu chvíli to rozhybané počasí vyneslo skřítku až na hráz.

¹⁹¹ČTVRTEK, V. *Pohádky z pařezové chaloupky Křemílka a Vochomůrky*, s.27-29.

„Promiňte prosím,“ volal za ním pavouček běžník, „vzduchoplavcem tady přece mám být já!“

Jenomže o žádném plachtění vzduchem nemohla být řeč, protože žabákům došel dech, přestali šlapat, kolo se zastavilo, povětrí se usadilo a Rákosníčka posadilo zpátky na zem.

„Možná že na tom, co říkalo rosnička o větru a do červena vybarvené obloze, něco bude,“ připustil skřítek a začal vymýšlet, jak by červánky co nejrychleji vyrobil.

„Takové nebe do ruda rozhořelé se dá zařídít,“ rozumoval. „To přece stačí zapálit na hrázi několik pořádných ohýnků.“

Hned jak to udělal, obloha zčervenala odleskem plamenů a Rákosníček netrpělivě čekal, jestli se vítr zvedne.

Když ho slyšel hvíznout v křoví, samou radostí povyskočil za chvíli už foukalo i nad rybníkem a pavouček vzduchoplavec se konečně dočkal. Poletoval v tom větru nad vodou i loukou, chvíli klesal, chvíli stoupal, zkrátka užíval si. Jenomže ohýnky dohasínaly a falešné červánky se z oblohy vytrácely. Jak to vítr uviděl, nespokojeně si odfoukl, naposledy zakroužil nad Brčálníkem a odletěl zase zpátky do křoví, aby tam dospal to předčasné probuzení.

„Teď už mu to snad konečně dojde,“ povzdechla si Anička a pavouček na skřítku jenom vyčítavě koukal. Ten se nedal vyvést z míry a důležitě prohlásil: „Tak už jsem na to konečně přišel. Nezoufej, běžníku pocestný, a poslouvej, protože tohle je můj nejgeniálnější nápad. My totiž, pozor, my si totiž na ten vítr klidně počkáme!“

Pavouček po téhle řeči jenom bezmocně zalapal po dechu a rosnička se rozesmála na celé kolo.

„To tedy určitě,“ kuckala se smíchem, „rozhodně do té doby, než se ukážou opravdové červánky. Pak vítr jistě přiletí.“

Skřítek jenom odevzdaně pokrčil rameny.

„Kampak na přírodu,“ povzdechl si, „s tou nehne ani Rákosníček.“

A jelikož to byla pravda pravdoucí, souhlasil s tím tentokrát i pavouček běžník pocestný. Takže nakonec vlastně na skřítkova slova došlo – skutečně bylo nejlepší na vítr klidně počkat.¹⁹²

Krtek na návštěvě

Krtek první chodbičkou,
dojde za svou babičkou.
Projde druhou chodbičku
A navštíví sestřičku.
Až vykope třetí,
Navštíví své děti.¹⁹³

¹⁹² KINCL, J. *Rákosníček a počasí*, s. 38-43.

¹⁹³ POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hrajeme si s básničkou*, s. 107.

Textová příloha V. k projektu Práci

Žížalí pohádka

Kde mám konec a kde začátek?
Lezu tam, anebo nazpátek?
Tak žížala dumá časně zrána.
Kos ji snědl. Krindapána¹⁹⁴

Já Baryk a má vlaštovka

Tak už je září, měsíc Chlupů. V zahradách zrají švestky a nám psům začínají línat chlupy. V září je vytřepeme svým lidem na koberec a navlékneme si teplý kožich. Dělá to tak kdekdo, kromě živočichů, kteří se nevyvedli, jako třeba vlaštovky, kukačky skřivani. Ti nemají chlupy, a proto táhnou do teplých krajin. Nikdo jim to nerozmlouvá, protože stejně nejsou moc k užítku. Žádná vlaštovka například neštěká, když jde ulicí někdo, kdo páchne jinak než moji lidé. Neví, že kdo páchne jinak, chce přelézt plot. Když na něho spustím, lekne se a jde raději dál. Jinak se s nikým nepárám: kdo není můj, toho kousnu do nohy. Už jsem kousl listonoše, a taky kominíka.

Vlaštovky bydlí rok co rok u mých lidí, a ti nejspíš čekají, že jim budou snášet vejce. Vlaštovka vejce snese, jenomže z nich vylíhne mladé dřív, než je moje paní vybere a rozklepne do kastrůlku. Dvakrát do roka je vylíhne, a jak povyroste, má je k tomu, aby si hrály s moucha mi na babu.

Loni naše vlaštovka seděla na vejcích dokonce potřetí. Někdy se to stává. Jenomže z toho třetího sezení se jí vylíhlo jen jedno mládě, a takové nanicovaté. Když povyroste, přeletělo řeku a muselo si odpočinout. Nazpátek ji přeletělo jen tak a žuch! – spadlo mi do misky s polévkou. Olízal jsem je a koukám – ono je jak hadříček.

„Holka zlatá,“ povídám té mladé vlaštovce, „ty máš za pár dní táhnout do teplých krajin, a nejsi na to trénovaná. Pročpak ses nevylíhla aspoň o šest neděl dřív?“

„Já nevím, Baryku,“ špitla, „ono to prostě nešlo.“

„Nešlo, nešlo!“ řekl jsem jí do očí, „ono by to šlo, jen kdybys nebyla tak nanicovatá. Všecko si ponecháváš na poslední chvíli, i to vylíhnutí. Teplé krajiny jsou za mořem a moře nepru ještě o dobrou polovičku širší než řeka tady ve vsi. Copak ho přeletíš? Podívej se na ta svá křídélka! Raději nikam nelet’ a zůstaň u mne v boudě. Vychovávám z tebe hlídací vlaštovku. – Anebo norníka! Norník vlez do nory a vyštěká lišku nebo králíky. Zkus po mně zaštěkat, udělej haf haf!“

„Píp, píp,“ udělala ta vlaštovka a já na to:

¹⁹⁴ ČERNÍK, M. *Pohádkové chvílky dětem do postýlky*, s. 40.

„žádné píp, píp! Říkal jsem haf haf! Takového pípání se nelekne ani liška, ani listonoš, ani kominík!“

Štěbety, štěbety,“ udělala ta vlaštovka já viděl, že je opravdu nanicovatá. Že do teplých krajin nedoletí, lišku nevyštěká a asi nebude mít ani odvahu kousnout do nohy kominíka.

Tak jsem si vzpomněl, že i u nás ve vsi jsou teplé kraje. Že tam postavili kravín a tam nikdy nemrzne. Tam že by mohla ta nanicovatá vlaštovka zimu přečkat.

„A jsou tam mouchy, Baryku?“ ptala se mě, „já potřebuji mouchy, abych se dočkala jara.“

Vypravil jsem se s ní do kravína a řekl jsem kravám:

„Děvčata, tady moje kamarádka bude s vámi bydlet přes zimu. Musíte se trošku uskrovnit, aby se sem vešla. A musíte jí hlásit, na kterou z vás si sedne moucha. Na kterou si sedne, ta zabučí. Která nezabučí, s tou se nebudu párat a kousnu ji do nohy. Nemyslete si, že neslyším k nám do Chalupy, když mlčíte!“

Vyšlo to. Krávy se opravdu uskrovnily a vzaly vlaštovku mezi sebe. Tak přižila ve zdraví zimu a dočkala se jara. Až do předevečíra si hrála s mouchami nad řekou na babu a pak mně v jednom kuse štěbetala, kterou dohonila a kterou ne. Předevečírem se vypravila do opravdických teplých krajin za mořem. Škoda že nezůstala i letos v kravíně. Ale co na ní mohu chtít? JE měsíc chlupů, jí ani za ten rok chlupy nenarostly a na štěkání taky nemá hlavu.¹⁹⁵

Vlaštovky

Vlaštovky, vlaštovky, vy se máte,
celý den oblohu vyšíváte.
Černou nití, modrou nití,
sluníčko na šití krásně svítí.
Až zajde sluníčko v naší stráni,
uvidím teprv to vyšívání:
zlatou nití, lesklou nití
od hvězdy k hvězdě se jasně třpytí.¹⁹⁶

Večer

Která z našich slepiček
viděla už měsíček?

Ani jedna – když se šeří,
už jsou dávno po večeři,
když vy, hvězdy svítíte,
spí už jako zabitě.¹⁹⁷

¹⁹⁵ NEPIL, F. *Já Baryk*, s. 7-11.

¹⁹⁶ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 44.

¹⁹⁷ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 33.

Textová příloha VI. k projektu Dopravní prostředky

Letadlo

Vladimír Smetáček

Koho vlastně napadlo
udělat si letadlo?
K létání se přece hodí
jenom lehké vzducholodi,
co se vznášejí a kroutí
jak balonky z dětské pouti.
Jenže husy, včely, šídla
mají na létání křídla.
Že jsou těžké? Ať si jsou,
však je křídla unesou.
Letadlo je jako šídlo,
do vzduchu si opře křídlo,
bez velikých nesnází
tryskami se odrazí
a už letí výš a výš.
Jak ho, ptáčku, dohoníš?¹⁹⁸

Padák

Takhle skáče babka,
takhle skáče žabka,
takhle skáče myš –
já vyskočím výš.
Přidám kusy lana –
padák dolů padá.¹⁹⁹

Pampelišky

Pampelišek plná louka
a náš Vítek do nich fouká,
Kolem všude bílo.
Snad tu nesněžilo?
Kdepak! To náš malý smíšek
fouká jako čtyři
a z těch bílých pampelišek
odletuje chmýří.
Fouká, fouká, oči mhouří:
jako vláček v bílém kouři

¹⁹⁸ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*, s. 223.

¹⁹⁹ SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*, s. 96.

v chmýří se nám ztratí
za vysokou natí.²⁰⁰

Textová příloha projekt VII. Stromy

Les

Co to děláš, lese?
Šumím.
To nic není!
Jakpak ne, urazil se les.
Co ty víš
Co s tím mám
všecky ptáčky u spat sám
od setmění do svítání
sůvičky se spánku brání
kolébám je sem a tam
sem a tam a
sem a tam
Ach ta sojka malilinká
Co to práce dá než spinká
Ve dne za s
sám a sám
Zpívám sličným sa sankám.²⁰¹

Lesní školka

Stromky také školku mají,
sedí v řadě, nešeptají,
do souseda nestrkají.

- A kde je pan učitel?

Všude, kam se podíváte.
Žákům v létě od půl páté
ukazuje slunko zlaté
na pasece plné včel.

Kdo je ten pan učitel?

- Všichni ho tak dobře znáte,
O borůvky obíráte,
hlavu má až u nebes.

²⁰⁰ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 18.

²⁰¹ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské školce*, s. 119.

- My už víme, je to les.²⁰²

Hříbek

Znám se s roztomilým kloboučkem,
schovává se pod kloboučkem,
Celé dny ho děda mech,
nosí lesem na zádech.
Kdopak je to? Sám tu není,
bratříčků má k nespočtení.
Nedá se ti jenom tak,
chceš-li ho mít, zbystrí zrak!
Čekáš marně v hustém smrčí,
sám klobouček nevystřídí,
nezavolá: Jeničku,
chci do tvého uzlíčku!²⁰³

Textová příloha VIII. k projektu Podzim

Malíři

Arnošt Vít

Když už jsi tady, podzime,
všechno nám pěkně natři!
My to sic taky umíme,
jenomže jaksi nevíme,
kam která barva patří.

Mít tolik barev jako ty,
natřeli bychom mraky,
hromady štěrku za ploty
a v písku všechny šlápoty
natřeli bychom taky

Mít tvoje štětce a tvůj um
a barev plné putny,
natřeli bychom každá dům,
sobě – a pak hned sousedům
jen aby nebyl smutný.²⁰⁴

Jabloň

²⁰² HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 32.

²⁰³ ²⁰³ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 33.

²⁰⁴ ŠOTTNEROVÁ, D. *Léto a podzim*. s.74

Michal Černík

Jabloň v létě dává plody.
Na podzim pak listí shodí
celou zimu drží púst.
na jaře se učí růst.

Jablůňka holá stýská si:
Kde jsou mé všechny okrasy?
Proč ještě trháš listí mé,
ty zlý a chladný podzime.²⁰⁵

Píšťalky

Josef Pavlovič

Letní vítr
přes strnisko
letí, letí
velmi nízko.

Všemi hlásky
píská, píská

na dířečky
ze strniska.²⁰⁶

Podzim

Jiří Žáček

Na obloze tiše čtu si:
na jih odlétají husy.
Na zahradě za úvozem
jablíčka už zvoním o zem
v polích podzim hospodaří
k večeri si mlhu vaří.²⁰⁷

Padá listí

Padá listí zlaté, rudé,
jeho plná zahrada.
A co potom padat bude,
až to listí opadá?
Potom bude padat sníh,
co ho bude na větvích,
jen to slunko bude rudé.²⁰⁸

²⁰⁵ ŠOTTNEROVÁ, D. *Léto a podzim*. s. 71

²⁰⁶ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*, s. 50.

²⁰⁷ ŠOTTNEROVÁ, D. *Léto a podzim*. s. 74

Lístek

Když je lístek unavený,
ta se větve pustí,
a když padá dolů k zemi,
tak si k tomu šustí.²⁰⁹

Textová příloha IX. k projektu Vítr

Vítr

Do šatů mě nabíráš,
pak přede mnou zavíráš,
v teple pro mne slzí oči,
vše se za mnou venku točí,
beru z hlavy klobouky,
nepouštěj mne do mouky²¹⁰

Textová příloha X. k projektu Zima

Celého tě obleku
bíle jako do krupice,
když přijdeš do světnice,
honem z tebe uteku. /sníh/²¹¹

Vánice a metelice

Miroslav Florian

Vánice a metelice
pletou bílé rukavice
pro smrčky, co dostanou se
na vánoční pohlednice,
pro město
a pro rozhledny,
pro řeku tu budou jedny –
ale řeka, prudký jez
ruce strčí do kapes.²¹²

²⁰⁸ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 27.

²⁰⁹ KOPECKÁ, Z. *Veselé básničky*, s. 89.

²¹⁰ HRUBÍN, F. *Špalíček veršů a pohádek*, s. 31.

²¹¹ VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*, s. 81.

²¹² VEBEROVÁ, E. *soubor textů k literární výchově v mateřské škole*, s. 59.

Fotografická příloha XI. projekt Vzduch

Obrázek č. 1. **Bubliny**

Obrázek č. 2. **Balón**

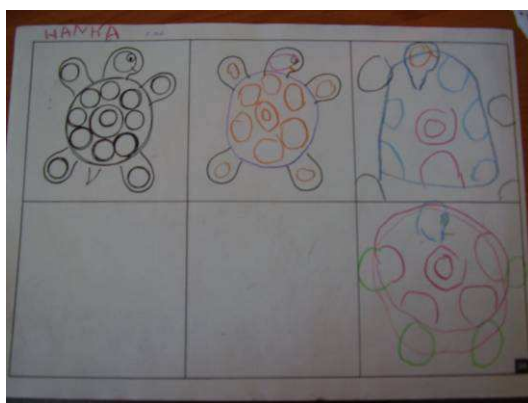

Příloha č.3. **Kuličky**

Fotografická příloha XII. projekt Moře

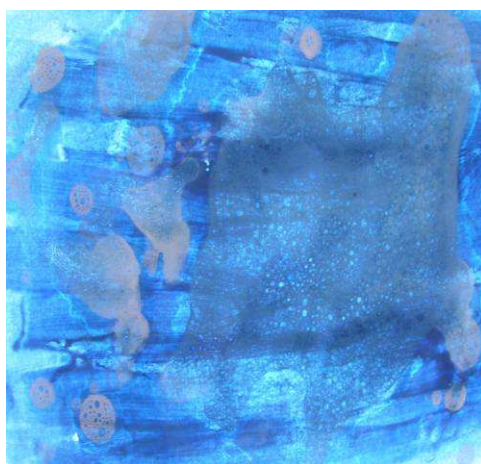
Obrázek č.4. Mořská rybička

Obrázek č. 5. Mořská želva

Obrázek č. 6. Vlny

Obrázek č. 7. Mořská pěna

Obrázek č. 8. **Život na moři**

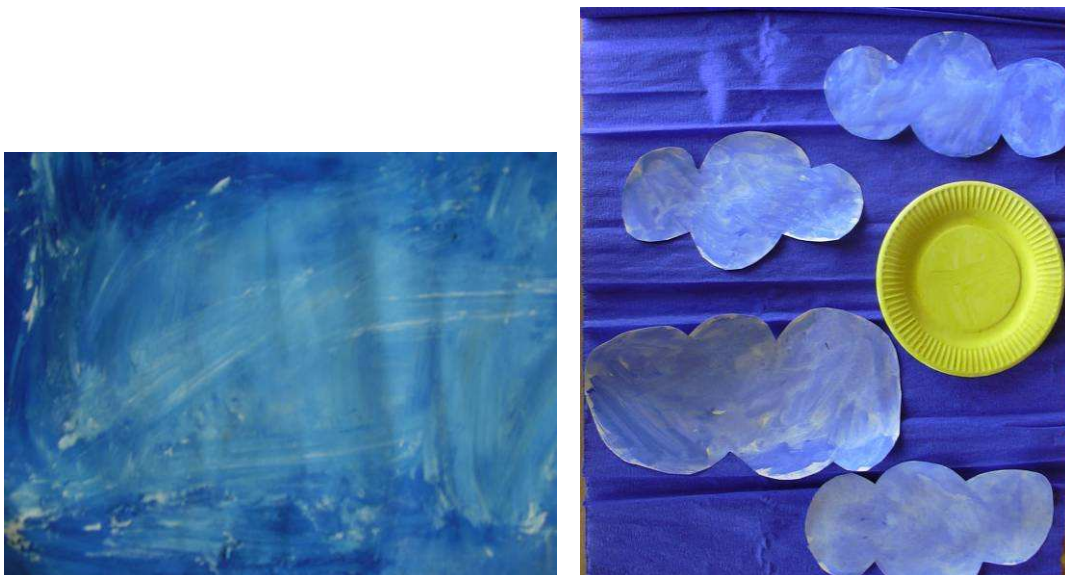

Obrázek č. 9. **Potápěč**

Obrázek č. 10. **Ponorka**

Fotografická příloha XIII. projekt Nebe

Obrázek č. 11., 12. Obloha, Mraky

Obrázek č. 13. Červánková víla.

Obrázek č. 14. **Vějíř pro Červánkovou vílu**

Obrázek č. 15. **Životodárné Slunce**

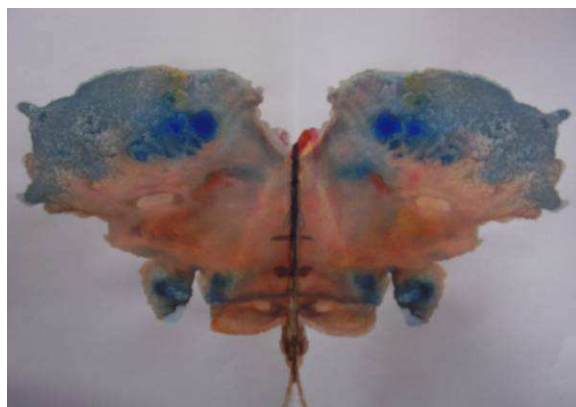

Obrázek č. 16. **Slunce**

Fotografická příloha XIV. projekt Na Louce

Obrázek č. 17. **Louka**

Obrázek č. 18. **Motýlek**

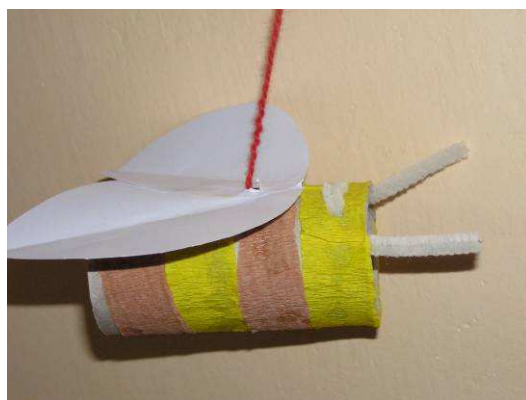
Obrázek č. 19. **Motýlci**

Obrázek č. 20., 21. **Beruška, Beruška**

Obrázek č. 22. **Včelka**

Obrázek č. 23. **Čmelák**

Obrázek č. 24. **Víla**

Obrázek č. 25. **Pavouček**

Obrázek č. 26. **Pavoučí obrázek**

Obrázek č. 27. **Pavoučí obrázek**

Obrázek č. 28. **Krtek**

Fotografická příloha XV. projekt Ptáci

Obrázek č. 29. Ptáček

Obrázek č. 31. Ptáčci

Obrázek č. 30. Ptačí hnízdo

Obrázek č. 32. Kos a žížala

Obrázek č. 33. **Vlaštovky**

Obrázek č. 34. **Holubička**

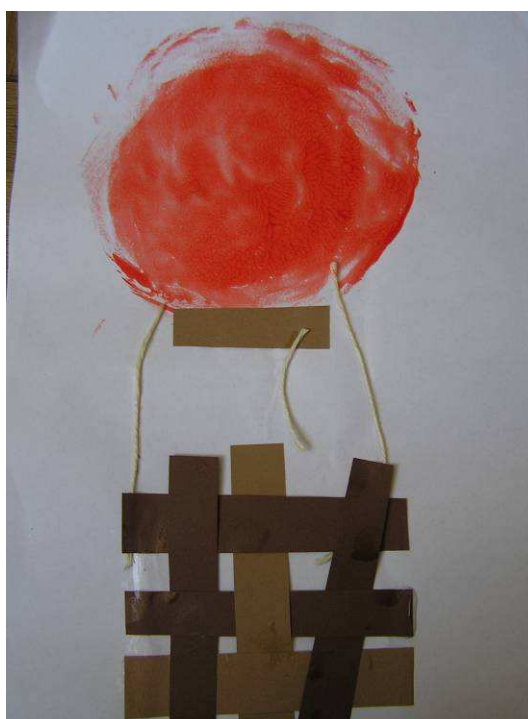

Obrázek č. 35., 36. **Slepička, Kropenáť slípka**

Fotografická příloha XVI. projekt Dopravní prostředky

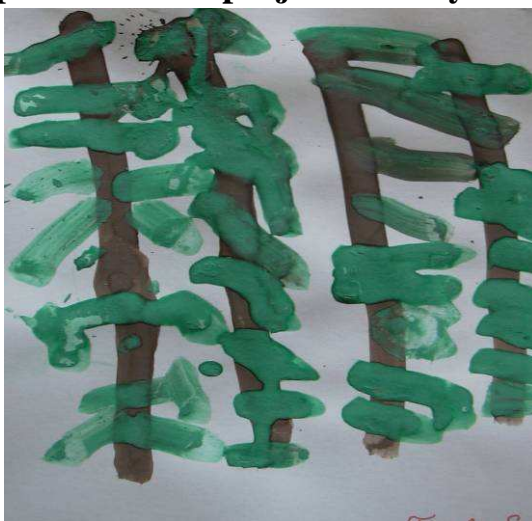

Obrázek č. 37. **Letadlo**

Obrázek č. 38. **Balón**

Fotografická příloha XVII. projekt Stromy

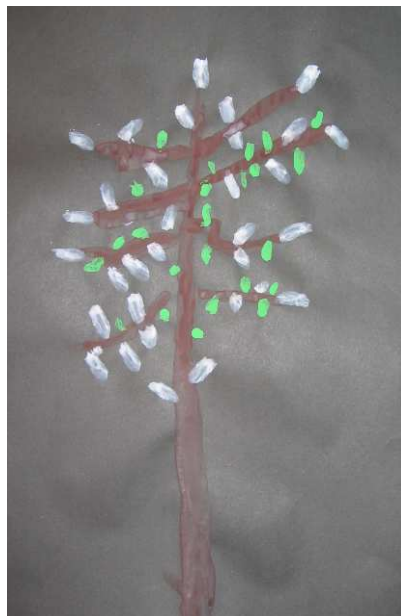
Obrázek č. 42. Les

Obrázek č.43. Polomy

Obrázek č.44. Co se
skrývá v trávě

Obrázek č. 45, 46 **Stromy na jaře**

Fotografická příloha XVIII Projekt Podzim

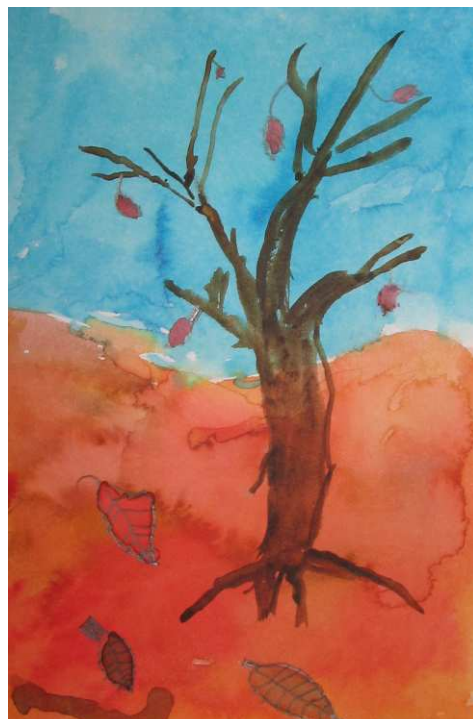
Obrázek č. 47. **Podzimní počasí**

Obrázek č. 48. **Strom na podzim**

Obrázek č. 49. **Strniště v mlze**

Obrázek č. 50, 51 Sychravý podzim, Babí léto

Obrázek č. 52, 53 Podzimní listí

Fotografická příloha XIX. projekt Vítr

Obrázek č. 54., 55. Vítr

Obrázek č. 56. Větrná říše

Obrázek č. 55. Král větrů

Obrázek č. 57. Větrná říše

Obrázek č. 58. Spirálka, hračka pro vítr

Obrázek č. 59. Co dovede vítr

Obrázek č. 60. Drak

Fotografická příloha XX. Projekt Zima

Obrázek č. 60., 61. Chumelenice

Obrázek č. 62. Plášť pro zimní vítr

Obrázek č. 62., 63. Šaty

Obrázek č. 64. Co nosíme v zimě

Obrázek č. 65. Čepice

Obrázek č. 66. Rukavice

Obrázek č. 68. Bacil